

Kadın ve TOPLUM

İlmî Dergi

Cilt/Vol: 1 • Sayı/No: 2

ISSN 2602-2400

KADINLAR
VE İBADET

KIRSAL YAŞAMDAKİ
KADINLARIN
POPÜLER DİNSEL
PRATİKLERİ

DEĞİŞEN DÜNYADA
KADIN VE
KURBAN İBADETI

ALEV
ERKİLET
RÖPORTAJ

KASIM 2018

Kadın ve TOPLUM

İnsanlık mektebinin ilk hocası kadındır.

Kadın ve TOPLUM

Diyanet-Sen Adına Sahibi:
Mehmet BAYRAKTUTAR

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Cebrail YAKIŞIR

Genel Yayın Yönetmeni
Recep EKMEKÇİ

Yayına Hazırlayan
Revasiye KARAARSLAN AYTEN

Yayın İdare Merkezi

Rüzgarlı Sokak No: 15/B
Ulus/Ankara

Tel: 0312 230 46 86

Faks: 0312 232 13 99

Büro Cell: 0533 657 70 21 - 22

www.diyamet-sen.org.tr

Yayın Periyodu: Yılda 1 sayı yayımlanır.

Yayın Türü: Yerel Süreli
Ücretsiz Dağıtılır.

Baskı Tarihi: 12 Kasım 2018

ISSN: 2602-2400

Kapak Fotoğrafı: Fırat KIZTANRI

Baskı

Hangar Marka İletişim Reklam Hizm.
Yay. Ltd. Şti.

Konur Sokak, No: 57/4 Kızılay/Ankara

Telefon: 0312 425 07 34

www.hangarreklam.com

Kadın ve Toplum Dergisi'nde yayınlanan yazılarda bilimsel amaçlarla (kaynak göstermek kaydı ile özetleme ve alıntı yapılabilir. Dergide yayınlanan yazı, şekil ve resimlerden yazarları, ilan ve reklamlardan firmaları sorumludur.

EDİTÖR

Prof. Dr. İhsan TOKER
Ankara Ü. İlahiyat F.

YAYIN KURULU

Doç. Dr. Halide ASLAN
Ankara Ü. İlahiyat F.

Prof. Dr. Gürbüz DENİZ
Ankara Ü. İlahiyat F.

Prof. Dr. Müfit Selim SARUHAN
Ankara Ü. İlahiyat F.

Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ
Ankara Sosyal Bilimler Ü. Dini İlimler F.

Prof. Dr. Celal TÜRER
Ankara Ü. İlahiyat F.

DANIŞMA KURULU

Doç. Dr. Bülent AKOT
Yıldırım Beyazıt Ü. İslami İlimler F.

Prof. Dr. Musa Kazım ARICAN
Yıldırım Beyazıt Ü. İnsan ve Toplum Bilimleri F.

Prof. Dr. İhsan ÇAPCIOĞLU
Ankara Ü. İlahiyat F.

Ar. Gör. Fatma Merve ÇINAR
Ankara Ü. İlahiyat F.

Prof. Dr. Adem EFE
Süleyman Demirel Ü. İİBF

Prof. Dr. Zülfikar GÜNGÖR
Ankara Ü. İlahiyat F.

Dr. Fatma KENEVİR
Ankara Ü. İlahiyat F.

Doç. Dr. Ayşe Sıdıka OKTAY
Süleyman Demirel Ü.

Prof. Dr. Mesut OKUMUŞ
Ankara Ü. İlahiyat F.

Prof. Dr. Mehmet Mahfuz SÖYLEMEZ
Yakın Doğu Ü. İlahiyat F.

Prof. Dr. Mustafa TEKİN
İstanbul Ü. İlahiyat F.

Doç. Dr. Hatice TOKSÖZ
Süleyman Demirel Ü. İlahiyat F.

Prof. Dr. Ahmet YAMAN
Necmettin Erbakan Ü. İlahiyat F.

Mehmet BAYRAKTUTAR

Diyanet-Sen Genel Başkanı

Kadın ve Dindarlık

Toplum, cinsiyet kategorisi bakımından erkek ve kadın bireylerden meydana gelmekte ve farklı cinsiyetlilik bireylerin düşünce, inanç, tutum ve davranışlarında etkili olmaktadır. Bu bağlamda erkek ve kadın olmak, toplumsal hayatta birçok alanda olduğu gibi dinî boyutta da önemli bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda dindarlık-cinsiyet ilişkisinden ve kadın ve erkek dindarlıklarından bahsedilebilir.

Kadının dinî hayatını ifade etmek için kavramsallaştırılan kadın dindarlığı, öncelikle kadının sosyal statüsüyle yakından ilgilidir. Toplumun kadına nasıl bir sosyal konum verdiği, kadın dindarlığının şekillenmesinde oldukça etkilidir. Ayrıca örneğin Türkiye’de modernleşme yönündeki değişimin etkisini en derin gösterdiği toplumsal kategori, kadın olmuştur ve hala da böyle olmaya devam etmektedir.

Türkiye’de bir problem alanı olarak ele alınan kadın sorunu genellikle feminist bir çerçevede içinde müzakere edilmektedir. İslâmcı feminizm olarak tanımlanan ve İslâmi duyarlılıklara dikkat çeken bir yaklaşım ise kadının din ve gelenek içindeki yerini, feminist teorilerin ürettiği eleştirileri göz ardı etmeksizin İslâm temelli bir bakış açısına bağlı kalarak açıklamaya çalışmaktadır.

İslam’da ve Müslüman toplum ve topluluklarda da durum farklı değildir. Çünkü her din gibi onda da toplumda iki ana cinsiyeti ifade eden erkek ve kadın kategorileri ile ilgili ilke ve düzenlemeler ister istemez ibadet hayatında da kendisini gösterecektir. Nitekim Kur’an’da kadın ve erkeklerin dini ve toplumsal konumları ve ilişkileri ile ilgili muhtevalar kadınların ibadetleri yerine getirmelerinde belirleyici olmuş görünmektedirler. Yine hadisler kanalıyla da bu düzenlemeler teyid edilmiş, açıklanmış ya da daha öteye götürülebilmektedir.

İçindekiler

Kasım 2018

6 Kadınlar ve İbadet
Prof. Dr. İhsan TOKER

14 Kadın Dindarlığı
Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ

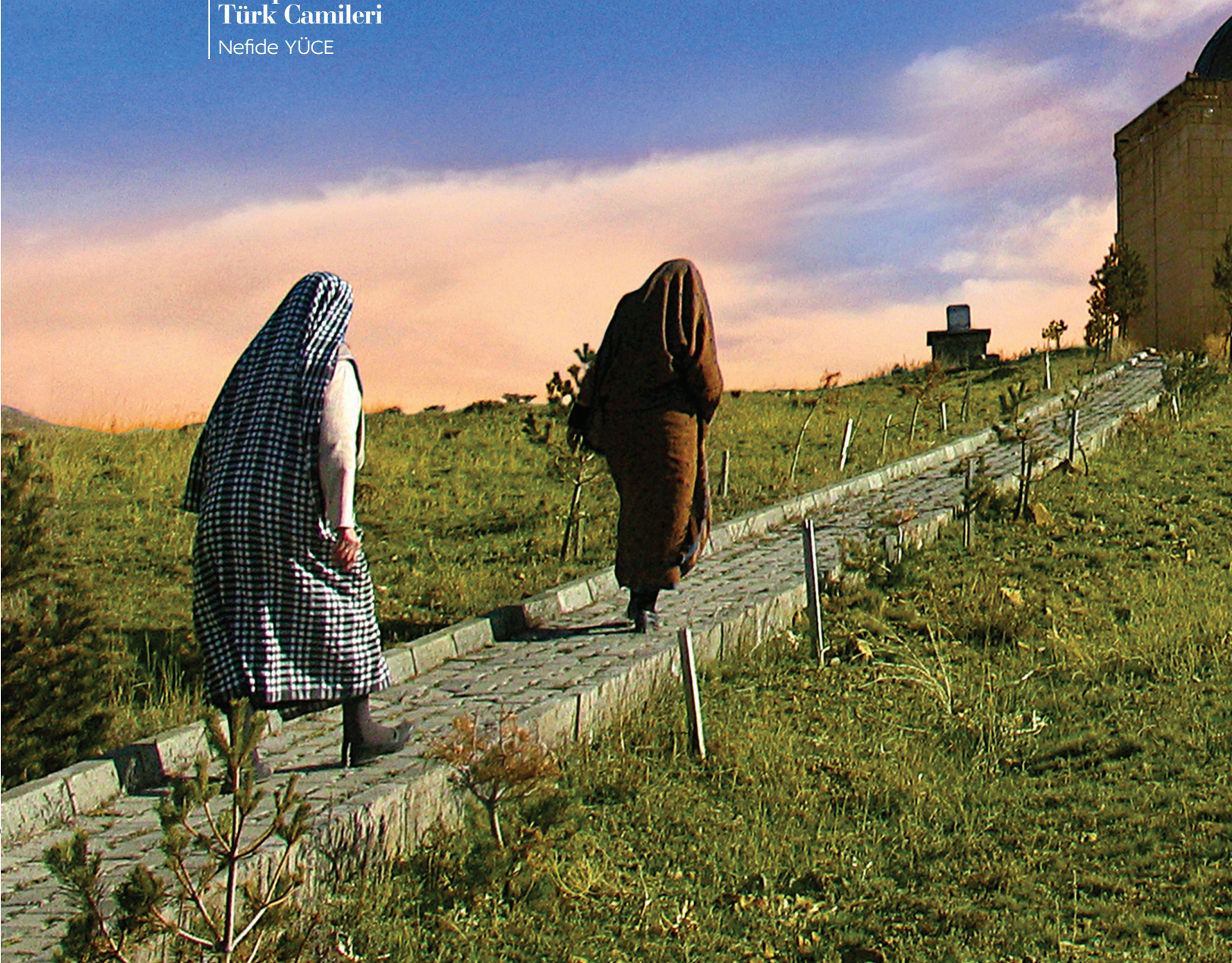
26 Göçmen Kadınlar,
İbadet ve
Avrupa'daki
Türk Camileri
Nefide YÜCE

32 Türkiye'de
Muhafazakar
Kadının Son
Yıllardaki
Yeri Üzerine Bir
Değerlendirme
Rukiye KARDAŞ

38 Kadın ve Hafızlık
Dr. Hatice ŞAHİN

44 Hac ve Kadın
Dr. Fatma ÇAKMAK

52 Değişen Dünyada
Kadın ve Kurban
İbadeti
Zeynep MAHİTAPOĞLU

56 | **Kırsal Yaşamdaki Kadınların Popüler Dinsel Pratikleri**
Dr. Öğr. Üyesi Halide ÖZÜDOĞRU ERDOĞAN

62 | **Alev Erkilet ile Röportaj**
Revasiye KARAARSLAN AYTEN

68 | **Yalnızlaşan Kadın ve Kur'an Günleri**
Nagehan ÖZDEMİR

72 | **Su ile Tedavi**
Doç. Dr. Ali UYAR

76 | **Elma Meyvelerin Sultanı**
Dr. Serra MENEKAY

80 | **İnci**
Dr. Serra MENEKAY

82 | **Lezzet Yolculuğunda Bir Durak Meksika Mutfağı**
Dr. Serra MENEKAY

KADINLAR VE İBADET

✍ Prof. Dr. İhsan TOKER
Ankara Üniversitesi İlahat Fakültesi

Fotoğraf: Gürkan ÖZTÜRK

Kadın-Erkek Farklılaşmasının Dinin Toplumsal Pratiği Olarak İbadet Hayatına Müdahalesinin Arka Planı

Kadınlar ve din ilişkisi genel bir başlık altında ele alınmakla beraber, aslında o çeşitli alt başlıklar içermek durumundadır. Bu alt başlıklardan da en ciddi nitekte olanlarından biri hiç şüphesiz kadınlar ve ibadet ilişkisidir. Çünkü inanç boyutlarıyla kadınların dinlerdeki teorik konumları, toplumsal boyutlarıyla ise onların sosyal ilişki ve kurumsal yapılanmalardaki yeri ortaya çıkacaktır. Ancak ibadetler ve ilgili dinsel törenler bu her ikisinin sonuçlarını kendi içerisinde zaten ifade edebilmektedirler.

İslam'da ve Müslüman toplum ve topluluklarda da durum farklı değildir. Çünkü her din gibi onda da toplumda iki ana cinsiyeti ifade eden erkek ve kadın

kategorileri ile ilgili ilke ve düzenlemeler ister istemez ibadet hayatında da kendisini gösterecektir. Nitekim Kur'an'da kadın ve erkeklerin dini ve toplumsal konumları ve ilişkileri ile ilgili muhtevalar kadınların ibadetleri yerine getirmelerinde belirleyici olmuş görünmektedirler. Yine hadisler kanalıyla da bu düzenlemeler teyid edilmiş, açıklanmış ya da daha öteye götürülebilmiştir.

Aslında Allah katında kadın ve erkeklerin varoluşsal olarak ayrıma tabi tutuldukları yönündeki tespitler Kur'an'ın kendi tutarlılığı içerisinde bir zemin bulmaktan çok uzak görünmektedirler. Zira yaratılış ifadelerine bakıldığında her iki cinsiyetin de tek bir nefsten ya da özden geldiğinin vurgulandığı görülmektedir.¹ Kadınların burada erkeklere göre yaratılış bakımından daha dūn ya da daha az insanî oldukları Kur'an esas alınarak elbette ki söylenemez. Böyle inanç ya

da tespitlerin dini metinlere girmiş oldukları bir vakia olmakla beraber bağlayıcı olan, tabii ki ayetlerle ortaya konulacak çerçevelerdir.

İslam'ın temel ve sahih prensipleri nazarında kadınların erkeklerden bariz bir varoluşsal eksikliğe maruz kalmadıkları açık olmakla birlikte cinsiyetlerin toplumsal ilişkiler bağlamında farklı kültürel ve sosyal etkilerle karşılaşabildikleri de bir gerçektir. Üstelik bu gerçeklik, aşırı ahlaki sorunlar olmadığı müddetçe Kur'an metni tarafından da bir ıslah programı çerçevesinde esas alınmışlardır. Ki, aslında adaletin gereği de budur. Dolayısıyla bazı istisnalar dışında erkeklere farz olan kadınlara da farzdır; aynı şekilde erkeklere haram olan şeyler kadınlara da

Din içerisinde ana unsur olarak görülen bir cemaat, uygun bir kadın dindarlığının nasıl olacağı hususunda karar verici konumda bulunmakta, üstelik bu kabuller gelecek kuşaklara kesintisiz bir şekilde aktarılabilirler.

Fotoğraf: Mustafa DEMİRBAŞ

Cuma namazının erkeklere farz olarak kabul edilmesi, kadınların toplu ibadet yerlerinde bulunmalarının engellenmeleri ya da bununla ilgili olarak oradaki varlıklarının sınırlandırılması, bu mekanların daha çok erkek mekanları olarak öne çıkmaları, evlerin aynı zamanda kadınlar için ritüel merkezler konumunda bulunması vs. buna dair kategorilerin sadece bir kısmını oluşturmaktadır

haramdır. Ancak şurası da dikkat çekmektedir ki kadın ve erkeklerin ibadet hayatlarını etkileyen faktörler sadece ayet veya hadis metinler ile sınırlı değildir. Tarihsel, kültürel veya sosyal etkiler ibadetlerin cinsiyet bakımından farklılık arz eden orga-

nizasyonuna yönelik sonuçlar ortaya koymuşlardır.

Aslında bütün insanlık tarihine ve sayısız kültürel örneğe bakıldığında böyle bir durumun her zaman geçerlilik taşıdığı söylenebilir. Bu bakımdan ritüeller ya da ibadet veya törenler, “genellikle kadınların dinlerde bir cinsiyet kategori-

si olarak ayrıma uğradıkları ve belli durumlar itibarıyla de dışlanabildikleri bir alan oluşturmaktadır. Bu bakımdan toplumsal cinsiyete dayalı farklılaşma, kadınlar ve din ilişkisi bakımından çoğu zaman göz önünde bulundurulması gereken bir durumu temsil etmektedir.”²

Bunun, kadınların dinsel pozisyonlarının içinde bulunduğu paradoksla yakın bir alakası vardır. Bir açıdan bakıldığında kadınlar, dinlerin çok önemli aktörleri konumunda bulunmaktadır; sözgelimi onlar kiliseleri doldurmakta, ritüel ateşini yarıyor halde bulundurmakta, kutsal varlıkların heykelciklerine ihtiram göstermekte ve onları donatmaktadırlar. Bir başka açıdan ise tam aksine kadınların mabetlerden uzak tutulmaları veya dışlanmalarından, bunları aşabiliyorlarsa aktif rolleri yerine getirebilmekten men edilmelelerinden söz etmek gerekecektir.³ Özellikle üç büyük din başta olmak üzere ibadet hayatının ve dinsel törenlerin kadın erkek ayrımı çerçevesinde cereyan ettiği görülmektedir.

Kadın ve erkeklerin dini yaşamlarının ve pratiklerinin farklılaşması bunun bir yönünü oluşturmaktadır. Buna göre kadınların kendi pratikleri ve dinde öne çıkardıkları şeyler, nitelik bakımından erkeklerinkinden ayrı olabilmektedir.⁴ Söylemeye gerek yok ki, bu farklılık genelde kadınlar aleyhine sonuçlar doğurmaktadır. Kadınlar kendi pratikleri itibarıyla başka bir din çerçevesinde bulunmamakta, ama bu pratikler daha geniş bir grup ya da topluluk tarafından şekillendirilmektedir. Bu süreçte öğretiler, semboller, ritüeller ve gelenekler, söz konusu üst grubun kadın bireyler karşısına çıkardığı araçları temsil etmektedir. Dolayısıyla bir din içerisinde ana unsur olarak görülen bir cemaat, uygun bir kadın dindarlığının nasıl olacağı hususunda karar verici konumda bulunmakta, üstelik bu kabuller gelecek kuşaklara kesintisiz bir şekilde aktarılabilirler. Bu ana yola ait formül ise erkeklerin düşünceleriyle doğrudan şekillenmiş bulunmaktadır. Erkekler ‘yasa’ ya da ‘şeriat’ı yorumlamakta, cemaatı ve dini mahkemeleri yönetmektedirler.⁵ Tabii, erkekler ve kadınlar aynı resmi dine sahip olmakla birlikte “kadınların belli bir dine ait versiyonları muhtemelen erkeklerin versiyonlarından çok farklıdır” tespiti doğrultusunda genel resmi tavırın dışında bir kadınlar alanı da ortaya çıkabilmektedir.⁶

Bu farklılık özelliğine rağmen kadınların dinsel pratiklerinin ya da ibadet faaliyetlerinin özellikle erkek-merkezli sembolik çerçeveler üzerinden şartlandırılması

çoğu zaman kaçınılmaz görünmektedir. Nitekim tarihte bu yönde ortaya çıkan sonuçlar, ibadet ve dinsel törenlerin cinsiyet esasına yani kadınlar ve erkeklere göre düzenlenmelerine ilişkin örneklerle uyum göstermektedirler. Burada bir tür cinsiyetler arası işbölümü ya da bir paylaşım benzeri bir şeyden bahsedilebilir. Erkeklerin siyaset ve kamusal alanların ibadet hayatı ile ilgili olarak öne çıkmış oldukları çok açıktır. Kadınlara gelince, onlarda ev temelinde ve mahrem boyutlar itibariyle bir ibadet hayatı daha öne çıkıyor gözükmektedir. Mesela Meredith Mc Guire'in Yahudi ritüellerine yönelik anlattığı hususlar buradaki konuyla doğrudan alakalı gözükmektedir.⁷

Mc Guire'a göre sıkı dindar bir Yahudi erkeği Tevratı eline alma ya da bir ibadet grubunun bir üyesi olma türünden kamusal özellikli ibadet rolleri ile iç içe gözükmektedir. Keza kutsal metinlerin değerlendirilme ve yorumlanması ve şeriatın uygulanmasının gözetilmesi gibi hususlarda da bariz ayrıcalıklara sahiptir. Buna mukabil Yahudilikteki kadın ibadet görevlerinin daha sade oldukları görülmektedir; adet dönemi sonrasında gusletmek, Şabat ekmeğini hazırlamak ya da kandillerin yakılması vb. Yahudi kadınlarının ibadet hayatlarının en bariz vasıflarından birini onların bu tür görevleri yerine getirmekte eve odaklanmış durumda olmalarıdır. Bazı örneklerle açıklamak gerekirse çocukların yetiştirilmesi ve terbiyesi, evin erkeklerinin kendi dini rollerini yerine getirmeye hazır-

lanmaları Yahudi kadınlarının bu tür vazifeleri arasında yer almaktadır. İbadet hayatı eksen alındığında bunun anlamı Yahudilikte erkek ve kadınların dindar olmanın anlamı hususunda toplumsal yaşam üzerinden bir farklılaşmayı yaşamak zorunda oldukları yönündedir. Sinagogda Şabat ayinine katılma veyahut da Şabat mumları çevresindeki ailevi ibadetler gibi merkezi dini etkinlikler cinsiyetler bakımından farklılığa uğrayabilmektedirler.

Bu tür hususun dinlerde yaygın olarak gözlemlenmesi ister istemez kadınların ibadet organizasyonlarında genelde daha basit ve sıradan rollerle sınırlandırılmış durumda oldukları hususunu akla getirmektedir.⁸ Dini vaaz veya öğretim faaliyetlerinde aktif görevler erkekler tarafından yerine getirilmektedir. Buna karşılık kadınlar tapınakta çiçek düzenlemesi ya da mabedin temizliği ile ilgili görevlerle daha ast bir konum özelliği taşımaktadırlar.

Müslüman toplumlar ve kültürlerde de ibadet hayatında kadın erkek farklılaşması, hakim

bir durum olarak gözlemlenebilir. Yani ibadetlerle ilgili olarak erkeklere mahsus ya da erkek ağırlıklı olanların yanında kadınlarla ilgili olanlara dair çok sayıda örneğe rastlanması mümkündür. "Mesela Cuma namazının erkeklere farz olarak kabul edilmesi, kadınların toplu ibadet yerlerinde bulunmalarının engellenmeleri ya da bununla ilgili olarak oradaki varlıklarının sınırlandırılması, bu mekanların daha çok erkek mekanları olarak öne çıkmaları, evlerin aynı zamanda kadınlar için ritüel merkezler konumunda bulunması vs. buna dair kategorilerin sadece bir kısmını oluşturmaktadır."⁹

Bununla birlikte yine yapılaşmacı bir perspektif bakımından ritüellerin kadınlar üzerindeki sınırlandırıcı sonuçlarının yanında güçlendirici ve hareketlilik kazandırıcı yönlerinden de söz edilebilir. Mesela belli ibadetler noktasında kadınların katılım zorunluluğunun bulunmadığı kabul edilmektedir. Bu bir taraftan onların dışlanması şeklinde yorumlanmakta ama diğer taraftan da kendilerini rahatlatıcı ve toplumdaki yüklerini azaltıcı bir durum olarak da değerlendir-

Fotoğraf: Filiz KILIÇ

rilebilmektedir. Yine Müslümanlar arasında görülen bir takım ritüellerin, kadınlar için yeni imkanlar ortaya çıkartabildiği de kabul edilen bir durumdur. Buna göre bir takım ibadetlerin yerine getirilmesi kadınlara aile dışında sosyal ilişkiler ve yeni yetenekler elde etme imkanı sağlamaktadır. Peygamber'in doğumunun ve diğer vesilelerin kutlandığı mevlid törenleri, Kur'an okuma toplantıları, cenaze vesilesiyle yapılan toplantılar, camilere toplu halde devam, dini bayramlardaki kutlamalar, düğünler ve sünnet düğünleri büyük ölçüde cinsiyet ayrımına dayalı olup, geleneksel rolleri devam ettirme gibi bir işleve sahip bulunmaktadır. Ancak yine bütün bunların kadınların kamusal alanda kullanılacak örgütlenme ve yönetmeye yönelik yetenekler geliştirmelerine imkan sağladıkları da bir gerçektir.¹⁰

Kadınların ibadet faaliyetleri noktasında güçlenme yönünde kazanımları ile ilgili bir başka kanal modernleşme süreçleridir. Bu süreçler kadınlara bir takım avantajlar sağlamakta, bu da yukarıdakine benzer etkilere yol açmaktadır. Ulaşım, haberleşme ve eğitim gibi bir takım imkanların gelişimi sonucunda kadınların ritüel faaliyetleri yoğunluk kazanabilmekte, böylelikle onların farklı bir yönden de olsa toplumsal hareketlilik elde etmeleri gibi yönler ortaya çıkmaktadır.¹¹

Kadın ve ibadet ilişkisi ile ilgili olarak vurgulanması gereken bir husus da şudur: "... İslam toplumları ve kültürlerinde söz konusu çerçeveler büyük ölçüde

geçerli bulunmakla birlikte, bunlar özsel olmaktan çok bağlamsal bir nitelik göstermektedirler. Çünkü söz konusu pratiklerin zaman ve mekan bakımından farklı anlaşılma durumları her zaman mümkündür. Dolayısıyla bu uygulamaların tamamen standart nitelik taşıdıklarından söz edilemez. Zaman bakımından bir bakış açısı -ki bunu destekleyen çeşitli rivayetler bulunmaktadır- sonraki

kültüre, topluma, hatta içinde bulunduğumuz şartlarda bireysel tercihlere göre değişiklik arz edebilmektedir. Ama her şeye rağmen ibadet hayatında kadınların üstlendikleri rollerin, kendi cinsel kategorileri dolayısıyla maruz kaldıkları durumların tahlilinde bazı genel örüntülerin göz önünde bulundurulması da hitap edilmesi gereken bur zorunluluktur.

Fotoğraf: Ali İŞİK

dönemlere göre Peygamber döneminde kadınların ritüellere katılımının daha fazla olduğu yönündedir. Bu durum onun vefatından sonra yavaş yavaş değişip, sınırlamalar hakim olmaya başlamıştır. Bu konu ülke ülke, toplum toplum farklılık arz edebilmektedir. Kadınların ritüellere katılmaları mekan boyunca da farklılaşabilmektedir.¹²

O halde gerek genel olarak gerekse özelde Müslümanların esas olduğu çerçevelerde ibadet ve kadın ilişkisi değişmez bir özsellikten ziyade tarihe,

Kadın ibadet mahallinin perdeyle ayrılması ve kadın ve erkeklerin ibadet yerine giriş çıkışlarında onlara farklı yollar gösterilebilmesi gibi farklı cinsiyetleri yalıtıcı durumlardır. Toplu ibadetlerde kadınların geleneksel rolleri tali konumda kalmaktadır.

Cinsiyet Organizasyonunun İbadetlerle İlgili Sonuçları

Madem ki, cinsiyet farklılaşması toplumsal alanda ve bireysel davranışlarda ibadetlerin yerine getirilmesi ya da organize edilmesi konularında belirleyici rol oynamaktadır, o halde bunların belli başlı örüntüleri neler olmaktadır sorusunu da sormak gerekmektedir. Bu saikle bunların başlıca tiplerine ilişkin gözlemlerde bulunmak, konunun doğasının anlaşılmasına katkıda bulunacaktır. Bunların başlıcaları şu şekilde sıralanabilir:

Ayırma (Tefrik)

Tefrik, yani cinsiyetlerin ayırd edilip farklılaştırılması, İslam'da temel ritüellerin toplumsal cinsiyet analizine tabi tutulması sonucunda ortaya çıkan çerçevelerden biridir. Mesela Marcus, İslamın beş şartı olarak belli başlı ritüelleri böyle bir çözümlenmeden geçirmiştir.¹³ Ona göre bu ritüeller cinsiyet ayrımı güdülmesi bakımından iki gruba ayrılmaktadır. Kelime-i Şehadet ve zekat için bir cinsiyet ayrımından bahsedilmesi söz konusu değildir. Ancak oruç, namaz ve hacca farklı bir durumla karşılaşılmakta ve bunların, bütün müminleri eşit olarak bağlamalarına karşılık çok daha kamusal nitelik taşıdıklarına ve dolayısıyla bir toplumsal cinsiyet hiyerarşisinin üretiliş şekline önemli etkilerinin bulunduğu dikkat çekilmektedir. Sözgelimi oruç yükümlülüğü kadınları ve erkekleri farklı etkilemektedir; çünkü oruç tutma manevi temizliği gerektirmekte; dolayısıyla adet

görmekte olan ya da bebek doğurmuş durumda olan kadınlar bu temizliğe ulaşma imkanından mahrum buldukları için, bu ibadetleri yerine getirememektedirler. Böylelikle kadınlar için orucun meşru ve başarılı bir şekilde tamamlanması söz konusu olamamaktadır. Marcus'e göre bu, Tanrı katında tüm müminlerin eşitlik, fakat gündelik yaşamda cinsiyet yoluyla anında farklılaşmışlık durumunu ifade etmektedir.

Mesela hac konusu da aynı problemi yansıtmaktadır. Çünkü o da manevi temizliği zorunlu kılmaktadır, Anadolu'daki belli bir dönemdeki durumu gözlemleyen Marcus'ün, haccın, menopozun artık bir problem teşkil etmediği bir çağa ertelenmesi durumundan söz ettiği görülmektedir. Kendisinin araştırma verilerine göre, adet görme sebebiyle genç kadınlar seyahat için mali araçlara sahip bulunabilirler bile bu kutsal merkeze iştirak işinde müminler topluluğuna tam ve araya fasıla girmeksizin katılamamaktadırlar.

Yine namaz da -hem kamusal bir hareketler bütünü hem de günlük yapılan bir şey olduğu için- kadınlarla ilgili sonuçlar bakımından önem taşımaktadır. Marcus kadınların da beş vakit namaza büyük bir önem vermelerine karşılık, erkeklerin bunu camide yaptıklarını belirtmekte, özellikle Cuma namazlarında erkek cemaatin hacminin iyice belirgin hale geldiğine dikkat çekmektedir. Halbuki kadınlar evlerde bu işi yapmak zorundadırlar. Bu konuda Hz.

Peygamber'den gelen rivayetler de çeşitlilik arz etmekte, bu da aslında belirsizliğe yol açmaktadır. Bir rivayette onun kadınların evlerinde kıldıkları namazın daha üstün olduğunu söylediği rivayet olunmuştur.¹⁴ Bununla birlikte yine Peygamber'in, kadınların mescide gelmelerinin engellenmemesi gerektiği hususunda sözler içeren çeşitli rivayetlerin vürudu da söz konusudur.¹⁵

Yalıtma (Tecrit)

Burada kastedilen, ibadet alanlarında ya da ibadetler esnasında kadınlar ve erkeklerin farklı mekanlara dağıtılmaları, erkeklerin kadınların önünde konumlandırılmaları ya da kadın ibadet mahallinin perdeyle ayrılması ve kadın ve erkeklerin ibadet yerine giriş çıkışlarında onlara farklı yollar gösterilebilmesi gibi farklı cinsiyetleri yalıtıcı durumlardır. Toplu ibadetlerde kadınların geleneksel rolleri tali konumda kalmaktadır. Erkeklerin önemli liderlik ve sembolik rollerine karşılık kadınlarınki, belli şartlarda olmak üzere hazır bulunmak ama sessiz kalmakla sınırlandırılmaktadır. Bu doğrultuda kadınlar ayrı sıralarda oturmakta, ayrı kısımlarda ibadet etmekte ya erkeklerinkinden ayrı odalarda oturtulmaktadır. Bazen mekanlar perde vs ile örtülmektedir.

Bu duruma ilişkin çeşitli açıklamalar yapılmaktadır. Bunlardan biri, kadınların erkeklerin dikkatini çekmesinin önüne geçmektir. Başka bir açıklama ise kadınların hareketin merkezinde gerçek şahıslar olarak kabul edilmemelerinden ötürü sadece,

Kadınların ibadetler konusunda maruz kaldıkları bir uygulama türü de engellemedir. Bu, kadınların belli toplu ibadetlere katılımlarının veya belli ibadet mekanlarına ya da kutsal sayılan yerlere girmelerinin doğrudan ya da dolaylı olarak önlenmesi durumunu ifade etmek için kullanılmaktadır.

olabildiğince az dikkat çekecek şekilde bu ibadetlere katılmalarına izin verilmiş olduğudur. Bu arada kadınların erkeklerden ayrı tutulmaları ve örtülmeleri, onların aşağı bir statüde tutulduklarının bir göstergesi olarak görülmektedir.¹⁶

Genelde cami ya da mescidlerdeki kadın erkek farklılığı bakımından bir takım hususlar dikkati çekmektedir. Bunlardan biri, camilerde açıkça görülen erkek önceliğidir. Buna göre asli ibadet mahalli ya da merkezi mekan erkeklere tahsis edilmiş bulunmaktadır. Bu paralelde kadınlar, erkeklere göre daha tali mekanlarda (ya üst kısımda, ya da perdeyle yalıtılmış, nispeten daha dar bir alanda) ibadetlerini yerine getirmek durumunda kalmaktadırlar.

Engelleme

Kadınların ibadetler konusunda maruz kaldıkları bir uygulama türü de engellemedir. Bu, kadınların belli toplu ibadetlere katılımlarının veya belli ibadet

mekanlarına ya da kutsal sayılan yerlere girmelerinin doğrudan ya da dolaylı olarak önlenmesi durumunu ifade etmek için kullanılmaktadır. Böylelikle bu da kadınların katılımını sınırlandırıcı bir durum ortaya çıkartmaktadır. Gerçekten de hemen her dinde kadınlar dini ritüellere katılım konusunda çeşitli şekillerde mahrumiyetlerle karşılaşmaktadırlar.¹⁷ İslami mekanlardaki somut örnekler olarak kadınların Cuma, bayram, cenaze namazları gibi toplu namazlardan alıkonulmaları ya da camilerde, mescidlerde toplu veya tek başına ibadet yapma imkanlarından mahrum bulunmaları birer engelleme durumu oluşturmaktadır.

Engellemelerin en ön plana çıktığı durumların başında belli toplu ibadetlerin edası konusu gelmektedir. Ancak burada bu konuda evrensel düzeyde bir engellemeden söz etmek doğru olmayacaktır. Yerine göre değişik kültürlerde, değişik coğrafyalarda bu tür kısıtlamalar azalmakta ya da artabilmektedir. Nite-

kim mensupların tecrübeleri de bunu yeterince açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Son bir tipik örnek cenaze namazıyla ilgilidir. Cenaze namazı, dışarıda eda edilen ve dolayısıyla kamusal alana ait bir pratiktir. Bu haliyle cenaze namazının, erkek-merkezli boyutların öne çıktığı bir ritüel durumunu simgelediği vurgulanmıştır. Türkiye'de cenaze törenleri konusuna eğilen Marcus, bu törenlerin çok kontrollü ve eril-hakimiyet altında bir sosyal olay olduğu üzerinde durmaktadır. O, aslında ölüm törenlerinin dışıl çağrışımlara sahip olmasının neredeyse evrensel olmasına karşılık, Osmanlı yasalarının bu bağlantıyı koparma yollarını aradığını ileri sürmektedir.¹⁸ Diğer taraftan belli bir takım simaların cenaze namazlarına kadınların iştirakinin şiddetle aleyhinde sözler söyledikleri de aktarılmaktadır. Mesela Zillah Eisenstein,¹⁹ Usame bin Ladin ve Muhammed Atta gibi isimlerin, kadınların tarihte olmadıklarını çok açık bir şekilde belirttiklerine dikkat çek-

mektedir. Atta, vasiyetinde hiçbir kadının cenazesine iştirak etmemesini veya cenaze törenine katılmamasını istemektedir. Bu, kadınlar konusundaki engelleyici tavırları, onların dışlanmaları yönündeki kararlılığı açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Üstelik burada, istisnai olmayan bir durum söz konusudur. Bunun yakın geçmişteki bir örneği de ABD'de Amina Wadud ve bir grup Müslüman kadının, onun imamlığında Cuma namazı kılma girişimleri karşısında ortaya çıkan tepkilerin genelliği olmuştur.

Sonuç

Kadınların ibadet hayatıyla ilişkileri çerçevesinde ortaya çıkan durumlar, bütün çeşitliliğe rağmen belli örüntüler ve düzenlilikler göstermektedir. Dinsel kaynakların özellikle ilk dönemlerde kadınlar üzerinde daha eşit katılımcı tesirler icra ettikleri, ancak kurumsallaşma ve rutinleşme sürecinde kadınların rollerinin çok daha fazla yabancılaştığı ve tali hale getirildiği bilinen ve sık tekrarlanan bir durumdur. Bunun da etkisiyle erkekler ve kadınların dinsel yaşamları ibadetlerle ilgili ilke ve organizasyonlar üzerinden kayda değer biçimde birbirinden farklılaşmıştır. Ancak içinde yaşadığımız modern ya da geç modern çağda kadınların genel toplumsal görünürlük ve etkinliklerindeki artış - her ne kadar ibadet ve dinsel etkinliklerde bu, çok daha yavaş ve

alt düzeyde ilerlemekteyse dinsel pratiklerinin eskisine göre çok daha öne çıkmasına yol açmış görünmektedir. Nitekim Türkiye'de son dönemde mesela Diyanet İşleri Başkanlığı'nda kadın konulu politikalarda gözlemlenen değişimler ya da camilerde kadınların ağırlığındaki artış veya nitelik değişimi gibi gelişmeler bu durumu destekler mahiyettedirler. Ancak bu durum kadınların ibadetlerin yerine getirilmesi hususunda karşı karşıya buldukları ciddi sınırlamaların varlığını hala koruduğunu görmeye engel olmayacaktır.

Dipnotlar

- 1 Kur'an-ı Kerim, Nisa,1.
- 2 İhsan Toker, Bir Yapılaşma İlişkisi Olarak Kadınlar ve Din, yayınlanamamış doktora tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005, s.153.
- 3 Elizabeth Puttick, 'Women in New Religious Movements', Bryan Wilson, Jamie Cresswell (eds.) New Religious Movements. Challenge and Response, London and New York,

Allah katında kadın ve erkeklerin varoluşsal ayrıma tabi tutuldukları yönündeki tespitler Kur'an'ın kendi tutarlılığı içerisinde bir zemin bulmaktan çok uzak görünmektedirler.

Routledge, 1999, s.143.

- 4 Meredith B. McGuire, Religion: The Social Context, 2.ed., Wadsworth Publishing Company, 1987, s.97-98.
- 5 Aynı yer.
- 6 Meredith Mc Guire, Religion in Social Context, s.97.
- 7 Meredith Mc Guire, Religion in Social Context, s.97-98.
- 8 Elizabeth Puttick, 'Women in New Religious Movements', s.143.
- 9 İhsan Toker, Bir Yapılaşma İlişkisi Olarak Kadınlar ve Din, s.155.
- 10 Yesim Arat 'Feminism and Islam: Considerations on the Journal Kadın ve Aile', Sirin Tekeli (ed.), Women in Modern Turkish Society. A Reader, Zed Books Ltd., s.77.
- 11 Bir örnek için bkz. Mary Elaine Hegland, 'A Mixed Blessing, The Majales - Shi'a Women's Rituals of Mourning in Northwest Pakistan, J. Brink ve J. Mencher , Mixed Blessings, s.181.
- 12 İhsan Toker, Bir Yapılaşma İlişkisi Olarak Kadınlar ve Din, 156.
- 13 Bkz. J. Marcus, A World of Difference. Islam and Gender Hierarchy in Turkey, London and New Jersey: Allen & Unwin Pty Ltd., 1992,s.65-68.
- 14 Msl. Bkz. Ebu Davud, K. As Salat, 570
- 15 Bir örnek olarak bkz. Ebu Davud, K. As-Salat, 565, 566, 567.
- 16 Meredith Mc Guire, Religion in Social Context, s.100.
- 17 Bu konudaki iki örnek için bkz. Judy Brink, 'Lost Rituals: Sunni Muslim Women in Rural Egypt', Judy Brink ve J. Mencher , Mixed Blessings, ss.199-208; İlina Sen, 'Fundamentalist Politics and Women in India, Brink ve Mencher , Mixed Blessings, ss.209-220.
- 18 Bununla birlikte bu girişim ancak kısmen başarılı olabilmektedir. Cenaze törenleri her ne kadar eril alana tahsis edildiyse de, çok önemli durumdaki ana anma dışı alan olarak adlandırılan ev içerisinde yer almaktadır. Ölüm noktasında dışı ve eril alanlarda bir karşı karşıya gelmenin yaşandığı ve ölüm konusundaki eril kontrole karşı dışı bir meydan okuyuşun söz konusu olduğu bildirilmektedir. Bkz. J. Marcus, A World of Difference, s.125.
- 19 Bkz. Z. Eisenstein, "Feminisms in the Aftermath of September 11", Social Text, vol.20:3 (Fall 2002), s.93.

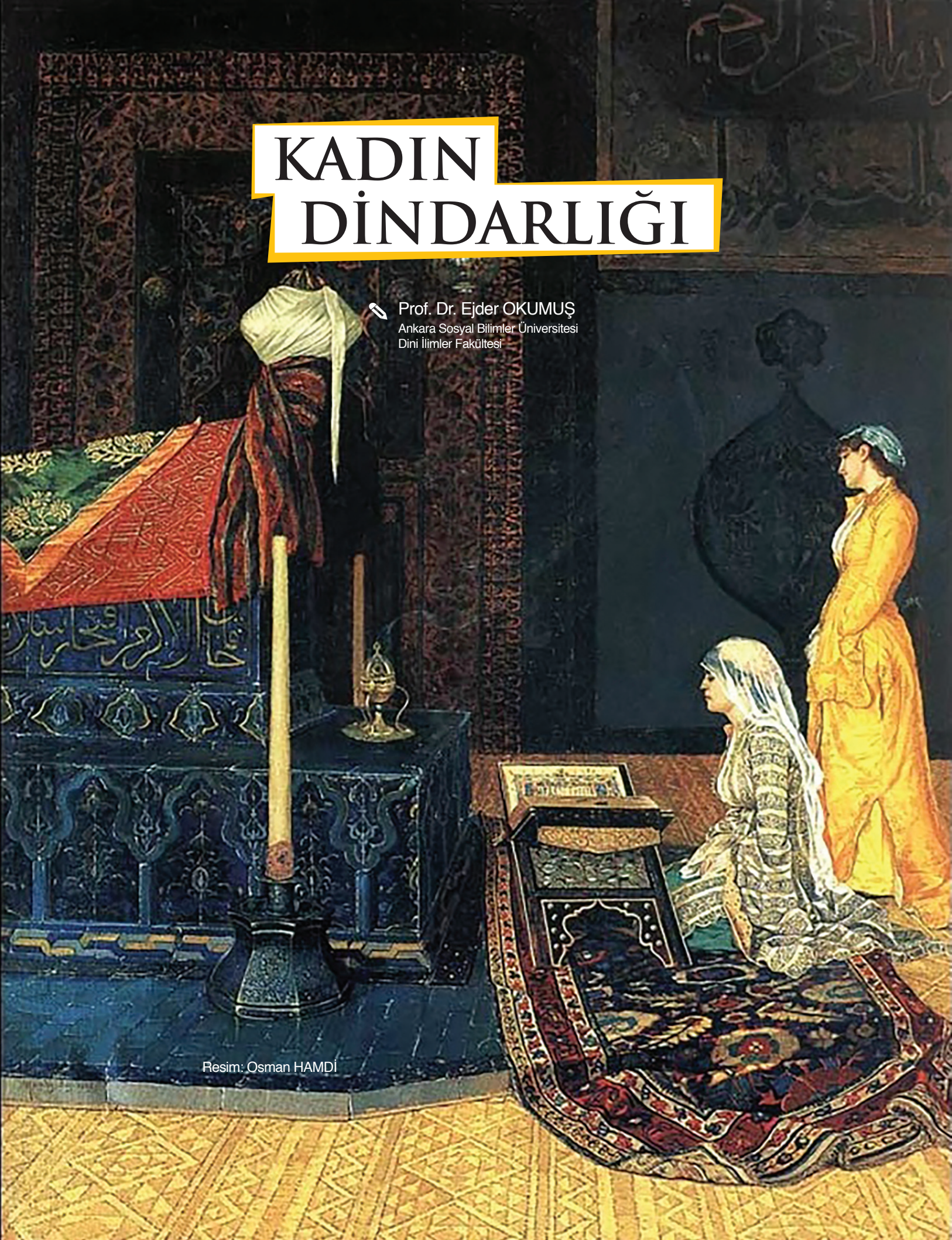

KADIN DİNDARLIĞI

Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Dini İlimler Fakültesi

Resim: Osman HAMDİ

Türkiye’de kadın dindarlığının kentleşmeyle birlikte kadının eğitim düzeyinin artması, ekonomik hayata katılması, toplumsal hareketlerin içinde yer alması, siyasete aktif olarak iştirak etmesi gibi önemli hususlar arasında sıkı bağlantılar vardır.

Toplum, cinsiyet kategorisi bakımından erkek ve kadın bireylerden meydana gelmekte ve farklı cinsiyetlilik bireylerin düşünce, inanç, tutum ve davranışlarında etkili olmaktadır. Bu bağlamda erkek ve kadın olmak, toplumsal hayatta birçok alanda olduğu gibi dinî boyutta da önemli bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda dindarlık-cinsiyet ilişkisinden ve kadın ve erkek dindarlıklarından bahsedilebilir. Bu makalenin konusu olan kadın dindarlığı, toplumsal boyutları itibariyle oldukça önemlidir.

Kadının dinî hayatını ifade etmek için kavramsallaştırılan kadın dindarlığı, öncelikle kadının sosyal statüsüyle yakından ilgilidir. Toplumun kadına nasıl bir sosyal konum verdiği, kadın dindarlığının şekillenmesinde oldukça etkilidir. Ayrıca örneğin Türkiye’de modernleşme yönündeki değişimin etkisini en derin gösterdiği toplumsal kategori, kadın olmuştur ve hala da böyle olmaya devam etmektedir. Bununla bağlantılı olarak Türkiye’de kadın dindarlığının ilgili olduğu en önemli süreçlerden biri de, kentleşmedir. Kentleşmeyle birlikte kadının eğitim düzeyinin artması, ekonomik hayata katılması, toplumsal hareketlerin içinde yer

alması, siyasete aktif olarak iştirak etmesi gibi önemli hususlar arasında sıkı bağlantılar vardır. Kadın dindarlığının en dikkat çekici tezahürlerinden

kadının durumu, kadının ailevî, kültürel, ekonomik, eğitimsel, hukukî ve siyasal düzlemlerde varlık göstermesi, kadının çalışması, kamusal alanda kadın dindarlığı, siyasette kadın dindarlığı, dinî gruplarda kadın din-

biri de din hizmetleri alanında kendini göstermektedir. Ülkemizdeki toplumsal değişimle birlikte kadın dindarlığının yeniden şekillenmesinde en önemli faktörlerden birinin eğitim ve bilgi olduğu söylenebilir. Bu ve benzeri hususlar, kadın dindarlığının dikkat çekici sosyolojik boyutları olup her biri üzerinde ayrıntılı olarak durulmalıdır.

Kadın dindarlığının sosyolojik boyutları içinde kadının değişimle etkileşimi çerçevesinde ortaya koyduğu dindarlık, kentteki dinî hayatı, erkeklerle etkileşimi temelindeki dinî anlayış ve pratikleri, toplumsal hizmetlerde ve din hizmetlerinde

darlığı, modernleşme sürecinde kadın dindarlığı gibi noktalar zikre değerlidir ve bunların her biri daha ileri çalışmalarla incelenmeye değerlidir.

Kadın Dindarlığının Sosyolojisi

Din, insanlarda çeşitli değişkenlere bağlı olarak farklı biçim ve tonlarda varlık bulur; insanlar, dine bağlılıklarını bazı faktörlerin etkisiyle farklı şekillerde gösterirler. Bu demektir ki, insanın iman-amel temelinde ortaya koyduğu dinî tutum, dene-

Kadın, toplumsallaşma sürecinde erkeklerin sahip olduğu toplumsal pozisyonu paylaştığı oranda dindarlığında da baskınlığını hissettirir. Ayrıca birinci durumda eğitim durumunun da düşük düzeyde oluşuna paralel olarak kadın dindarlığında biçimcilik, hurafecilik, hatta büyüsellik belirgin olur.

yim ve davranış biçimini ifade eden dindarlık, örneğin mekân, zaman, servet, meslek, tabaka, inanç, ideoloji, mezhep, yaş, eğitim ve grup gibi değişken veya faktörlerin etkisiyle insanlarda farklılaşır, farklı olarak tezahür eder. Denilebilir ki, dindarlığın insanlarda farklılık göstermesinde cinsiyet değişkeni de etkili

olur. Yani dindarlık, insanlarda cinsiyete göre de farklılık arz eder.

Kadın dindarlığı, toplumsal etkisi bakımından dikkat çekici bir fenomendir. Türkiye’de kadının aile içinde çocuk üzerindeki etkisinin büyüklüğü düşünüldüğünde, kadın dindarlığının etki boyutlarının derinliği daha iyi anlaşılmaktadır. Bu nedenle kadın dindarlığının, Türkiye’de toplumsal ve dinî hayatı anlamada anahtar bir konuma sahip olduğu söylenebilir. Benzer bir biçimde kadın dindarlığı, Türkiye’de uzun süreden beri içinde bulunulan değişim sürecini anlamak bakımından da oldukça önemli bir konudur. Türkiye’de yaşanan değişimi anlamak, kadını ve kadın dindarlığının sosyolojisini anlamakla mümkündür.

Bir sosyal aktör olarak kadın, kadın olması itibariyle erkeğe göre farklı bir dindarlık sergiler. Bu durumda kadının dini hayatı ile erkeğin dinî hayatı birbirinden farklı özellikler taşır. Kadının farklı dindarlık ortaya koyması, onun toplumsal kimlik ve pozisyonuyla doğrudan ilgilidir. Kadınların toplumsal bir varlık olarak ifa ettiği roller, eğitim durumları, erkeklerle ilişkileri, aile içindeki, iş yerindeki, sokaktaki yerleri, köylü ve kentli oluşları vs., onların dinî tutum ve davranışlarının oluşumunda etkili olur; duruma göre kadın dindarlığının muhtevası, yoğunluğu ve şiddetinde değişiklikler meydana gelir. Kadının, sosyal hayatta aktif olarak yer aldığı durumlarda kendine özgü

dindarlığı, pasif olarak yer aldığı durumlardakine göre daha farklı gerçekleşir.

Kadınların yüksek eğitim düzeyine sahip bulunduğu, çalışma alanında etkili olduğu, kamusal alanda varlık gösterdiği bir toplumda kadın dindarlığının daha görünür bir hal aldığı ve etki boyutlarının daha geniş olduğu görülür. Böyle bir hal alan kadın dindarlığı, camilerde, çeşitli dinî faaliyetlerde, sivil toplum örgütlerinde, Diyanet İşleri Başkanlığı gibi din hizmetlerine dayalı kurumlarda güçlü bir şekilde tezahür eder. O halde geleneksel toplumlardaki kadın dindarlığıyla modern toplumdaki kadın dindarlığı, bazı yönleriyle birbirinden ayrılır. Kadının dinî sosyalleşme sürecinde daha ziyade popüler dindarlığı besleyen ortam veya alanlarda var olduğu grup ve toplumlarda kadın dindarlığı tipi, erkek dindarlık tipine göre sosyal hayatta daha az hissedilir bir varlığa sahip olur. Fakat kadın, toplumsallaşma sürecinde erkeklerin sahip olduğu toplumsal pozisyonu paylaştığı oranda dindarlığında da baskınlığını hissettirir. Ayrıca birinci durumda eğitim durumunun da düşük düzeyde oluşuna paralel olarak kadın dindarlığında biçimcilik, hurafecilik, hatta büyüsellik belirgin olur. İkinci durumda ise tersi olur.

Kadın dindarlığı, toplumda farkındalık oluşturan kendi farkındalığına sahip bir dindarlık tipi olarak sadece kadınlar üzerinde değil, bütün toplum üzerinde etkili olur.

Kadın dindarlığı hususunda önemli bir noktada odur ki kadın dindarlığı, her toplumsal durumda aynı şekilde gerçeklik kazanmaz. Örneğin köyde, kırsalda ve şehirde, küçük şehirde ve büyük şehirde, yerelde ve ulusalda, ulusalda ve küreselde kentin merkezinde ve periferisinde, zengin muhitte, fakir/yoksul muhitte vs. kadın dindarlıkları farklılık arz eder. Bu anlamda yukarıda bahsedilen bütün konularda kadın dindarlığı söz konusu farklı sosyolojik gerçekliklerde farklı olarak tezahür eder.

Belirtmek gerekir ki, İslamî bağlamda kadın dindarlığının sosyolojisinden bahsetmek, aslında aynı zamanda bu sosyolojik gerçekliğin ortaya çıkmasında İslam'a göre kadının konumu, örneğin İslam'da sosyal hayatta kadının yeri, İslam'da kadının çalışma durumu üzerine inanç ve algıların etkisinden söz etmek demektir. Çünkü bu noktada hem bizzat Müslüman kadınların kadın anlayışı, hem de Müslüman erkeklerin kadın anlayışı bu sosyolojinin gerçeklik bulmasında oldukça etkili olur.

Toplumsal Değişim ve Kadın Dindarlığı

Hz. Muhammed (SAV), Kur'an'dan aldığı direktifler doğrultusunda kadının toplumda varlık sahnesine çıkması noktasında önemli değişimler gerçekleştirmeye çalışmıştır. En son İslam Peygamberi'nin çabalarıyla, kadını toplumsal hayattaki aktif varlığına uygun

olarak kadın dindarlığı, derinlik kazanmış ve toplumsal hayatın hemen her alanında erkekler gibi etkili bir varlık göstermeye başlamıştır. Hz. Muhammed, kendisinden sonra da kadının İslam toplumundaki yerinin daha iyi boyutlara ulaşması görevini Müslüman ümmetine vermiştir. Kur'an ayetleri ve hadislerde İslam'ın kadına verdiği yüksek değer, cahiliye dönemiyle mukayese edildiğinde açıkça anlaşılmaktadır. İslam'da kadına verilen bu yüksek değere bağlı olarak kadının sosyal konumunun sürekli geliştirilmesi ve erkeklerle birlikte toplumu birlikte inşa etmeleri ve geliştirmeleri istenmiştir.

Kadının durumunun iyileştirilmesi, kadının insan olarak toplum sahnesine çıkması, kadının dinî yaşantısının, dindarlığının toplumsal bir boyut kazanmasını da beraberinde getirmiştir. Nitekim Sahabe döneminde bunu görmek mümkündür. Daha sonraki dönemlerde kadının, değişen şartlara göre bazen olumsuz etkilenecek toplumsal pozisyonundan bazı şeyleri kaybettiği ve toplumsal alanda yeterince varlık gösteremediği söylenebilir. Bunun sebebinin, İslam değil, değişen din anlayışı ve kültürel bir takım etkiler olduğunu da belirtmek gerekir. Kadın, toplumsal hayattan uzaklaştığı ölçüde kadın dindarlığı da toplumsal tezahürlerini ortaya koymaktan uzaklaşmıştır. Denilebilir ki, toplumsal değişim kadını ve kadın dindarlığını etkilemektedir. Değişimin içeriğine ve yönüne göre kadın dindarlığı da şekil-

lenmekte, ya toplumda daha görünür ve etkili olmakta veya tersi olmaktadır. Tarihte her iki durumun örnekleri görülebilir.

Türkiye'de modernleşme yönündeki değişimin etkisini en derin gösterdiği toplumsal kategori, kadın olmuştur ve hala

İslam Peygamberi'nin çabalarıyla, toplumsal hayattaki aktif varlığına uygun olarak kadın dindarlığı, derinlik kazanmış ve toplumsal hayatın hemen her alanında erkekler gibi etkili bir varlık göstermeye başlamıştır. Hz. Muhammed, kendisinden sonra da kadının İslam toplumundaki yerinin daha iyi boyutlara ulaşması görevini Müslüman ümmetine vermiştir. Kur'an ayetleri ve hadislerde İslam'ın kadına verdiği yüksek değer, cahiliye dönemiyle mukayese edildiğinde açıkça anlaşılmaktadır.

Kadın dindarlığının toplumsal görünürlük düzeyinin artması ve kamusal alanda güçlü bir şekilde varlık kazanması, kadının sosyalleşmesiyle de yakından ilgilidir. Kadın, tesettürle veya bazen tesettürsüz olarak, camiye giderek, çeşitli dinî eğitim çalışmalarına katılarak, toplantı, konferans, panel gibi dinî aktivitelere iştirak ederek güçlü bir sosyalleşme süreci yaşar.

da böyle olmaya devam etmektedir. Çağdaşlık, modernlik, hatta gelişmişlik yaklaşım ve tartışmaları hep kadın üzerinden sergilenmektedir. O nedenle kamusal alanda varlık göstermesinden kıyafet biçimine, eğitim düzeyinin yükseltilmesinden cemaatle kılınan namazlara katılmaya kadar pek çok konuda kadın, tartışmaların odak noktasına yerleşmektedir. Nasıl yaklaşırsa yaklaşılsın,

son tahlilde Türkiye'nin değişimi, kadın odaklı gerçekleşmeye devam etmektedir. Bu değişim sürecinde Müslüman kadının düşünme biçimi, din anlayışı, ibadet biçimi de değişmektedir. Çünkü kadın, değişimle birlikte toplumsal hayatın neredeyse her alanında var olmaya başlamış ve söz sahibi olmuştur. Bu değişim, kadının dinî hayatında önemli değişimlere neden olmuştur. Değişen Türkiye'de kadının anlamı, kimliği ve sosyal statüsü de değişmekte ve bununla bağlantılı olarak kadın dindarlığı bazı önemli değişimler geçirmektedir. Dolayısıyla bugün kadın dindarlığı olgusu, Türkiye'nin yaşamakta olduğu büyük değişimden bağımsız ele alınamaz.

Türkiye'de kadın dindarlığındaki mezkur değişim ve dönüşümler, tekrar dönerek kadının toplumsal hayatta daha sağlam ve güçlü bir biçimde varlık göstermesine yol açmaktadır. Yani kadının dindarlığıyla değişim arasında bir tür karşılıklık, diyalektik ilişki mev-

cuttur. Değişim, kadın dindarlığını etkilemekte, değişen kadın dindarlığı da değişimin şekillenmesinde etkili olmaktadır.

Kentleşme, Kimliklenme ve Kadın Dindarlığı

Türkiye'de kadın dindarlığının söz konusu değişim çerçevesinde ilgili olduğu en önemli süreçlerden biri kentleşmedir. Kentleşmeyle birlikte kadının eğitim düzeyinin artması, ekonomik hayata katılması, toplumsal hareketlerin içinde yer alması, siyasete aktif olarak iştirak etmesi gibi önemli hususlar arasında sıkı bağlantılar vardır. Kadın, Türkiye'de, bütün bu değişimleri içinde barındıran kentleşmeyle, şehirde yeni bir anlayış ve biçim içinde dini yaşamaya başlamıştır. Türkiye'de kentleşme, aynı zamanda kadının yeni-dindarlaşma süreci demektir. Kentleşme, kadının toplumsal hayatta aktif olarak yer almasında oldukça temel etkenlerden biridir. Toplumsal hayatta aktif olarak yer alan kadın, dindarlığını da buna paralel olarak dönüştürmektedir. Müslüman kadın, toplumsal hayatın değişik alanlarında dindarlığının tezahürleriyle birlikte var olduğuna göre dindar kimliğiyle toplumda kendini konumlandırmaktadır.

Gerçekten de yeni dindar kimliğiyle kadının, Türkiye'de önemli toplumsal etki ve yansımaları olmaktadır. Evinde oturan bir kadın değil, toplumsal sahnenin merkezinde en düşük statüden en üst statüye kadar, evde annelik yapmaktan iş ye-

rinde yöneticiliğe, hatta devlet yönetimine kadar her konumda etkili olan kadın, yeni dindar kimliğiyle, camilerdeki ibadetlere, özellikle Cuma namazlarına, Cenaze namazlarına, Bayram ve Teravih namazlarına katılmak, sadece yerel ve milli sınırlar içinde değil, aynı zamanda küresel ölçekte de etkili olan çalışmaların içinde aktif olarak rol almak, medyada varlık göstermek, bilgi hayatında ve eğitimin hemen her kademesinde bulunmak vs. suretiyle toplumun kadın anlayışının, dindarlık algısı ve dinî yaşantısının dönüşümünde kayda değer roller icra etmektedir. Yeni kentli dindar kadın, kent dindarlığının şekillenmesinde etkili olmakla kalmamakta, aynı zamanda köylü kadın dindarlığının da değişiminde rol oynamaktadır. Özellikle medyanın etkisiyle kadının köy, hatta mezralarda dahi farklı kimliğiyle görünür olması, kadın dindarlığının kentli olmayan tiplerinde de dönüşüme uğramasında etken olabilmektedir.

Kentleşme sürecinde dindar kadın, kentte, yeni bir hayatla yüzyüze gelmekte ve modern hızlı hayat şartlarıyla yaşamayı öğrenmek zorunda kalmaktadır. Bu süreçte kadın, bir yandan dindarlığında bir takım dönüşümler geçirirken, bir yandan da dindar kimliğiyle kendini korumaya çalışmaktadır. Aslında modern kent hayatıyla dindarlığını uzlaştırma zorunluluğuyla karşı karşıya gelmektedir. Türk modernleşmesine eşlik eden kadın dindarlığındaki değişimle birlikte, kent-

te, dindar kadının anne olduğu ailede çocuk sayısı azalmaktadır. Annenin toplumda daha çok var olma isteğine paralel olarak daha çocuklarını kreşlere ve ana sınıfı veya okullarına göndermeler de artmaktadır. Buna bağlı olarak ailede ve aile dışında erkek ve kadının rollerinde önemli değişimler olmaktadır. Bu değişimler, kadın dindarlığını etkilemekte, ama aynı zamanda geriye dönüşümlü olarak kadın dindarlığı da söz konusu değişimleri kanalize etmektedir.

Türkiye’de kadının kent hayatına katılımıyla da ilgili olarak kendini gösteren kadın dindarlığı, bazı marjinal, aykırı veya orijinal yaklaşım ve tavır alışlarla erkek karşısında konumlanmaya yol açan bir takım meydan okumaları içinde barındırır da aslında genellikle erkek dindarlığını besleyen, zenginleştiren bir özellik arz etmektedir. Hatta erkek dindarlığında da yenileşmelerin gerçekleşmesinde rol oynamaktadır. Böylece bütün toplum, kadın dindarlığı üzerinden bir tür dindarlık dönüşümü yaşamaktadır.

Kadın dindarlığının yeniden kurulmasıyla toplumsal hayata yansıyan önemli hususlardan biri de, kadının yeni bir kimlikle içinde yer aldığı toplumda, postmodern çoğulcu bir yaklaşımla farklı kimliklerden olan insanlarla yeni bir ilişki biçimi geliştirmesidir. Bu ilişki biçimi, kadın dindarlığının, kendini farklı şekillerde ifade eden, farklı kimliklendiren kadınlar ve erkekler üzerinde de bir tür dindarlaş-

ma diyebileceğimiz bir etkiye bulunmasını intaç etmektedir. Kendini dindarlıkla birlikte ifadelendirmekten kaçınan bazı birey ve grupların, Türkiye’deki kadın dindarlığının yeni durumunun etkisiyle artık kendilerinin de dindar olduklarını ifade etmeleri, cenaze namazlarında saf tutmaları, bazı dinî faaliyetlere katılmaları vs. bu etkinin boyutlarını göstermektedir.

Eğitim, Bilgi ve Kadın Dindarlığı

Ülkemizdeki toplumsal değişimle birlikte kadın dindarlığının yeniden şekillenmesinde en önemli faktörlerden birinin eğitim-öğretim ve bilgi olduğu söylenebilir. Bugün Türkiye’de dindar kadın, entelektüel hayatın içinde yer almakta, bilgisini söz, yazı, tutum ve tavırlarıyla ortaya koymaktadır. Bilgiye dayalı olarak dinini yaşayan kadın, dindarlığın sosyolojik anlamda köylülük olmadığını, kentlilik olduğunu ve dolayısıyla kadın dindarlığının sosyal hayatın hemen bütün alanlarında kadınla birlikte bulunmasının son derece anlamlı olduğunu göstermektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında, dinin özünde şehirli olması ve dindar insanların eğitimsel, entelektüel ve kültürel düzeylerini arttırmasıyla ilgisi bulunmaktadır. İslam, Müslüman’dan esasen bilerek ibadet etmesini, dininin gereğini yerine getirmesini, toplumun bütün alanlarında bilerek var olmasını ister. Kadının dindarlığındaki değişim ve kadın dindarlığının sosyal hayatımızın önemli bir tezahürü olarak vücut bulma-

Aktif siyasetle ilgilenen, siyaseti meslek edinen, bir partide siyasal görevler üstlenen kadınların, tesettürleriyle ve diğer dinî boyutlarıyla özgürce siyaset yapmaları, söz konusu görevlerini ifa etmeleri, kadın dindarlığı açısından zikre değerlidir.

si, toplumda sadece kadın dindarlığının değil, erkek dindarlığının, dolayısıyla toplumun farklı kesimlerinin dindarlığının da gittikçe daha bilgi temelli ve etkili hale gelmesine neden olan önemli etkenler arasındadır. Denilebilir ki, bilgiden beslenen bir kadın dindarlığıyla, kadınların popüler veya folk dindarlıkları, yerini daha farklı dindarlıklara, hassaten bilgiye dayalı, kitabî dindarlığa bırakmaktadır.

Eğitim bağlamında kadın dindarlığı söz konusu olduğunda, eğitim alanında kadın dindarlığının sosyolojik yansımalarına da bakılmalıdır. Örneğin Diyanet'in yaygın din eğitimi alanında kız Kur'an kursları bu noktada zikre değerlidir. Hem bu kurslarda öğretmenlik yapan kadın hocalar, hem de öğrenciler açısından konu ele alındığında, önemli tespitler yapma imkanı elde edilebilir.

Kamusal Alanda Kadın Dindarlığı

Yakın tarihimiz bir bakıma kadının inancı ve hayat tarzıyla kamusal alanda varlığının ölçüsüne dair tartışma, gerilim ve yakıcı mücadelelerle eşdeğerdir. Günümüze geldiğimizde Türkiye'de kadın dindarlığının, kadının toplumsal hayatın hemen her alanında varlık göstermesine paralel olarak ailenin içiyle veya daha başka dar alanlarla sınırlı kalmadığı, toplumsal etkisini gün geçtikçe daha yoğun ve baskın bir biçimde hissettirdiği görülmektedir. Müslüman kadın, toplumun neresinde varlık gösterirse, orada dindarlığı da görünürlük kazanmakta ve ona bağlı olarak içinde yaşadığı toplumsal evrende bir dindar kadın kimliği ve kişiliği ortaya koymaktadır.

Kadının toplumsal görünürlüğü, kamusal alanda kadın dindarlığının varlık kazanmasında oldukça önemli bir etkidir. Aslına bakılırsa, tersinden söylemek de doğru olur: Kamusal alanda kadın dindarlığı, kadının toplumsal görünürlüğünün etkili ve geniş bir şekilde gerçekleşmesinde önemli bir etkidir.

Modernleşme sürecinde elde edilen modernlik durumlarında kadınların çalışma hayatına girişlerindeki artış, eğitim alanında, okullarda, üniversitelerde öğrenci veya eğitimci/öğretmen olarak sayısal artışları, dinî hizmet yapan ve alan konumlarda kadının daha fazla yer alışı, belki modernliğin yapısı gereği imaj ve görüntü özelliği, psikolojisi ve kültürü-

nün kadının dinî hayatıyla birlikte toplumsal görünürlüğünü arttırması gibi durumlar, kadın dindarlığının kamusal alanda daha fazla varlık kazanmasına ve dolayısıyla daha yüksek bir toplumsal görünürlük düzeyine erişmesine yol açmıştır.

Türkiye'de Müslüman kadınların dinî kimlikleriyle kamusal alanda ve toplumsal sahne- de güçlü bir varlık kazanmalarının yansımalarına bakılırsa, mescit ve cami gibi ibadet yerlerinde, ekonomik alanlarda, siyasette, eğitimde, hukukta vs. kadın dindarlığının görünürlüğü daha iyi anlaşılabilir. Örneğin camilerde namaz kılan kadın cemaatin, sayısal olarak artış göstermesi, en azından kadınlarda cami kültürünün oluşması, ihtiyaca binaen alışveriş merkezlerinde kadın mescidlerinin açılması, kamu ve özel işyerlerinde kadın mescidlerin açılması, kafelerde, çay bahçelerinde, alışveriş merkezlerinde vs. dindarlık düzeyi nispeten yüksek kadınların varlığı, kadınların dinî kimlikleriyle siyasete aktif katılımı gibi durumlar, bu bağlamda zikredilebilir.

Belirtmek gerekir ki, Türkiye'de kadının çalışması, ev hanımı olması, çocuk sahibi olup olmaması, çocuk sayısı, dinî kurumlarda hangi pozisyon ve işlerde çalışması gibi hususlar, kadının toplumda, toplumsal sahnede ve kamusal alanda var olmasının boyutlarıyla ilgili bir konudur. Acaba kadınlar, hangi düzey ve düzlemlerde toplumda vardılar? Ayrıca toplum, kadının toplumdaki ye-

rinin ne olması gerektiğine dair ne düşünmektedir?

Kadın dindarlığı, sosyalleşme noktasında da önemli bir konu olarak gündeme gelmektedir. Nasıl ki genel olarak cinsiyet ile sosyalleşme arasında çeşitli biçim ve içeriklerde etkileşim varsa, özel olarak kadın dindarlığı ile sosyalleşme ve dinî sosyalleşme arasında da etkileşim vardır. Kadın dindarlığı, kadının sağlıklı ve güçlü sosyalleşmesinde etkili olabileceği gibi, zayıf ve sağlıksız sosyalleşmesinde de etkili olabilir. Aynı zaman da sosyalleşme de kadın dindarlığının güçlenmesinde de zayıflamasında da etkili olabilir.

Kadın dindarlığının toplumsal görünürlük düzeyinin artması ve kamusal alanda güçlü bir şekilde varlık kazanması, kadının sosyalleşmesiyle de yakından ilgilidir. Kadın, tesettürle veya bazen tesettürsüz olarak, camiye giderek, çeşitli dinî eğitim çalışmalarına katılarak, toplantı, konferans, panel gibi dinî aktivitelere iştirak ederek güçlü bir sosyalleşme süreci yaşar. Bu güçlü sosyalleşme süreci de dönüp kadının dindarlığını besler, güçlendirir. Kadın dindarlığı sosyalleşmeyi, sosyalleşme de kadını çeşitli biçimlerde etkiler.

Tesettür/Başörtüsü ve Kadın Dindarlığı

Tesettür, dindarlık düzeyini nispeten yukarıda tutma çabasında olan veya öyle olduğunu düşünen kadının sosyalleşmesinde, toplumsal sahneye çıkmasında, toplumun

kültürünü, ahlâkî değerlerini, normlarını, geleneğini vs. öğrenmesi ve içselleştirmesinde en etkili araçlardandır. Çünkü tesettürlü kadın, rahatça sokağa, toplumun içine, alışverişe çıkabilmekte, çeşitli toplantılara katılabilmektedir. Fakat belirtmek gerekir ki, bu her zaman böyle olmayabilir: Kimi kadınlar, hem tesettürlü oldukları, hem de görece yüksek dindarlık düzeyine sahip oldukları halde sosyalleşme konusunda zayıf kalabilmektedirler.

Tesettür bağlamında kadın dindarlığında göz ardı edilmesi gereken bir hususa mutlaka işaret etmek gerekir. O da şudur ki, Türkiye, Tunus, İran, Mısır, Suudi Arabistan gibi ülkelerde kadının dindarlığının da, geleneksel oluşunun da, çağdaşlığının da ölçütü olan hususlar, kadının tesettürü, kimi zaman az da olsa erkeğin tesettürü üzerinden ortaya konular, tartışılır, reddedilir veya kabul edilir, uygulanır.

Çalışma Hayatında Kadın Dindarlığı

Önemine binaen kadının çalışma hayatına katılması ile kadın dindarlığı ilişkisi üzerine de bazı hususlara işaret etmek faydalı olabilir. Kadın dindarlığı sosyolojisinde ister resmi, isterse sivil olsun kamusal alanda çalışan kadınların dindarlıkları, görünürlük kazanmakta ve tabii ki çalışmadan çeşitli düzeylerde etkilenmektedir. Hiç şüphesiz çalışma hayatı da kadın dindarlığından etkilenmektedir. Çalışan kadınlar, ça-

lıştıkları kurum veya iş yerinde dindarlıklarının gerektirdiği şekilde taleplerde bulunmakta ve iş ortamı ona göre düzenlenebilmektedir. Düzenlenmiyorsa, kadın dindarlığı doğal olarak çıkış yolları aramakta, bulamazsa, olumsuz etkilenebilmektedir.

Kadının çalışması, çalışma hayatı ve ortamının dışında kalan zaman ve mekanlarda, bilhassa ailede de kadın dindarlığını etkilemektedir.

Ailede Kadın Dindarlığı

Ailede kadının dindarlık düzeyi eş de dahil aile bireylerini çeşitli biçimlerde etkiler. Türkiye'de aile içinde annenin ve genel olarak kadın aktörlerin çocuklarla ilişkisinin düzeyinin babaya ve genel olarak erkek üyelere göre daha yüksek olduğu düşünüldüğünde, çocuğun dinî sosyalleşmesinde başta anne olmak üzere, ailedeki kadın bireyler çok daha fazla işlevsel olurlar. Bu durum gerçekten de çocuk eğitiminde etkisini gösterir. Bilhassa kadının ailede daha etkili olduğu, daha fazla rol üstlendiği Türkiye gibi ülkelerde kadın, din konusunda çocukları daha çok etkiler, yönlendirir. Anne olarak çocuğunun din eğitiminde oldukça etkili olur. Bu, özellikle çalışmayan kadınlar için geçerlidir; zira çalışmayan kadın aile içinde sürekli çocuğuyla birlikte vakit geçirir, çocuğunun her şeyiyle ilgilenir.

Kadın dindarlığının aile hayatında önemli bir nokta da karı-koca ilişkilerinde kadının

pozisyonudur. Kadının kocasına itaati veya itaatsizliği, kadının boşanma hakkının olup olmadığı gibi hususlar, bu noktada önemlidir.

Siyaset ve Kadın Dindarlığı

Siyaset, kadın dindarlığının kendini farklı biçimlerde gösterdiği bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınların siyasal katılımının oranına göre kadın dindarlığının siyasete yansımaları gözlemlenebilir. Özellikle aktif siyasetle ilgilenen, siyaseti meslek edinen, bir partide siyasal görevler üstlenen kadınların, tesettürleriyle ve diğer dinî boyutlarıyla özgürce siyaset yapmaları, söz konusu görevlerini ifa etmeleri, kadın dindarlığı açısından zikre değerdir.

Türkiye örneğinde dinî kimlik sahibi kadınların siyasetle imtihanları yaklaşık son 100 yıldır çok büyük, sancılı, gergin, yakıcı, engelleyici olmuştur. Sadece başörtüsü konusunda dahi kadınların yaşadıkları problemler, ciltler dolusu çalışmayı gerektirir.

Bu noktada önemli bir husus, dindar kadınların siyasetle ilgilenmeleri, yönetici olmaları, bakanlık yapmaları gibi konulara yaklaşımlardır. Belirtmek gerekir ki dindarlık düzeyi nispeten yüksek erkek ve kadınlardan kadınların siyasetin bütün veya çoğu pozisyonlarında görev alabilecekleri görüşüne sahip olanların bulunduğudır.

Din Hizmetleri ve Kadın Dindarlığı

Kadın dindarlığının en dikkat çekici tezahürlerinden biri de din hizmetleri alanında kendini göstermektedir. Kadın dindarlığı, kadınların gerek resmi gerekse gayr-i resmi dinî kurum ve kuruluşlarda ücretli veya gönüllü olarak çalışmakta ve bu kurum ve kuruluşlar

kanalıyla dindarlıklarını ortaya koymaktadırlar. Kadın, elbette sadece din hizmetleri alanında değil, birçok alanda varlık göstermektedir. Zira yeni dindar kadın, evine bizzat maddi getirisi olsun ya da olmasın artık sadece evinin hanımı değildir, sadece çocuğunun annesi rolünü, sadece kocasının karısı rolünü icra eden biri konumunda değildir. O, aynı zamanda örneğin bir işçidir, bir yöneticidir, bir öğretmendir, bir sivil toplum örgütü üyesidir, bir siyasetçidir. Yani dindar kadın, evinde oturarak ömür tüketen bir kadın olmayı tercih etmemektedir. Dolayısıyla kadın dindarlığı da kendini tezahür ettiren özne, yani kadın ile beraber dışarda, kadının gittiği her yerde var olmakta, dışsallaşmaktadır. Kadın dindarlığının bu şekilde görünür kılınması, dindar kadının sosyal çevresiyle dindarlığı üzerinden yeni bir ilişki geliştirmesine, yeni tutum ve tavır alışlara, yeni yaklaşma ve uzaklaşmalara, yeni anlamlara yol açmaktadır.

Kadın dindarlığı bağlamında din hizmetleri noktasında Diyanet İşleri Başkanlığının ka-

Kadınlar, çeşitli sebeplerle, belki de erkeklerin düzenli, sistemli ve programlı din eğitimi alma imkanlarından, vaaz ve hutbe gibi yaygın din eğitimi alma yollarından mahrum olma gibi nedenlerle türbe ve mezarlara, mevlitlere, muskaya veya muskacılara, büyüye, falcılara, halk hocalarına vs. daha fazla yönelmektedirler.

dınlara özel din hizmetlerini zikretmek gerek. Diyanet'in kadrosunda kadın vatandaşlara yönelik hizmet alanlarında görev yapan kadınlar vardır. Bunlar, kadın vaizler, Kız Kur'an kursu kadın öğretmenler, bazı müftülüklerdeki kadın müftü yardımcılardır. Bunlar, gerek cami içinde, gerekse cami dışında, gerek Kur'an kurslarında, gerekse farklı yerlerde, gerek müftülüklerde, gerekse müftülük dışında, gerek aile irşat ve rehberlik bürolarında veya merkezlerinde, gerekse daha farklı mekanlarda kadınlara dinî konularda hizmet vermektedirler.

Din hizmetleri kapsamında sivil toplum kuruluşlarının ve dinî grupların sivil din hizmetlerinde kadınlara yönelik çalışmaları zikretmek gerek.

Din hizmetleri bağlamında kadın dindarlığında hem hizmette görev alan kadınların, hem de bu hizmetlerden yararlanan kadınların dindarlığı söz konusudur ve dolayısıyla ikisi ayrı ayrı ele alınacak kadar geniş konulardır.

Din hizmetleri bağlamında özellikle vakıf ve dernek gibi sivil toplum kuruluşlarının, cami derneklerinin düzenledikleri hayır amaçlı kermesleri de zikretmek gerek. Çünkü Türkiye'de başlı başına bir kermes geleneğinden ve kültüründen söz etmek mümkündür. Bu kermeslerin neredeyse tamamında düzenlenmesinden yürütülmesine, ürünlerin toplanması veya üretilmesinden satışına kadar kadınlar rol almaktadır.

Popüler Dindarlık Düzleminde Kadın Dindarlığı

Kadın dindarlığının dikkat çekici sosyolojik boyutları arasında kadın dindarlığının popüler dindarlığa; halk inanışlarına ve halk dindarlığına dahil olan kısımlarının oldukça ileri düzeyde olması da zikredilebilir. Kadınlar, çeşitli sebeplerle, belki de erkeklerin düzenli, sistemli ve programlı din eğitimi alma imkanlarından, vaaz ve hutbe gibi yaygın din eğitimi alma yollarından mahrum olma gibi nedenlerle türbe ve mezarlara, mevlitlere, muskaya veya muskacılara, büyüye, falcılara, halk hocalarına vs. daha fazla yönelmektedirler.

Bazı çalışmalar da kadınların eğitim durumlarına, toplumsal şartlara vs. göre kadınların popüler dindarlık yönlerinin güçlü olduklarını, türbelere yöneldiklerini, mevlit gibi dinî tören veya ritüellere güçlü olarak katılım sağladıklarını tespit etmiş veya ileri sürmüşlerdir.

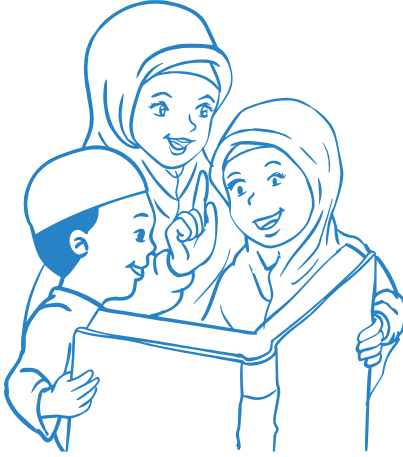
Modernlik, Modernleşme ve Kadın Dindarlığı

Modernlik olgusunun kadın dindarlığıyla önemli etkileşimleri mevcuttur. Özellikle geleneksel toplumsal yapıdan modern toplumsal yapıya doğru evrilme sürecindeki Türkiye örneğinde olduğu gibi modernleşme, bütün toplumu etkilediği gibi kadın dindarlığını da etkilemektedir. Aynı şekilde kadın dindarlığı da modernleşmeyi etkilemektedir.

Daha da önemli bir husus, Türkiye'de modernlikte ve modernleşme sürecinde kadın, en çok sembolleştirilen, hatta nesneleştirilen bir konumda tutulmuş; modernleşme projeleri kıyafetinden tutun, zihniyet dünyasına kadar kadın üzerinden yürütülmüştür. İlginçtir ki geleneksel dindarlığın dışına çıkması üzerinden çağdaşlığı veya modernliği, hatta sekülerliği kadını ele alan ve savunanlara ve dolayısıyla İslam'ın veya bazı İslamî hükümlerin/gereklerin çağdışılıkla eşdeğer olduğunu ileri sürenlere karşı İslam'ın ne kadar çağdaş ve modern olduğunu savunanlar da bunu kadın üzerinden, İslam'ın kadına verdiği değer üzerinden yapmaktadırlar. Bir bakıma İslam'ın modernliğe uygunluğu görüşünü kadın üzerinden meşrulaştırmaktadırlar.

Modernleşme bağlamında kadın söz konusu olduğunda en önemli husus da kadının kamusal alanda varlığı konusudur. Modernleşmenin temel göstergelerinden biri olarak görülen kadının kamusal alana çıkışı, İslam'ın hem içinden hem de dışından çeşitli ilgi çekici tartışmaların, ele alışların ve yaklaşımların konusu olmaktadır.

Modernleşme sürecinde modernliği, bu sürece dahil olmayı, özellikle kendine özgü, yerel veya milli modernleşme ve modernlik çizgisi anlayışıyla dindarlığıyla uyumlu gören, hatta dindar kimliğine modernliği ekleyen dindar kadınların, hem bireysel düzlemde hem de bir dinî cemaat veya hare-

Türkiye’de kadının aile içinde çocuk üzerindeki etkisinin büyüklüğü düşünüldüğünde, kadın dindarlığının etki boyutlarının derinliği daha iyi anlaşılmaktadır. Bu nedenle kadın dindarlığının, Türkiye’de toplumsal ve dinî hayatı anlamada anahtar bir konuma sahip olduğu söylenebilir.

ket mensubu olarak bunu yapan dindar kadınların varlığını da hatırlamak mümkündür. Bu noktada dindar kadınların bazılarının modernlikle dindarlığı uzlaştıran dinî hareketlere daha fazla meylettikleri söylenebilir.

Genel anlamda bütün Müslümanların ve Müslüman kadınların modernleşme sürecinde yaşadıkları, özelde ise Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türkiye’de Müslümanların ve Müslüman kadınların yaşadıkları, kadın dindarlığı konusunda çok ciddi ve mühim boyutlar içermektedir. Modernleşme sürecinde kendini gösteren toplumsal değişim, kadın dindarlığını olumlu mu etkilemiştir olumsuz mu?

Sekülerleşme yönünde mi etkilemiştir, tersine güçlenme veya canlanma yönünde mi? Bu sorunun cevabı, konuya nereden bakıldığıyla yakından ilgilidir. Olumlu etkilemiştir diyenler olduğu gibi olumsuz etkilemiştir diyenler de vardır. Sekülerleşme yönünde etkilediğini söyleyen olduğu gibi duruma göre güçlenme veya canlanma yönünde etkilediğini söyleyenler de olmuştur. Gerçekten de her iki şekilde etkilenimin olduğu durumların olması da mümkündür.

Kadın Dindarlığının Beden Sosyolojisi

Aslında kadın dindarlığının tesettür, kamusal alan, toplumsal alanlarda görünürlük, tüketim gibi boyutlarında beden konusu oldukça önemli bir yer tutar. Beden kadının ve kadın dindarlığının görünürlüğünde en önemli unsur olarak yer alır.

Dinî Kurum ve Mekânlar ile Kadın Dindarlığı

Dinî kurum ve mekânlar da kadının dindarlıkla nasıl bir bağlantı içinde oldukları, kadın dindarlığının sosyolojisi kapsamında önemli bir boyuttur. Örneğin kadınların camilere gitmeleri, Kız Kur’an kurslarına katılmaları ve devamları, aile irşat ve rehberlik bürolarına gitmeleri, Diyanet İşleri Başkanlığında istihdamları, Diyanet’in faaliyetleri ve görev alanlarıyla, hizmet çeşitlilikleriyle etkileşimleri, İmam-Hatip ortaokulları ve liseleri ile İlahiyat fakültelerinde eğitim ve öğretime katılmala-

rı/devamları, kadın dindarlığını anlamada önemli kurum, kuruluş ve mekanlardır.

Kadınların Cuma günlerinde, Ramazan ayında çeşitli vakitlerde camilere gidip cemaatle namaz kılmaları, kadın dindarlığı bakımından önemlidir. Türkiye’de kadınların camilere gidip cemaate katılmasına dair çeşitli oranlar ortaya konulabilir.

Kadınların son dönemlerde camilere gidip gelmelerinde nispeten artış olduğu söylenebilir. Fakat kadınların Cuma namazlarına katılımı, erkeklere oranla son derece düşük olduğunu da belirtmek gerekir. Kadın dindarlığında önemli bir nokta da, hemen her yaşta Türkiye’de kadınların Kur’an kurslarına kaydolup bir öğretim yılı boyunca eğitim görmeleridir. Bu konu, kadın dindarlığı açısından başlı başına ele alınması gereken bir konudur.

Sonuç

1. Kadın dindarlığının bazı önemli sosyolojik boyutları içinde değişimle etkileşimi çerçevesinde ortaya koyduğu dindarlık, kadının kentteki dindarlığı, erkeklerle etkileşimi temelindeki dindarlığı, kamusal alanda dindarlığı, toplumsal hizmetlerde ve din hizmetlerinde dinî görünüşü, sosyalleşme sürecinde kadın dindarlığı, kadının ailevi, kültürel, ekonomik, eğitimsel, hukukî ve siyasal düzlemlerde varlık göstermesi, çalışma hayatında kadın dindarlığı gibi noktalar zikre değerlidir.

2. Kadın dindarlığı, toplumsal ve dinî hayatta bir toplumsal cinsiyet kategorisi olarak kendini göstermektedir. Kadınlara özgü dindarlığı ifade eden bir toplumsal gerçeklik boyutu olarak kadın dindarlığı, toplumsal yaşamda kendine özgü hususiyetleriyle varlık bulmaktadır. Fakat bu özelliklerin kimi noktalarda toplumsal etkileri, kadınlarla sınırlı kalmamakta, bütün toplumu içine almaktadır. Nitekim Türkiye’de kentleşme, değişim, modernleşme süreçlerinde kadın odaklı yenileşme, değişme, modernleşme çabalarına girilmiş ve bu çabalarla kadın üzerinden modernleşme ve batılılaşma yönünde toplumsal değişim amaçlanmıştır.

3. Kadının kıyafetinden zihniyet dünyasına kadar değişim sürecine girişi, doğrudan doğruya dinî hayatıyla ilgilidir. Tesettürü ve başörtüsünü bırakması veya bırakmaması, yüksek eğitimden yararlanması veya yararlanmaması, siyasetle ilgilenmesi veya ilgilenmemesi, kamusal alanda varlık göstermesi veya göstermemesi gibi durumlarda kadın, doğrudan dinî durumuyla ilgili bir sınava ya da sınavlar bütününe tâbi olmaktadır.

4. Kadın dindarlığının sosyolojik boyutları, kadınların dindarlık durumlarının farklı yerellik, mekansallık, zamansallık ve toplumsallıklarda incelenmesiyle daha sağlıklı anlaşılabilir.

Kaynaklar

- Akşit, Bahattin; Şentürk, Recep; Küçükural, Önder ve Cengiz, Kurtuluş (2012). Türkiye’de Dindarlık. İstanbul: İletişim.
- Aslan, Esra (2014). Şehirleşme ve Din: Diyarbakır’da Kadın Dindarlığı. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Talip Küçükcan). İstanbul.
- Baktır, Mustafa (2005). “İslam’da Kadının Çalışma Şartları”. Sosyal Hayatta Kadın. İstanbul: Ensar Neşriyat, ss. 121-148.
- Çelik, Celeddin ve Şahin, İlkay (2006-2009). “Kadın Dindarlığı: Bir Paradoksun Söyledikleri”. Toplum Bilimleri. 1/3, ss. 141-166.
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2014). Türkiye’de Dini Hayat Araştırması. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları (file:///D:/1%20Ejder/1%20ejderozel/8%20BilimselToplantılar/12%20Kadın%20Kongresi/33%20dinihat.pdf (Giriş: 28.08.2014).
- Fidan, Fatma Zehra (2015a). Modernlik ve Dindarlık Arasında Kadın. İstanbul: Opsiyon Yayınları.
- Fidan, Fatma Zehra (2015b). “Kadın Dindarlığının İnşasında Dinsel Anlatıların Yorumlanması ve Eylemselleşmesi”. Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 10/14 Fall 2015, ss. 323-344.
- Karaman, Hayreddin (2005). “Günümüzde Çalışan Müslüman Kadının Problemleri”. Sosyal Hayatta Kadın. İstanbul: Ensar Neşriyat, ss. 333-348.
- Kırkpınar, Leyla (2001). Türkiye’de Toplumsal Değişim ve Kadın. Ankara: KBY.
- Köktaş, M. Emin (1993). Türkiye’de Dinî Hayat, İstanbul: İşaret Yayınları.
- Kurt, Abdurrahman (2009). “Dindarlığı Etkileyen Faktörler”. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 18/2, ss. 1-26.
- Kurt, İsmail ve Tüz, Seyit Ali (Haz.) (2005). Sosyal Hayatta Kadın. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Maritato, Chiara (2016). “Reassessing Women, Religion and the Turkish Secular State in the Light of the Professionalisation of Female Preachers (Vaizeler) in Istanbul”. Religion, State and Society. 44:3, ss. 258-275.
- Özdalga, Elisabeth (2008). Modern Türkiye’nin Başörtüsü Sorunu. İstanbul: Ufuk Yayınları.
- Özdalga, Elisabeth (1998). Modern Türkiye’de Örtünme Sorunu, Resmi Laiklik ve Popüler İslam. İstanbul: Sarmal Yayınları.
- Özek, Ali (2005). “İslam Nazarında Kadın”. Sosyal Hayatta Kadın. İstanbul: Ensar Neşriyat, ss. 69-72.
- Şahin, İlkay (2008). Göçmen Kadınların Dini Ritüellere Katılımı: Amersfort (Hollanda) ve Boğazlıyan Örneğinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme (Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kayseri.
- Şahin, İlkay (2008). Değişim Sürecindeki Bir Anadolu Kasabasında Kadın Dindarlığı: Boğazlıyan Örneği. (Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Ünver Günay). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kayseri.
- Şişman, Nazife (2011). “Kadın Dindarlığı ve ‘Hakikatin Cinsiyeti’”. Kadın ve Aile Yazıları. Ankara DİB Yayınları, ss. 53-59.
- Tabakoğlu, Ahmet (2005). “Batıda Aile ve Kadın”. Sosyal Hayatta Kadın. İstanbul: Ensar Neşriyat, ss. 177-198.
- Tekin, Mustafa (2004). Kutsal, Kadın ve Kamu. İstanbul: Açılım Kitap.
- Uysal, Veysel (2006). Türkiye’de Dindarlık ve Kadın, İstanbul: Dem Yayınları.
- Uzuner, Aybala Tuğba (2009). Kız Kur’an Kursları Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım -Zeynel Abidin Kız Kur’an Kursu Örneği-. (Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç.Dr. Celeddin Çelik). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kayseri.
- Wedel, Heidi (2001). Siyaset ve Cinsiyet. Çev. Can Kurultay. İstanbul: Metis Yayınları.
- Yapıcı, Asım (2007). Ruh Sağlığı ve Din: Psiko-sosyal Uyum ve Dindarlık. Adana: Karahan Kitabevi.
- Yapıcı, Asım (2011). “Kadın Dindarlığı: Algısal Bir Yanılgı mı, yoksa Gerçeklik mi?”. Kadın ve Aile Yazıları. Ankara DİB Yayınları, ss. 60-66.
- Yılmaz, Zehra (2015). Dişil Dindarlık İslâmî Kadın Hareketinin Dönüşümü. İstanbul: İletişim Yayınları.

GÖÇMEN KADINLAR İBADET VE AVRUPA'DAKİ TÜRK CAMİLERİ

Nefide YÜCE

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Felsefe ve Din Bilimleri Doktora Öğrencisi

Paris Büyük Camii / FRANSA

Avrupa'daki camiler göçmenler için dini ve kültürel kimlik kazandıran, sosyal ve kültürel entegrasyona katkı sağlayan, asimilasyonu engelleyen ve birleştirici-bütünleştirici kurumlardır.

Din duygusu insan-
da fitri bir duygudur. Yüce bir yaratıcıya inanıp bağlanma ihtiyacı ile birlikte inandığına saygı, teslimiyet, korku, ümit ve yalvarmayı da ifade eder. Bu duygu, kişilerin inancını pratik olarak göstermek üzere ibadet ihtiyacını da beraberinde getirir.¹

İbadet, kişinin Allah'a karşı duyduğu saygı ve sevginin sonucu olarak O'nun rızasına uygun davranma çabası ve bu hedefe yönelik isteyerek yaptığı davranışların bütünüdür. Dine göre iyi, güzel ve doğru olarak nitelenen bütün davranışlar, ibadet kapsamı içerisinde değerlendirilir. İbadet hayatı, dini yaşayışın imandan sonra gelen ikinci bir yönünü oluşturur. İman, dini yaşayışın içte duyulup yaşanan sübjektif yönünü teşkil ettiği gibi, ibadetler ise onun belli şekil ve kurallara bağlı kalınarak gerçekleştirilen objektif yönünü oluşturur.²

İslâm literatüründe ibadet, özel ve genel olmak üzere iki terim anlamı kazanmıştır. Genel anlamıyla ibadet, Allah'ın hoşnut olacağı bütün davranışları kapsar. Özel anlamda ise; sorumlu olan kişinin yaratana karşı saygı ve itaatini gösteren, Allah ve Resulü tarafından yapılması istenen belirli davranış biçimleridir. Namaz, oruç, zekât ve hac gibi İslâm'ın temel şartları yanında kurban kesme, itikâf, Kur'an okuma, hayır ve infakta bulunma, dua etme gibi diğer bir kısım dinî davranışları içerir.³

İslam dininde ibadetin merkezinde cami vardır. Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettiği zaman ilk yaptığı kurum mescit olmuştur. Bu durum da İslam'ın ilk yıllarından itibaren mescidin İslam toplumu için ne kadar önemli bir kurum olduğunu gösterir. Mescidin bu fonksiyonu, Avrupa ülkelerinde yaşayan göçmen kadınlar için daha özel bir anlam ifade

eder. Göç, gönüllü veya zorlayıcı sebeplerle ortaya çıkan, bir coğrafi alandan başka bir coğrafi alana doğru gerçekleşen nüfus hareketliliğidir. Göç, sadece fiziksel hareketliliği ifade etmez aynı zamanda çok

İbadet, kişinin Allah'a karşı duyduğu saygı ve sevginin sonucu olarak O'nun rızasına uygun davranma çabası ve bu hedefe yönelik isteyerek yaptığı davranışların bütünüdür.

yönlü incelenmesi gereken sosyal bir olgudur. ⁴

Avrupa'ya, özellikle 1950'den itibaren Müslüman ülkelerden çok sayıda göçmen işçi katılmıştır. Avrupa, göçle birlikte pek çok dinî ve etnik grubu barındıran, çok kültürlü bir coğrafya haline gelmiştir. Türkiye'den de Avrupa ülkelere oldukça yoğun bir iş göçü yaşanmıştır. Anadolu'dan Avrupa'ya göç eden göçmen kadınlar ve aileleri daha çok kırsal kesimlerde yaşayan ve geleneksel dini bilgileri olan bir kesimden geliyordu. Göçün ilk yıllarında kadınlar, sosyo-kültürel ve ekonomik koşulların da etkisi ile göç ettikleri ülke-

lerde ibadetlerini yerine getirmek için rehberlik alacakları bir kurum bulamamışlardır. Hem iş ortamları hem de sosyal yaşamlarında ibadetlerini yapma konusunda birçok sıkıntı yaşamışlardır.

Göçmen kadınlar, göç ettikleri ülkenin diline ve kültürüne yabancıydılar. Kendilerini yaşadıkları ülkeye kabul ettirme sürecinde sınır dışı edilme kaygısı da yaşadılar. Bu ve benzeri kaygılar nedeni ile iş ortamlarında dini ibadetlerini yapma isteklerini yeterince ifade etmekten çekinmişlerdir. Kimi göçmen kadınlar, göç ettikleri ülkelerdeki modern yaşamın baş döndürücü etkisiyle geleneksel yaşamlarından ve bazı ibadetlerinden uzaklaşmayı tercih etmişlerdir. Bir kısmı ise eşlerinin de isteği ile giyim kuşamlarını değiştirip bazı ibadetlerini de terk etmek zorunda kalmışlardır. Bazı göçmen kadınlar ise geleneksel aile yapısı içerisinde sınırlanmış ve sosyal hayattan dışlanmış, geleneksel dini yaşantılarını aile sınırları içinde sürdürmeye çalışmışlardır. İş ortamında haram olduğunu düşündüğü ürünler satıldığı gerekçesiyle orada ibadet edilemeyeceğini düşünen ve ibadetlerini yıllarca terk eden göçmen kadınlara da rastlamak mümkündür.

Özellikle Avrupa'ya aile birleşimi yoluyla gelen kadınların büyük çoğunluğu çocukları okul çağına gelene kadar İslam'a ait ibadetleri yerine getirme konusunda görünür

bir çaba sarf etmemişlerdir. Bu neslin ibadetler ve dini pratiklere olan ilgisi kendilerinden çok çocuklarının büyümesine paralel olarak belirgin hale gelmiştir. Göçmen anneler, çocuklarının okula başlaması ile birlikte onların kimlik teşekkülünde yaşadıkları ikircikli durumdan rahatsız olmuşlardır. Din eğitimi verme konusunda yetersizliklerini hissetmişlerdir. Çocuklar ise, eğitim ortamlarında ve yaşadıkları kültürel ortamda kimliklerini koruma mücadelesi verirken, evlerinde yaşanan kültürel değerlerle sosyal ortamdaki kültürel değerler arasında kalmışlardır. Çocuklar, kimliksel aidiyetleri konusunda çatışma yaşamışlardır.⁵

Göçmen kadınlar kendilerinin sıkıntılarında ziyade çocuklarının yaşayabileceği sıkıntılardan dolayı dini bilgilerin öğrenildiği bir mekân arayışına girmişlerdir. Çocuklarının gayr-ı Müslim bir ülkede İslam dininin inanç esasları ve ibadetlerini öğrenme mekânı olarak camilerinin olması gerektiğine inanmışlardır. Aynı zamanda camileri kültür aktarımında da önemli bir mekân olarak görmüşlerdir. Din, toplumun ve kültürün temel yapı taşlarından biri olduğu için kimlik tanımlamalarında önemli bir yere sahiptir.⁶ Göçmen kadınlar, diyanete bağlı camilerin kuruluş sürecinde önemli maddi ve manevi katkılar sağlamışlardır. Avrupa ülkelerinde Türk camilerinin açılması ile kadınlar ibadetler ko-

İslam dininde ibadetin merkezinde cami vardır. Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettiği zaman ilk yaptığı kurum mescit olmuştur. Bu durum da İslam'ın ilk yıllarından itibaren mescidin İslam toplumu için ne kadar önemli bir kurum olduğunu gösterir.

nusunda görünür bir mekâna sahip olmuşlardır. Ancak, geleneksel aile yapısına bağlı alışkanlıklardan dolayı uzun yıllar cami hizmetlerinden erkekler kadar faydalanamamışlardır.

Camilerden Beklentiler

Camiler sadece ibadet yapılan mekanlar değildir. İslam'ın ilk yıllarından itibaren ibadetin yanında birçok sosyal görevi üstlenmişlerdir. Son yıllarda Avrupa'daki Diyanete bağlı camilerde sosyal açımlı din hizmetleri ağırlık kazanmıştır. Camiler göçmen kadın ve genç kızlar için daha işlevsel bir yapıya bürünmüştür.

Birinci nesil dediğimiz ilk göç eden hanımlar için camiler, vatan hasretinin giderildiği önemli bir rehabilite merkezleri olmuştur. Gayr-i Müslim bir ülkede yaşarken eksikliğini hissettiği ezan sesi ile buluşma yeri olan camiler, ilk nesil için dini bilgilerini haftalık vaazlarla öğrenme, cuma, bayram ve teravih namazlarını kılma, dini gün ve geceleri ihya etme ve cenazelerin İslâmi usullere göre defnedilmesi ile sınırlıydı. İkinci nesil kadınlar, Avrupa'ya evlilik yoluyla gitmiş veya küçük yaşlarda ailesi ile birlikte göç etmiş Türkiye'de doğan kadınlardan oluşmaktadır. Bu hanımların camilere ihtiyaç hissetmeleri, çocuklarının okul çağına gelmesi ile daha belirgin bir hal almıştır. Bu hanımlar, kendilerinden çok çocukları için camilere gelme ve onlara cami havasını teneffüs ettirmek istemişlerdir.

Başlangıçta çocuklarının dini bilgilerini artırmak amacıyla camilere gelen kadınlar sosyal açımlı din hizmeti sunan din görevlilerinin ilgisi ile karşılaşmış ve bu durumdan etkilenmişlerdir. Yıllarca kendilerinde eksikliğini hissettiği ve bir türlü tamamlanamadığı dini bilgilerini haftalık sohbet programları ile karşılamaya başlamışlardır. Camilere devam ettikleri süre içerisinde keremeler, kandil programları, kahvaltılar, geziler vb. sosyal aktivitelerle tanışmışlardır. İkinci nesil kadınlar bu cami faaliyetleri ile hem kendileri için hem de çocuklarının gelecekte daha sosyal bir ortamda dinlerini severek öğrenmeleri için camileri sahiplenmişlerdir. Yoğun çalışma şartları olmasına rağmen cami faaliyetlerini büyük fedakarlıklarla üstlendiler. Bu süreçte göçmen kadınlar camiden aldıkları destekle kendi ibadetlerine daha çok itina göstermeye başladılar.

Üçüncü nesil olarak tanımladığımız grup ise, göç edilen ülkede doğmuş, o ülkede eğitim almış ve yaşadığı ülkenin dilini çok iyi konuşabilen kadın ve genç kızlardan oluşmaktadır. Bu grubun ibadet ihtiyaçları ve camilerden beklentileri diğer iki gruptan daha farklıdır. Bu nesil, 11 Eylül saldırıları ile başlayan ve Avrupa'nın değişik ülkelerindeki İslam adı kullanılarak gerçek-

Camilerde çocuklar için düzenlenen kursların iki temel amacı vardır: Birincisi, çocuklara temel dini bilgileri vermek, ikincisi ise çocuğu muhtemel dini, ahlaki, kültürel olumsuzluklardan uzak tutmaktır.

leştirilen terör saldırılarına bağlı değişen Müslüman algısı ile karşılaşmışlardır. Gerek iş ortamlarında gerekse sosyal ortamlarında kendilerini ifade etmekte sıkıntı yaşayan bu nesil, camilerde sistematik olarak verilecek din eğitimi ile sıkıntılarını aşabileceklerini ve karşılaştıkları sorulara cevap bulabileceklerini düşünmektedirler. Bu nesil, hurafelerden uzak olarak doğru din anlayışının internet yoluyla olamayacağını düşünmektedir. Bire-bir gözlemleyerek ve pratik yaparak din anlayışının oluşacağına inanmaktadırlar.

Göçmen kadınlar, göç ettikleri ülkenin diline ve kültürüne yabancıydılar. Kendilerini yaşadıkları ülkeye kabul ettirme sürecinde sınır dışı edilme kaygısı da yaşadılar. Bu ve benzeri kaygılar nedeni ile iş ortamlarında dini ibadetlerini yapma isteklerini yeterince ifade etmekten çekinmişlerdir.

“Modern toplumda öze bağlı Müslümanlığı nasıl yaşarım?” sorusunun cevabının bilgiye dayalı din anlayışı ile camide verileceği kanaatindedirler.

Avrupa’da dördüncü nesil diyebileceğimiz yeni bir gruba da dikkat çekmekte fayda vardır. Bu neslin anne ve babaları göç edilen ülkede doğup büyüdükları ve anadillerini yeterince bilmedikleri için evlerinde Türkçe konuşmamaktadırlar. Bu nedenle anadilin gittikçe unutulduğu ve bir sonraki nesle aktarılamadığı bir gerçektir. Dördüncü neslin, Türk camilerinde görev yapan din görevlileri ile dilden kaynaklanan iletişim problemi yaşaması ve ileride bu problemin

daha da derinleşmesi gözden kaçırılmamalıdır. Avrupa’daki camilerde görev yapacak din görevlilerinin göçmen ailelerin yaşadıkları sorunları bilerek ve gerekli donanıma sahip olarak görev yerlerine gitmeleri önemlidir. Göçmen kadınların ibadet ihtiyaçlarının karşılanması ve dini sosyalleşmelerinde kaliteli ve sosyal açılımlı din hizmetleri verilmesi oldukça önemlidir.⁷

Avrupa’ya göçün ilk yıllarından itibaren göçmenlerle ilgili “Misafir Göçmen”, “İşçi Göçmen”, “Göçmen Türkler” gibi kullanılan kavramlar, 11 Eylül sonrasında bütün göçmenler için “Müslümanlar” şeklinde genel bir kavramla neticelenmiştir. Yaşanan terör olayları ve Avrupa genelinde değişen din algısı Türkiye kökenli göçmen gençleri rahatsız etmektedir. Bu gençler İslam dini ile ilgili bilgi eksikliklerini en güvencikleri kurum olan camilerdeki din görevlilerinin rehberliğinde tamamlamak istemektedirler.

Avrupa’daki Camilerin Sosyal ve Kültürel Yaşama Katkıları

Cami ve ibadet birlikte kullanıldığında, doğal olarak öncelikle aklımıza Namaz gelmektedir. Bununla birlikte Cami’de yapılabilecek ve yapılması da gereken tek ibadet namaz değildir. Avrupa’daki camilerin namaz ibadeti ve diğer ibadetler yanında kadınlar, gençler, yaşlılar ve çocuklar için sosyal ve kültürel yaşama katkıları oldukça önemlidir. Camilerde çocuklar için

düzenlenen kursların iki temel amacı vardır: Birincisi, çocuklara temel dini bilgileri vermek, ikincisi ise çocuğu muhtemel dini, ahlaki, kültürel olumsuzluklardan uzak tutmaktır. Bir başka ifadeyle çocuğun kendi kültürünü öğrenmesine yardımcı olarak, kültürel kimliğini kazanmasını ve hâkim kültür içinde eriyip gitmesini engellemektir. Yıllarca camilerin bu fonksiyonunu tecrübe eden göçmen aileler, cami kurslarına çocuklarının gelmesini ısrarla istemektedirler.

Camiler, Avrupa’ya göç eden üç kuşak arasında kültür aktarımının merkezi durumunda olduğu gibi Türkiye’nin farklı illerinin insanlarını da kaynaştırmaktadır. Ayrıca halk günleri veya yabancı öğrencilerin cami ziyaretleri ile Türk kültürünün ve İslam dininin Avrupalılara tanıtılmasına katkı sağlayan mekanlardır.

Avrupa’da camiler, yaşam koşullarından kaynaklanan yalnızlık duygusuna kapılan veya birtakım psikolojik rahatsızlıklar yaşayan göçmen kadınlar için önemli bir rehabilite merkezidir. Cami faaliyetlerine katılan göçmen kadınlar, yaşamış oldukları sıkıntı ve problemlerle daha kolay başa çıktıklarını belirtmişlerdir. Camilerin bir başka önemli fonksiyonu da bu mekânların anadilin konuşulduğu yerler olmasıdır. Gençler ve Türkçe bilmeyen kadınlar cami ortamında Türkçe öğrenebilmektedirler.

Camiler, yaşlılar için de oldukça önemli bir sosyal alandır. Yaşlıları ile buluştukları,

yıllarca yapmak isteyip yapamadıkları ibadetlerini yerine getirdikleri bir mekandır. Ağır iş koşullarında yıllarca çalışan hanımlar ileri yaşlarda din görevlilerinin gayreti ile Kur'an öğrenmeleri, kaybetmeye yüz tutan özgüvenlerini tekrar kazanmalarına vesile olmuştur. Ayrıca yaşlılar, emeklilik dönemlerinde cami için yapılan yardım faaliyetlerine katılarak, hayata daha sıkı tutunmalarını sağlayan bir ortama camiler sayesinde kavuşmuşlardır.

Sonuç Yerine

Gerek ilkel gerekse gelişmiş toplumlarda genellikle kadınların, erkeklerden daha çok dini pratiklere (dua, ibadet vb.) eğilim gösterdikleri yönünde bulgulara rastlamak mümkündür.⁸ Göçmen kadınlar da erkek göçmenlerin imkanlarına ve özgürlüklerine sahip olmamalarına rağmen, kulaktan dolma ve geleneksel dini bilgileri ile ibadetlerini her koşulda yapmak için çaba harcamışlardır.

Avrupa'daki camiler göçmenler için dini ve kültürel kimlik kazandıran, sosyal ve kültürel entegrasyona katkı sağlayan, asimilasyonu engelleyen ve birleştirici-bütünleştirici kurumlardır. Üç nesil kadınların ve genç kızların camilerden beklentileri ve yaşadıkları sorunlar zaman içinde değişim göstermektedir.

Göçmen kadınlar en önemli bilgilendirme merkezleri olarak Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı camileri gör-

mektedirler. Türkiye'den göç eden aileler, farklı milletlere ait camilerden ziyade Türkiye kökenli camileri kullanmakta ve çocuklarının dini bilgilerini öğrenirken bu süreci camide geçirmelerini istemektedirler. Dinî çoğulculuğun olduğu bir coğrafyada camilerin göçmenler için çok önemli bir yönlendirme ve rehabilite etme fonksiyonu olduğu bir gerçektir. Günlük ibadetlere devam edemese de her Türk göçmen bir Türk camisinin olması gerektiğini düşünmektedir. Kendilerine ait camileri olan ve Türkiye'ye dönüş planı olmayan gençler hem diğer Müslüman topluluklarla hem de Avrupa'daki farklı dini gruplarla uyum içinde yaşamaktan oldukça memnundurlar. Bu gençler, kendilerini "Avrupalı Müslümanlar" olarak tanımlamaktadırlar. Camiler aynı zamanda gayri Müslim ülkelerdeki dini mekânlar içinde her yaşta Türkiye kökenli Müslüman göçmenlerin bunaldıklarında sığındığı bir mekân olmuştur.

Dipnotlar

- 1 Akseki, A. Hamdi, İslam, Matbaa-i Ebuuzziya, İstanbul, 1943, s. 443; İkbâl Muhammed, İslam'da Dini Düşüncenin Yeniden Doğuşu, çev. N. A. Asrar, Bir Yayıncılık, İstanbul, 1984, s.126.
- 2 Topçu, Nureddin, "Dini Hayatın Psikolojik Temelleri", İslam Mec., c. I, S. 4, Ankara, 1956, s. 13.
- 3 Akseki, Ahmet Hamdi, İslâm Fitri, Tabii ve Umumî Bir Dindir, İstanbul, 1968, s. 287-288; Sinaoğlu, Mustafa, "İbadet (Etimoloji ve Tanım)", DİA., c. XIX, s. 233.
- 4 Çelik, Celalettin, Geleneksel Şehir Dindarlığından Modern Kent Dindarlığına, Hikmetevi Yayınları, İstanbul, 2013, s. 135.
- 5 Perşembe, Erkan, Almanya'da Türk Kimliği, Din ve Entegrasyon, İstanbul, Araştırma Yayıncılık, 2000, s. 81-82.
- 6 Coşkun, Ali "Din ve Kimlik", MÜİFD, S. 24, 2003, s. 5-23.
- 7 Yüce, Nefide, Kadınların Dini Sosyalleşmesinde Cami ve Din Görevlilerinin Rolü Kopenhag Kocatepe Camii Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.
- 8 Akseki, A. Hamdi, İslam I, Matbaa-i Ebuuzziya, İstanbul 1943, s. 443; İkbâl, Muhammed, İslam'da Dini Düşüncesinin Yeniden Doğuşu, çev., N.A. Asrar, Bir Yayıncılık, İstanbul, 1984, s. 126.

11 Eylül sonrasında bütün göçmenler için "Müslümanlar" şeklinde genel bir kavramla neticelenmiştir. Yaşanan terör olayları ve Avrupa genelinde değişen din algısı Türkiye kökenli göçmen gençleri rahatsız etmektedir.

TÜRKİYE'DE
MUHAFAZAKAR KADININ
SON YILLARDAKİ YERİ ÜZERİNE
BİR DEĞERLENDİRME

Rukiye KARDAŞ
Ar. Gör., Harran Üniversitesi İlahiyat F.

Tarihi süreç içerisinde kadınlar bütün toplumlarda sosyal hayat pratiğinde önemli roller üstlenmişlerdir. Kadınların sahip olduğu bu roller zaman zaman bazı değişikliklere uğramıştır. Kadınların bu rol ve statülerinde değişim ve gelişimlerin yaşanmasında toplumların özelliklerinin ve o toplumun dininin de etkili olduğunu söylemek gerekir.

Din ve kadın ilişkisinin bu açıdan önemli bir yere sahip olduğunu söylemek gerekir. Modern bilgi biçimlerinin ortaya çıkması ve sistemleşmesiyle yeni yaklaşımlar ön plana atılmıştır. Bir kesim gelenek ve din, diğer bir kesim de modernlik ve din arasında uyumlu bir ikiliğin bulunduğunu savunmuşlardır. Modern yaşam koşullarında kadınların konularında bazı değişikliklerin yaşanması bu algıları pekiştirmiş, tartışmalar bu minvalde ilerlemiştir (Toker, 2008a: 2).

Bu çalışmada Türkiye’de muhafazakar kadının statüsünün seksenli yıllardan itibaren nasıl ve ne derece değiştiği, başörtüsü yasakları, günümüzde tesettür sayesinde nasıl bir kimlik edindiği

ve özneleştiği üzerinde durulacaktır.

Cihan Aktaş (2014: 33) seksenli yıllarda Müslüman bireyin inandığı gibi yaşaması gerektiği düşüncesinin hakim olduğunu belirtmektedir. Doksanlı yıllara doğru bu söylemin esnediğini söylemek gerekir. Bu dönemde kişisel okumalar ön plana çıkmış, bireysel pratiklerin özneliğinin, bu pratiklere karışılmaması gerektiğinin altı sıklıkla çizilmiştir. Örneğin önceleri demokrasiyi şirk düzeni olarak nitelendirenler daha sonra hatalı olduklarını söylemişlerdir.

Geleneksel kadın imajı 1980’li yıllardan sonra sorgulanmaya başlanmış, ataerkillik, toplumsal cinsiyet, eşitlik, kamusal alan gibi konular yeniden ele alınmaya başlanmıştır. Bu dönemde pek çok muhafazakar kadın, muhafazakar erkeklerden tepki görmesine rağmen başörtülü eğitim alabilmek için mücadele etmişlerdir. Bu kadınların mücadeleleri, günümüzde muhafazakar kadın algısının şekillenmesinde önemli rol oynamış ve kadınların kamusal alandaki görünürlükleri artmıştır (Çapçioğlu, 2016: 289).

90’lı yıllara gelindiğinde başörtüsü önemli bir konu haline gelmiştir. Bu konu muhafazakar kadının statüsü başörtüsü üzerinden tartışılmıştır. Başörtüsü hem siyasiler hem de gelenekçi Müslümanlar tarafından vazgeçilmez bir sembole dönüştürülmüştür. O günden bu yana dini ve modern tartışmaların büyük çoğunluğunu başörtüsü ve başörtülü kadınlar oluşturmuştur. Ancak tartışmanın ana teması başörtülü kadınlar olmakla birlikte, tartışmaların arka planında kalanlar yine bu kadınlar olmuştur (Akdoğan, Sungur, 2016: 68).

Başörtülü kadın kamusal alan yasaklarıyla belli bir mekansal uzaklığa hapsedilmiştir. Nazife Şişman’ın ifadesiyle (2011: 17, 60, 105, 106) ‘babaannelerin başörtüsü’ onaylanırken, modern mekanlarda başörtülü olarak yer alma talebine sürekli karşı çıkmıştır. Bazı kesimler için başörtüsü ve tesettür uygar profili bozan, bizi Batı karşısında utandıran ve geri kalışımıza sebep olan bir sembol olarak görülmüştür. Başörtü yasağının devam etmesinin temel sebeplerinden biri de budur. Başörtülüler kamusal alanda eşit olarak görülmek istenmemiştir. Köydeki kadınların ve babaanne-

Günümüzde bu konuda özgürlük ve haklar bağlamında önemli gelişmelerin yaşandığını söylemek mümkündür. Türkiye’de son yıllarda muhafazakar bir eğilimin ivme kazandığı söylenebilir.

lerin başörtüsünün bu kadar vurgulanması da bu sebeple olmuştur. Çünkü babaannelerin örtüsünde eğitim, toplumsal katılım, siyasal katılım gibi talepler bulunmamaktadır. Babaannelerin başörtüsü din-den kaynaklanırken, üniversitelerde türban takanlar ise siyasal bir amaç gütmektedir. Başörtüsü yasağına karşı çıkan liberaller de bu durumu tam tersinden okumuşlar ve üniversite okuyan başörtülü kadınların babaannelerinden farklı, modern, ilerici tavrını ön plana çıkarmaya çalışmışlardır. Başörtüsü yasaklarıyla mücadele eden kadınlar da bu durumu sık sık dile getirerek savunmuşlardır.

Özellikle 2000'li yıllardan sonra kadının yeri konusundaki tartışmalar gittikçe karmaşık bir hale gelmiştir. Ge-

lenekçi bir bakış açısına sahip olanlar, kadınların evlerinde bulunmasının her zaman için daha uygun olacağını düşünmüşlerdir. Kadınların sorumlulukları son dönemlere kadar ev içiyle sınırlı kalmış, kadınlar tabir-i caizse eve hapsedilmiştir. Kamusal alanda da büyük bir erkek tahakkümü ve inisiyatifi görülmüştür. Aslında hemen her dönemde kadınların annelik vasfı en birincil görev olarak belirlenmiştir. Kadınlar çoğunlukla aile, eş ve çocuk üçgeni çevresinde gerekli bir varlık olarak görülmüştür. İhsan Toker (2008b: 74) geleneksel toplumlarda asıl tartışılan şeyin kadınların kamusal alanda görünürlüğünden ziyade görünmezliği olduğunu ifade etmektedir. Ona göre bu toplumlarda aynı zamanda cinsiyetler arası farklılıklar daha

güçlü ve baskındır.

Bu duruma modern toplumlarda da rastlamak mümkündür. Modern toplumlarda ki kamusal-özel alan ayrımı, kadın erkek arasında büyük bir ayrımcılığa sebebiyet vermektedir. Bu ayrımla birlikte kadınların aktif alanı ev olarak belirlenmiş, kamusal alandaki görev dağılımı ise erkeklere bırakılmıştır. Kamusal alanda faaliyet göstermek isteyen kadınlar çalışma koşulları, maaş gibi konularda bazı sıkıntılar yaşamışlar ve yaşamaya devam etmektedirler. Bu konuda bazı iyileştirmeler yaşanmakla birlikte geleneksel ev içi- ev dışı kavramları hala tartışılmakta ve kadınların geleneksel işbölümüne verdikleri mücadelede farklı şekillerde devam etmektedir (Yılmaz, 2015: 16). Türkiye de dahil olmak üzere genel olarak bütün dünyada toplumsal cinsiyet algısı, din ve ailenin meşrulaştırıcı gücünü kullanarak varlığını sürekli hissettirmektedir (Yeter, 2015: 207). Bu durum muhafazakar, dindar kadınlar için de bu şekilde varlığını sürdürmüştür.

Seküler bir görüşe sahip olanlar ise kadınların başörtülü bir şekilde kamusal alana çıkmalarını tehdit olarak algılamışlardır. Ancak günümüzde bu konuda özgürlük ve haklar bağlamında önemli gelişmelerin yaşandığını söylemek mümkündür. Türkiye 'de son yıllarda muhafazakar bir eğilimin ivme kazandığı söylenebilir. Muhafazakar yaşam biçimlerinin son yıllarda kamusal

Nilüfer Göle'ye göre İslam'ın kentli, okumuş ve militan yeni bir çehresini çizmektedirler. Modern kent ve eğitim alanlarına girdikçe bu kadınların dini kimlik ve değerlerinden bağımsızlaşmaları beklenirken, onlar kendi İslamî kimliklerine bir dava hareketi çerçevesinde sarılmışlardır.

alandaki görünür hale gelmiştir. Muhafazakarlığın siyasal olarak yükselişe geçmiş olması toplumumuzda gündelik yaşamda da karşılık bulmuştur. Bu durum modern ve post-modern bir tavırla paralel bir şekilde gelişme göstermiştir. Türkiye’de muhafazakar kadının kamusal alanda daha çok görülmesi de bu yıllara rastlanmaktadır. Nilüfer Göle’ye göre (2014:121-122) kamusal alanda görünen bu kadınların İslamî geleneksel biçimiyle yaşayan, mütevazı Anadolu ailelerinden geldiğini ancak kendilerinin geleneksel İslamî anlayışları reddettiklerini ifade etmektedir. Ayrıca bu kadınlar yüksek eğitim düzeyleriyle de ailelerinden ayrılmaktadırlar. Bu kadınlar Göle’ye göre İslam’ın kentli, okumuş ve militan yeni bir çehresini çizmektedirler. Modern kent ve eğitim alanlarına girdikçe bu kadınların dini kimlik ve değerlerinden bağımsızlaşmaları beklenirken, onlar kendi İslamî kimliklerine bir dava hareketi çerçevesinde sarılmışlardır. Kamusal alanda İslamî kimlikleriyle özdeşleşme eğilimi göstermişlerdir. Dindar kadının zaman zaman feminist göndermeler yapıyor olmasının altında da bu sebep yatmaktadır. Muhafazakar kadın artık bir dava veya ideolojinin yücelttiği ve kendi zevk ve tercihlerinin kaybolduğu kolektif bir kimliği kabul etmek istememektedir. Artık onların hedeflerinde rollerini ve yaşam gayelerini başkalarının çizdiği bir nesneleşmeden, bireyselliklerini vurguladıkları

özdeşleşmeye doğru gitmek bulunmaktadır (Göle, 2014: 167). Muhafazakar kadın tesettürle modernleşmeye yeni bir yorum getirme, modernlikle bir arada yaşamının yollarını tanımlamaya çalışmaktadır. Bu şekilde geleneksel dindar kadından ayrı bir yerde durmaktadır. Bir tercih olarak örtündüğü ve kendini dindar olarak tanımlamaları sebebiyle seküler kadınlardan da ayrılmaktadırlar. Bu durum kamuda görünür olma mücadelesi veren kadının ne’vi şahsına münhasır bir durumda incelenmesini gerektirmektedir.

Bu kadınlar aynı şekilde toplumsal meselelere çoğunlukla dinî referansların dışında farklı açılardan bakabilmektedirler. Örneğin başörtülü olma halini, dini bir meseleden çok sekülerizmin inanç özgürlüğüne tanıdığı haklar çerçevesinde talep ederek dinle ilişkilerdeki kişiselliğe vurgu yapmaktadırlar. Bu şekilde başörtüsü ve dindarlık talebi seküler değerlerle yeniden tanımlanmaktadır. Ayrıca başörtüsü yasağıyla birlikte gelişen kimlik mücadelesinde muhafazakar kadın aktörlerde demokratikleşme yönünde ciddi bir eğilimin olduğunu da söylemek mümkündür. Başörtüsü mücadelesi sürecinde bu kadınlar, insan hakları konusundaki duyarlılıklarını genişleterek güçlü bir söylem edinmişler, yaygın geleneksel anlayışı sorgulayarak yeni bir İslamî anlayış geliştirmişlerdir. (Topçu, 2009: 4, 105).

Başörtüsü mücadelesi sürecinde bu kadınlar, insan hakları konusundaki duyarlılıklarını genişleterek güçlü bir söylem edinmişler, yaygın geleneksel anlayışı sorgulayarak yeni bir İslamî anlayış geliştirmişlerdir.

Fatma Barbarosoğlu; Tesettürün moda dönüşmesi, İslamî çizgilerin bertaraf edilmesi kararsız bir kimlikle yakından alakalıdır. Baştaki başörtü korunmakta ancak, pantolon-çeket, yırtmaçlı etek giyilmektedir. Barbarosoğlu'na göre bu giyim dilinin tartışılması gerekmektedir.

Tesettür Müslüman kadının bireyselliğini geliştirmekte, aynı zamanda bu kadınların muhafazakar erkeklerle karşı güçlenmesini sağlamaktadır. Dindar kadınlar 1980'lerden sonra yaşanan başörtüsü direnişleri sırasında daha sorgulayıcı bir dindarlık geliştirmeye başlamışlardır. Erkek dindarlığı seküler yaşama kolayca uyum sağladığı için kadın dindarlığından farklılaşmıştır (Köse, 2011: 819-820)

1980'lerde başlayan ve 2000'li yıllardan itibaren de yoğun bir şekilde devam eden gelişmelerle birlikte, kadın, beden ve kamusal alan tartışmaları karmaşıklaşmıştır.

Tartışmaların seyrini birçok kesim belirlemiştir. Daha önce gelenekçi kesim tarafından kadınların evde bulunmalarının daha uygun olduğu düşünülmüştür.

Seküler dünya görüşünü benimseyenler ise kadınların kamusal alana başörtülü çıkması bir tehdit olarak algılanmış ve başörtülü kadınlar bu şekilde sorunsallaştırılmıştır. Günümüzde ise başörtülü kadınlar hak ve özgürlüklerden ziyade moda ve tüketim bağlamında ele alınmaya başlanmıştır (Erkilet, 2012: 28). Erol Sungur (2014: 159-160) günümüzde Müslüman kadın ve erkekler için kimliğin önemli bir mesele olduğuna vurgu yapmaktadır. Muhafazakarların özne olma ve kamuda var olma isteği artmıştır. Ancak bu sürecin hızlı olması sebebiyle muhafazakarların adeta akıntıya ka-

pılarak özneleşmekten ziyade homojenleştiğini ve nesneleştiğini ifade etmektedir. Çünkü postmodern tüketim kültüründe ilişkiler artık nesnelere gösterdiği imaj ve prestijler üzerinden yürütüldüğü için Müslümanlar da bu akıma kapılmaktadır.

Muhafazakarlar kimliklerini ve kendini tanımlama süreçlerini İslamî değerlere uygun olduğunu düşündükleri ve muhafazakar yaşam biçimine uygun metaların tüketilmesiyle gerçekleştirmeye başlamışlardır. Muhafazakarların tüketim mekanizmasının en görünür noktası kadın giyimi (tesettür) üzerinde yoğunlaşmıştır. Moda ve örtünmenin bir arada ifade edilmesi zihinsel bir kırılmayı da beraberinde getirmiştir. Örtünmenin estetize edilme çabası muhafazakar kadınların modern bir eylemi olduğunu söylemek mümkündür (Yücebaş, 2012).

Günümüze bakıldığında geleneksel örtünme tarzlarının neredeyse tamamen değiştiği görülmektedir. Eski örtünme tarzları sorgulanmaya başlanmış ve yeni örtünme tarzları geliştirilmiştir. Tesettür ve şık giyimi bir arada sunmayı hedefleyen, giyim markaları, dergiler ön plana çıkmaya başlamıştır.

Yine başörtülü kadınlarda giyim tarzı tesettür ilkesinden koparak, moda çizgilerinden derin ilhamlar almaya başlamıştır. Fatma Barbarosoğlu (2014: 117, 119) bu durumun kimliklerin ifade biçimiyle yakından alakalı olduğunu ifade

etmektedir. Tesettürün moda-ya dönüşmesi, İslamî çizgilerin bertaraf edilmesi kararsız bir kimlikle yakından alakalıdır. Baştaki başörtü korunmakta ancak, pantolon-çeket, yırtmaçlı etek giyilmektedir. Barbarosoğlu'na göre bu giyim dilinin tartışılması gerekmektedir. Burada Blumer'in giyimin bir konuşma şekli olmasına karşın diyaloga izin vermeyen bir dil olduğuna dair ifadesine yer vermektedir. Buradan hareketle başörtüsü takan ama geleneksel giyimle alakası olmayan pantolon, çeket gibi kıyafetler giyen kadınların nasıl bir kimlik ortaya koyduğuna dikkat çekmektedir. Ona göre böyle bir kadın başörtüsü takarak, dinî hükümlere riayet ettiğini ifade etmekte; ama diğer giyim tarzıyla da geleneksel kadın imajından kopmak istediğini ima etmektedir. Başını saçının tek bir teli dahi görünmeyecek şekilde örten kadınların diğer kıyafetlerinde bu kadar çeşitliliğin olmasında önemli etkenlerden bahsetmek gerekir. 1970'li yıllarda tek tip ve sadece birkaç renkle sınırlı kadın kıyafeti, 80'li yıllardan sonra başlayan 'tesettür defileleriyle' moda-laşma sürecine girmiştir. Bu modalaşma sürecinde siyasilerin ve bürokratların eşleri de önemli rol oynamış, müteşebbis erkekler ve Müslüman estetisyenler Müslümanların da bir modası olması gerektiğini savunmuşlardır. 'Müslümanlar her şeyin en iyisine layıktır' ifadesi önemli bir slogan haline gelmiştir. Bu 'en iyi' üzerinde ittifak kuramayan Müslüman-

lar bunun en pahalı markalar olduğu konusunda hemfikir olmuşlardır.

Sonuç olarak İslamî hassasiyeti olan kadınlar 2000'li yıllardan itibaren hem özel hem de kamusal alanda dönüştürücü yaşam pratikleriyle karşı karşıya kalmışlardır. Başörtüsü yasakları, cinsiyet ayrımcılıkları gibi pek çok konuyla mücadele etmek durumunda kalmışlardır. Bu şekilde eğitim, meslek edinme gibi haklarına sahip çıkmışlardır. Başörtüsü yasağı sebebiyle laik kesimle mücadele etmişlerdir. Kamusal alanda farklılıklarıyla var olup tanınma talep etmekte ve bireyselleşmeye önem vermektedirler. Aynı zamanda bu kadınlar muhafazakar erkekleri de eleştirmek suretiyle kendi özgün fikirlerini ön plana çıkarmaktadırlar. Bu bağlamda muhafazakar kadınlar bu savunuyu sivil toplum mücadelesine dönüştürmekte ve İslamî hareketin dönüşümüne hız da kazandırmaktadırlar (Topçu, 2009: 118).

Kaynaklar

- Akdoğan, Ali, Erol Sungur, Postmodern Ortamda Dindarın Değişen Anlayışı (Başörtüsü ve Tesettür Üzerinden Kimlik Tartışması, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2016, IX-1: 67-78.
- Aktaş, Cihan, Bacıdan Bayana, İslamcı Kadınların Kamusal Alan Tecrübesi, İz Yayıncılık, İstanbul, 2014.
- Barbarosoğlu, Fatma, İmaj ve Takva, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2014.

Çapçioğlu, İhsan, Tanzimat'tan Günümüze Muhafazakar Kadın Algısındaki Değişmeler, Dini Araştırmalar, Kadın Özel Sayısı, 2016, ss. 271-291.

Erkilet, Alev, Mahremiyetin Dönüşümü: Değer, Taklit ve Gösteriş Tüketimi Bağlamında "İslami" Moda Dergileri, Birey ve Toplum Dergisi, Güz 2012, Cilt: 2, Sayı: 4, ss: 27-39.

Göle, Nilüfer, Modern Mahrem, Metis Yayınları, İstanbul, 12.basım, 2014.

Köse, Elifhan, Dindar Kadınlığın Kurulumunda Tesettür: Beden, Yazın ve Özneleşme, İstanbul: Koç Üniversitesi, 2011

Sungur, Erol, Postmodern Tüketim Kültürü ve Değişen Müslüman Kimliği, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 5(2014), ss: 131-165.

Şişman, Nazife, Sınırsız Dünyanın Yeni Sınırı, Başörtüsü, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.

Toker, İhsan, Dindar Kadınların Güçlenme İmkanları -Eşler Arası İlişkiler Örneği-, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 17/2008a, ss: 1-15.

Toker, İhsan, Women and Religion in Turkey an Introduction, Journal of Islamic Research, Vol 1, No: 2, December, 2008b, ss. 74-86.

Topçu, Fatma, Din ve Toplum Ekseninde 2000'li Yıllarda Yeni Dindar Kadın Söylemi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Yeter, Elife, Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadının Özneliği ve Din, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2015, Cilt: 15, Sayı: 2, ss: 189-210.

Yücebaş, Semiray, Türkiye'de Muhafazakarlığın Gündelik Yaşam Estetiği, İnsanbilim Dergisi, 1(2), 2012, 62-80.

Yılmaz, E. Sare Aydın, Cinsiyet Eşitliği ve Adalet Perspektifinden Türkiye'de Kadının Siyasal Alana Katılımı, Kadın Araştırmaları Dergisi, Sayı: 1, 2015, ss: 9-33.

KADIN VE HAFIZLIK

Asıl gayemiz bu akarsuyu kaynağından çıkış saflığına ulaştırabilmektir. Lakin aynı tereddütsüzlükle bunun kolay olmadığını da kabul etmeliyiz.

Dr. Hatice ŞAHİN

Samsun 19 Mayıs Üniv. İlahiyat Fakültesi

Hafızlık yapma sebebine gelince öğrencilerin ekseriyeti “Allah rızası için” hıfza talip olduklarını belirtmektedirler. Hafızlıkta temel amaç Kur’ân’ın anlaşılması ve hayata geçirilmesi ise hafızlık bu noktada atılmış olumlu ilk adımlardan biri olabilir.

Kadın ve hafızlık, kadın ve şu, kadın ve bu gibi ibareler ve başlıklar aslında oldukça rahatsız edici bir boyut kazanmıştır. Kadın ve... isimlendirmelerinin pozitif ayırım adı altında daha dışlayıcı ve itici bir duruşu sergilediği muhakkaktır. Kadının insan başlığından sıyrılıp kendine ayrıca başlık açması, bizim kendi içimizden ürettiğimiz bir fikir olmaması artık sıyrılmayan bir durumdur. Bu sebeple modern dönemin Müslüman yazar ve entellektüelleri kadın konusunda söylem kri-

ziyle karşı karşıyadır. Seküler dünya görüşünün aktörleri kadın konusu üzerinden İslamı hedef almak isteyince, akademik alanın da konuya dahil krizi daha da büyütmüş ve artık feminist Kur’ân okumalarından bile söz edilir olmuştur. Böylece 20. yüzyılın sonunda entellektüel Müslüman kadınlar ve erkekler din ve gelenek içinde kadının durumunu tartışır hale gelmişlerdir.

Asıl konumuzun feminizm vb. akımlar ve onların etkileri gibi bir başlık olmaması sebebiyle bu konuyu gelenek ve

Kimi öğrencilerde erkekler çok yetenekli olurken kimilerinde kızlar çok başarılı olabilmektedir. Şahsi kanaatimize göre çoklu zeka kuramları da göz önüne alındığında bireysel farklılıkların genellenmesi yanlıştır.

modernite kargaşasına boğulmuş kadın imgesi üzerinden birkaç soru ve yargıyla toplama ve kendi konumuza yoğunlaşma arzusunda:

Günümüz gençliğinin hayata dair emekleri oldukça az olduğu için hafızlık onlara zor gelmektedir: çünkü ebeveynlerinden hazır halde miras aldıkları hayatlarında bu denli emek gerektiren bir fiil icra etmemişlerdir.

İslam toplumunun ilk günden bu güne kadar geçirdiği evrelerde içine pek çok unsuru kattığı muhakkaktır. Bir akarsu misali kaynağından çıktuktan sonra akış yönünde ilerlerken onu zenginleştirecek ilavelerin olması muhtemel olduğu gibi kirletecek unsurların karışması da muhtemeldir. Bu durumda esas olan onu ayıklamak ve temizlemek midir? Ya da kaynağını kapatmalı mıyız? Temizleme adına ifrat noktalarında gezmeli miyiz? Ya da geleneğe sadık kalma adı altında tefrit noktasında mı olmalıyız? Parantez bir soru olarak belki şunu da düşünmeliyiz; gelenek dediğimiz şey sabit ve durağan bir şey midir? Yani gelenek de kendisini ayakta tutabilmek için günün koşullarına ayak uydurmak ya da en azından aksayan yönlerini düzeltmek zorunda değil midir? Aksi takdirde şimdiye kadar çoktan yok olması gerekmez miydi?

Şüphe yok ki asıl gayemiz bu akarsuyu kaynağından çıkış saflığına ulaştırabilmektir. Lakin aynı tereddütsüzlükle bunun kolay olmadığını da kabul etmeliyiz. Ayıklamanın zorluğu, ilk akla geleceği gibi yorum zenginliği, farklılığı ve yaşanmışlıkların kattığı tecrübelerdir. Fakat kanaatimize göre modern karmaşıklık -ki feminizm de bunlardan birisidir- algı farklılığı ve yaşam çeşitliliği çerçevesinde oluşturulmuş mevcut sistemlerin içerisinden bakarak büyük oranda teoride olan başka bir sistemi

pratik haliyle algılamaya ve yorumlamaya çalışmaktan kaynaklanmaktadır. Daha net bir ifadeyle; dinden ziyade modernite/seküler dünya görüşünden derlenen yeni düzen ile birbirinden oldukça bağımsız hatta çoğu zaman taban tabana zıt iki düşünce uyuma zorlanmaktadır. Konumuzun kadın olmasından hareketle basit bir örnekle meseleyi zenginleştirmek mümkün olabilir: bir akım ya da hayat koşullarının getirdiği zorunluluk ve yahut gerçek bir ihtiyaç sebebiyle kadınların çalışma hayatına dahil, karşılıklı hak ve sorumluluklar konusunda özellikle aile hayatını derin bir çıkmaza sokmaktadır. Bu noktada farklı bir soru akla gelebilir: akarsuyu kaynağına götürmek bu sorunu çözer mi? Ya da kaynak çözümün sadece ipuçlarını mı verir? Her halükarda sorunun kaynağı olan modernitenin meseleyi çözemeyeceği aşikârdır.

Tekrar kendi konumuza dönersek neden kadın ve hafızlık? Yukarıda da vurgulandığı gibi insan ve hafızlıktan, kadın ve hafızlığın ne farkı var? Her ne kadar konumuz bu başlığı taşısa da aslında gözle görünebilir ve ölçülebilir bir fark olmadığı açıklamalar ve araştırmalar çerçevesinde gözlemlenecektir. Hafızlık ve cinsiyet ayırımına girmeden önce tarihte Kur'ân hıfzında, Cebrail (a.s.) konu dışında tutulursa Kur'ân-ı Kerîm'i ilk ezberleyen Hz. Peygamber

(s.a.v.)’dir. Ancak Hz. Peygamber (s.a.v.)’in Kur’ân’ı ezberlemesi vehbî bir süreç olduğundan kendisinin hafızlığı normal insanların hıfz filiiyle meşgul olmalarından oldukça farklı bir yerdedir. Dolayısıyla bilinen manasıyla kesbî olarak Kur’ân hıfzını, Hz. Peygamber (s.a.v.)’den başlatmak yerine, sahabeden başlayarak ele almak yerinde olacaktır. O günün koşulları ve yazı alanındaki gelişmişlik düzeyi göz önünde bulundurulursa Kur’ân’ın ezberlenmesinin onun muhafazasında ne kadar önemli olduğu erbabının takdirindedir. Dolayısıyla Kur’ân’ın günümüze ulaşmasında birinci etken onun ezberle muhafaza edilmesidir. Hz. Peygamber (s.a.v.)’le başlayan bu uygulama geleneksel olarak bazen kısmî anlamda azalma gösterse de günümüze kadar varlığını sürdürmüştür.

Doktora tezimizde Türkiye başta olmak üzere dünya Müslümanlarının Kur’ân hıfzındaki farklılıkları ve birbirlerinden etkileşimini ele almıştık. Burada bazı ülkeler araştırmanın alanı olarak seçilmişti. Söz konusu ülkelerden Suudi Arabistan, Ürdün, Suriye, Mısır, Sudan, Endonezya, Malezya ve Singapur sadece araştırma için ziyaret edilmiş ve konu yerinde incelenmişti. Türkiye’de yaşayan ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kendi sisteminde hafızlık yapmış birisi olarak ülkemiz hakkında bir fikir sahibi olsak bile bizim asıl

ilgi alanımız ülkemiz dışındaki Müslümanların Kur’ân’ı ezberleme geleneği konusunda neler yapmakta olduklarıydı. Acaba hafızlık müessesesi ne kadar yaygın ve gelişmişti? Hafızlık bir müessese olarak mı yoksa bireysel çabalarla mı ilerlemekteydi? Geçmişten bu güne ne kadar gelişmiş ya da gerilemişti?

Öte yandan hangi yöntemler kullanılarak hıfz yapılmaktaydı? Bu metotlardan alıntı yapabilir miyiz ve bunların bize ne kadar katkısı olabilirdi? Osmanlının keşfettiği klasik sistem diğer ülkelere örneklik teşkil etmiş miydi? Arap olmayan milletler Osmanlı gibi kendilerine yeni yöntem bulmuşlar mı yoksa Arapların takip ettikleri hafızlık sistemini mi kullanmaktaydılar? Bu temel soruların yanında detay olarak hafızlık yapmanın ideal yaşı nedir? Ortam nasıl olmalıdır? Bizim konumuz açısından bakarsak kız ve erkek öğrencilerin hafızlık için tercih sebebi olmaları, ezber yetenekleri, hafızlıklarının süresi, hıfza adaptasyon ve dikkat yoğunluklarının farkı, psikolojik süreçleri, hıfzlarının kalitesi, hafızlıklarını koruma hususu, eğitim sistemi farklılığının gerekip gerekmediği, okul bitince hıfzı kullanabilecekleri alanlara yönelme oranları, hıfzdan sonra okul eğitimine devam etme istekleri, okul ile birlikte hafızlık yapmadaki başarı farkları, hafızlık sınavını kazanmadaki başarıları, tüm Türki-

Hafızlık müesseselerinde kız ve erkek ayrımı yapmadan söylemek gerekir ki Türkiye’de ve çalışmamıza dahil ettiğimiz ülkelerde hafızlık sınıfına alınacak öğrenciler özenle seçilmektedir. Mevcut talebeler arasından ezber yeteneği gelişmiş olan öğrenci, öncesinde bir takım eğitimlerle belirlenmekte ve hafızlık sınıfına alınmaktadır.

ye’deki erkek ve kız hafızların sayısı vb başlıklar araştırma konumuza dahil olmuştur.

Hafızlık müesseselerinde kız ve erkek ayrımı yapmadan söylemek gerekir ki Türkiye’de ve çalışmamıza dahil ettiğimiz ülkelerde hafızlık sınıfına alınacak öğrenciler özenle seçilmektedir. Mevcut talebeler arasından ezber yeteneği gelişmiş olan öğrenci, öncesinde bir takım eğitimlerle belirlenmekte ve hafızlık sınıfına alınmaktadır. Bu noktada yani hafızlık sınıfına alınmış öğrencide, kız ve erkek farkına ait sorular –çok fazla fark olabileceği tahmin edildiği için değil, sorulmamış olmasın diye- yetkili kişilere sorulmuştur: mesela “kızlar ve erkekler arasında fark var mıdır?” sorusunu ele almak gerekirse yanıtlar şu şekildedir: Kızla-

rin daha çalışkan erkeklerin ise ezbere daha yetenekli olduğunu düşünen kurum ve öğreticilerin yanında kızların hem çalışkan hem de yetenekli olduğunu düşünenler bulunmaktadır. Bazı öğreticiler erkeklerin daha az ezber yapmalarını gelecek kaygısıyla zihinlerinin çok meşgul olmasına bağlarken bazıları kızların fitraten verilen görevi yerine yetirmelerindeki titizliğinin bu konuda etkili olduğunu savunmaktadır. Kızların uysal olmasının hafızlık sürecini kolaylaştırması bir başka sav olmakla birlikte kızların hıfz sonrası eğitime ve öğreticiliğe çok fazla devam etmemeleri durumunda hafızlığın, onlar için çok gerekli olmadığını düşünenler bulunmaktadır.

Bu genellemeler elbette ki detaylarda karşılık bulmaktadır. Kimi öğrencilerde erkekler çok yetenekli olurken kimilerinde kızlar çok başarılı olabilmektedir. Şahsi kanaatimize göre çoklu zeka kuramları da göz önüne alındığında bireysel farklılıkların genellenmesi yanlıştır. Örneğin hıfz yeteneğinin gelişmiş olması için lazım olan zeka tipleri bir öğrencide gelişmiş düzeyde ise onun cinsiyetinin bir önemi yoktur. Eğer gelişmediyse de aynı durum söz konusudur. Herkes ezber konusunda yetenekli olmayabilir: çünkü onların farklı alanlarda başarılı olmak için farklı zeka tipleri gelişmiştir. Bunu keşfedip bu öğrencileri başarılı olabile-

cekleri alanlara yönlendirmek hafızlık konusunda ısrar etmekten daha faydalı olacaktır.

Kız ve erkek hafız oranına bakıldığında bazı bölgelerde kız hafızlar daha yoğun iken bazı bölgelerde erkek hafızların yoğun olduğu gözlenmektedir. Kız öğrencilerin fazla olduğu bölgelerde onların hafızlığa daha fazla zaman ayırabilmeleri, erkeklerin maişet endişesiyle hıfzdan uzak kalmalarına bağlanmaktadır. Erkek hafızların fazla olduğu bölgelerde ise bu ilmin erkekler için daha lüzumlu olduğuna inanılmaktadır. Bu argümanlardan da anlaşılacağı gibi bölgesel farklılıklar çevresel değerlere göre şekil almaktadır. Kendi ülkemiz için düşündüğümüzde bile kesintisiz eğitim sürecinin başlamasıyla Türkiye’de hafızlık müessesesi oldukça zarar görmüştür. Hala etkilerinin devam etmesine karşı farklı çözümler geliştirilse de o dönemde bu durumdan en fazla erkek öğrenciler etkilenmişti. Maişet endişesiyle eğitime devam etme zorunluluğu erkek öğrencileri okullara yönlenece mecbur bırakmıştı. Ortaokul sonrası kızların eğitime ara vermesi daha mümkün görüldüğünden kız öğrenciler hıfza yönelmeye devam etmişlerdi. Lakin bütün bu veriler ve kesintiler, kız hafız oranının ülkemizde fazla olduğunu akla getirirse de aslında Diyanet İşleri Başkanlığının kayıtlarına göre 89 bin küsur erkek hafıza, 52 bin küsur kız

hafız oranıyla erkek hafızlarımız daha fazladır.

Kısaca söylemek gerekirse hafızlık konusunda en iyi ülke hangisidir? sorusunun net bir karşılığı olmadığı gibi hafızlık konusunda kızlar mı yoksa erkekler mi iyidir? sorusunun da net bir cevabı yoktur. En iyi ülke belli değildir: çünkü her bir ülkenin kendi içinde hıfz konusunda sorunları ve açmazları vardır. Bir konuda çok iyi olan bir ülke diğer hususta sınıfta kalabilmektedir. Örneğin Endonezya yaklaşık yüzde bir oranında hafızıyla iki milyondan fazla hafıza sahiptir. Bu yönüyle dünyada birinci sıralarda yer almaktadır. Lakin ezberi koruma konusunda Türkiye’nin sahip olduğu gibi bir sisteme sahip olmadığı için hafızları, kendi çabaları dışında bir sistem çerçevesinde hıfzlarını koruyamamaktadırlar. Kız ve erkek hafızların oranı da yukarıda geçtiği üzere ülke ve bölge bazında değişiklik arz etmektedir. Fakat belirtmek gerekir ki bizim ziyaret ettiğimiz ülkelerin totalinde erkek hafızların sayısı çoğunlukta görünmektedir.

Hafızlık yapma sebebine gelince öğrencilerin ekseriyeti “Allah rızası için” hıfza talip olduklarını belirtmektedirler. Hafızlıkta temel amaç Kur’ân’ın anlaşılması ve hayata geçirilmesi ise hafızlık bu noktada atılmış olumlu ilk adımlardan biri olabilir. Ancak sonuçmuş gibi algılanması hafız adaylarının hedeflerini kısıtlamakta, ufuklarını daraltmaktadır.

Bunun bir sonucu olarak hıfza çalışan öğrencilerin çoğunluğu hafızlık sonrası bu alanda ne yapacakları ile ilgili net bir fikre sahip değildir. Hafızlık çalışan öğrencilere ilk sorduğumuz sorulardan birisi hafızlık sonrası ne yapacakları olmuştur. Üzülerek söylemek gerekir ki "Kur'an'ı anlamak için bir şekilde eğitime devam etmek" yanıtının net bir şekilde ifade edildiği öğrenci sayısı oldukça azdır.

Hafızlık yapmanın içeriği ile ilgili birkaç hususa da değinmek gerekecektir. Öğrencilerin kişisel yetenekleri bir yana bırakılırsa, öğrencilerde hafızlığın çok zor olduğu algısı genel olarak yaygındır. Halbuki Cenab-ı Hakk Kamer Suresi'nin on yedinci ayetinde "Andolsun ki biz, Kur'an'ı düşünüp öğüt almak için kolaylaştırdık; Var mı düşünüp öğüt alan?" buyurmaktadır. Belki bu ayet Kur'an'la ilgili hiçbir filin zor olmadığını ima etmektedir. Dolayısıyla ayet, hafızlığın da aslında abartıldığı derecede sıkıntılı bir süreç olmadığını vurguluyor olabilir. Gerçek şu ki Kur'an'ın kolay olduğuna dikkat çeken ayet aynı surede dört kez geçmekte ve sanki aksini iddia edenlere bu durumu tekrar tekrar hatırlatmaktadır. Önemli bir başka nokta ayetin yer aldığı sure genel olarak hıfzı zor kabul edilen bir suredir. Hatta hafızlık sınavlarında ya da birinin hıfzının sağlamlığı kontrol edilmek istendiğinde "huşşe'an" diye başlayan aynı surenin ikinci sayfası sorulur ve ilginçtir ki

söz konusu ayet bu sayfada iki kez geçmektedir.

Günümüz gençliğinin hayata dair emekleri oldukça az olduğu için hafızlık onlara zor gelmektedir: çünkü ebeveynlerinden hazır halde miras aldıkları hayatlarında bu denli emek gerektiren bir fiil icra etmemişlerdir. Sonuç olarak hafızların seyyidi olan Hz. Peygamber (s.a.v.)'in filî sünneti olarak hafızlık bizim en kutsal amellerimizden birisidir. Kadın erkek bütün Müslümanlar olarak bu uğurda emek vermeli ve gelecek nesellere de bunu aşılamalıyız.

Hafızlık müesseselerinde kız ve erkek ayırımı yapmadan söylemek gerekir ki Türkiye'de ve çalışmamıza dahil ettiğimiz ülkelerde hafızlık sınıfına alınacak öğrenciler özenle seçilmektedir. Mevcut talebeler arasında ezber yeteneği gelişmiş olan öğrenci, öncesinde bir takım eğitimlerle belirlenmekte ve hafızlık sınıfına alınmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığının kayıtlarına göre 89 bin küsur erkek hafıza, 52 bin küsur kız hafız oranıyla erkek hafızlarımız daha fazladır.

HAC VE KADIN

 Dr. Fatma ÇAKMAK
Harran Üniversitesi İlahiyat F.

Gitmeye g¼c¼ yetenlerin Kabe'yi
ziyaret etmeleri, Allah'ın insanlar
¼zerinde bir hakkıdır”

(Al-i İmran, 3/97)

Hac ibadetinin temel olarak tüm ırk temelli ayrıcalıkları, statü merkezli sınıflaşmaları, cinsiyetçi yönelimli aşğılamaları yok sayan ve fertleri insanlık paydasında birleştirip kulluk perspektifinde olgunlaştıran çerçevesi önemli bir alt okuma alanı da sunmaktadır inananlara.

Temelde mevcut olduğu tüm inançlarda “kutsal bir yolculuğa” karşılık gelen hac ibadeti, ait olduğu inancın sembolik ağlarla örölü yapısını müntesipleri için geniş birer anlam eşiğine taşırken, tüm yönleriyle kişinin kutsallık arayışına ilişkin kodları kendinde barındıran derin bir ibadet olması bakımından da oldukça önemli bir süreçtir. Haccın, kişiyi ait olduğu kutsalın sembolik dünyası ile en geniş yelpazede buluşturan ritüellerle dolu olması, insan için inanç noktasında bir olgunlaşma çağrışımı da içermektedir. Haccın ve hacca benzer kutsal seyahatlerin hem kadim geleneklerde

hem de yeni dini hareketlerde görölmesi, geçmişten bugüne insanın kutsalla kurmaya çalıştığı yakınlığın bir göstergesi olmuştur. Inananlar kendi kutsallık anlayışlarıyla, hac maksadıyla ziyaret ettikleri kutsal mekânların/mabetlerin kutsallığı arasında bir irtibat kurmaya çalışmışlar böylece adeta hac, insanın kutsallık anlayışı ile ilahi yüceliğin buluştuğu istisnai bir yolculuğa dönüşmüştür.

İslami literatürde gerek bireysel gerekse toplumsal faydaları oldukça geniş yer bulan hac, Hicretin dokuzuncu yılında Müslümanların bir farzın edası olarak belirli bir zaman-

Hız. Hacer kendilerine bırakılan su ve erzakın tükmesi üzerine bebeği İsmail'in susuzluktan kıvrınmasına dayanamayan bir anne olarak çaresizlikle Safa ve Merve tepeleri arasında yedi kez gidip gelirken İsmail'i bıraktığı yerden zezem suyunun çıkışı üzerine Rabb'ine şükretmiştir.

da (Şevval, Zilkade ve Zilhicce ayları) Kâbe'yi usulüne göre ziyaret edip, Arafat'ta belirli bir vakitte bekleyerek ve bunlar dışında başka bir takım menasiki yerine getirerek gerçekleştirdikleri bir ibadettir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'in; "gitmeye gücü yetenlerin Kabe'yi ziyaret etmeleri, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır" (Al-i İmran, 3/97) şeklinde buyurması, doğrudan veya dolaylı olarak hacca ilişkin esasları konu edinen pek çok ayetle emrin desteklenmesi; Hz. Peygamber'in de haccı İslam'ın beş esası içerisinde sayarak ve farklı yönleri ile zikrederek hadis literatürüne dâhil etmesi ile hac ibadeti İslam geleneği içerisinde sağlam bir zemine kavuşmuştur. Buna göre güç yetirebilen ve bir farzın yerine getirilebilmesi için gerekli olan hür ve akıl-bağlı olma şartlarını taşıyan her Müslümana ömründe bir defa hacca gitmesi farzdır. İslami haccı diğer bütün inançlardaki hac yolculuklarından ayıran temel noktalardan biri budur; zira İslam dışında hiçbir dinde hac ibadeti kadın ve erkek tüm inananlara fark gözetilmeksizin emredilen ve farz hükmünde sayılan bir ibadet olarak tanımlanmamıştır. Ayrıca, İslam'daki hac yolculuğunda zaman ve mekan sınırları önceden tayin edilmiş kutsal bir boyut bulunmakta ve vahiyle belirlenmiş bu zaman ve mekan kaydı ile haccın sembolik yoğunluğu daha da kuvvetlenmiştir.

Müslümanların hac merkezi olan Kâbe'nin tarihine

ilişkin olarak kaynaklarda birbirinden farklı bilgiler mevcuttur. Kur'an-ı Kerim'de ise Hz. İbrahim'in haccından söz edilmekte ve bir bakıma haccın tarihçesi verilmektedir. Hz. İbrahim'in hanımı Hz. Hacer ve oğlu İsmail'i tam bir itaatle kaderlerine terk ettiği yerden halka yayılan kutsal teslimiyet ve ardından gelen Kâbe'nin inşasına dair emirle haccın serüveninin, kaynakların sahilliği de göz önünde bulundurulduğunda, Hz. İbrahim ile başladığını söylemek mümkündür. Kısacası İslami Haccın başlangıcının ve menasikine dair ilk tatbikin Hz. İbrahim dönemine kadar uzandığı Hz. Peygamber'in ise zamanla asli zeminini kaybederek, batıl bir takım uygulamalara sahne olan hac ibadetini bugünkü çerçevesine kavuşturduğu bilinmektedir. Bir bakıma tevhid inancında zamanla meydana gelen bozulmalar ve hac ibadetinde aslına uygun olmayan uygulamalar Hz. Peygamber tarafından tekrar asli biçimine dönüştürülmüş ve hatta bu ibadetin düzenli yapılabilmesi için bizzat Peygamber tarafından "hac emirliği" tesis edilmiştir. Hz. Peygamber veda haccını gerçekleştirmeden önce hacılara rehberlik yapması amacıyla Hz. Ebubekir'i hac emiri olarak tayin etmiş, bu görevlendirme İslam tarihinde sonraki dönemlerde de devam edecek olan "hac emirliği" uygulamasının da başlangıcı olmuştur.

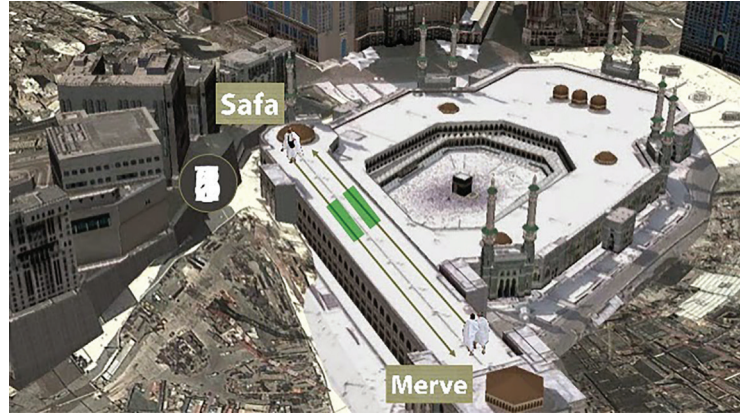
Hac, süre itibariyle bir insanın ibadet hali üzerinde bu-

lunarak geçirebileceği en uzun zaman dilimini kapsamaktadır. Bu açıdan rutin davranışlarla ibadet ruhunu birleştirip birbirine bağlaması açısından zamana yayılan bu tecrübenin hacı üzerinde farklı bir etki oluşturabilme ihtimali de artmaktadır. Zira maddi değerlerle manevi değerler veya kutsal öğelerle dünyevi olan öğeler hacı için daha önce tecrübe edemediği bir yakınlıkta hac süresince iç içe geçmektedir. Diğer taraftan hac, bir yönüyle Allah'a olan sevgi ve bağlılığı öne çıkarırken bir yönüyle de psikolojik ve sosyal faydaların hem hacı için hem de hacı olmayan kişiler açısından gündelik hayata tanışabilirlik ihtimalini artırmaktadır. Burada ibadet-duygu ve bilinç arasında güçlü bir çekim oluşmakta ve bu durum, hac tecrübesini hacı açısından öznel bir konuma da taşıyarak etkiyi derinleştirebilmektedir. Genel itibarıyla tüm ibadetlerle ilgili olarak dile getirilen, ancak yayıldığı sürenin uzunluğu nedeniyle hacla ilgili olarak özellikle vurgulanan ibadet ve bilinç ilişkisi, dâhil olduğu manevi yönelişin niteliği itibarıyla hacı için daha önemli hale gelmektedir. Bu şuurlu ve içerik, inananlar özelinde kişileri gündelik hayatın rutin etaplarında kadın-erkek farkına bağlı olarak gelişen ayrımcı yaklaşımlar da dahil olmak üzere "insan" olma ortak paydasından bilinç olarak uzaklaşmış bakış açıları için manevi bir onarımdır. Aynı zamanda bireyler arasında zaman ve mekan kaydı olmak-

sızın edinilmiş ontolojik kıymeti, verili kimliklerin sınırları içerisine hapsederek yozlaştıran yaklaşımları ruhsal bir sağaltımın, zihinsel bir onarımın imkanlarıyla buluşturması da haccın anlamını derinleştirmektedir.

İslam'da Hac İbadetinin Önemli Bir Aktörü "Şehir Kuran Bir Kadın Olarak Hz. Hacer

İslam'da haccın sembolik zenginliği Mekke'de bulunan ve yeryüzünün merkezi kabul edilen Kabe ve çevresinde şekillenmiş pek çok çağrışımın iç içe geçtiği metafizik bir çekimle bütünleşmiştir adeta. Mekke, Kabe'yi barındırması ve bu bağlamda kutsal bir belde sayılması bakımından pek çok isimle zikredilmişse de özellikle yeryüzünde bulunan bütün şehirlerin merkezi ve müslümanların da kiblesi Kabe'yi barındırması nedeniyle Kur'an-ı Kerim'de "ümmülkurâ" yani "şehirlerin annesi" (En'am 6/92; eş-Şûrâ 42/7) olarak nitelendirilmiştir. Müslümanlar açısından kutsallıkta ilk sırada yer alan bir şehrin oldukça naif bir anlamlandırmaya karşılık gelecek şekilde "anne"liğin kuşatıcı metaforu ile tanımlanmış olması kadar bu şehrin kuruluşunda Mısırlı bir cariye olan Hz. Hacer'in sabır ve tevekkül sahibi bir kadın olarak sahip

Hacer'in çöl ortasında susuz kalan bebeğine su ararken bir anne kalbine evladından yana sığabilecek tüm korkularla inşa olunmuş kırılğan ama dirayetli Sa'y çabası, her yıl kadın erkek farketmeksizin yüzbinlerce hacının tekrarında cinsiyetlerüstü bir kimlik kazanmak suretiyle ilâhi anlamda taltif olunmuştur adeta.

olduğu rolün de önemi hususen vurgulanmalıdır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de kendisinden söz edilmediği için hakkındaki bilgilerin çoğunlukla Tevrat kaynaklı olduğu Hz. Hacer, Hz. İbrahim'in eşi Sare'nin çocuk sahibi olamaması üzerine ona ikinci eş olarak takdim edilmiş ve Hz. İsmail'i dünyaya getir-

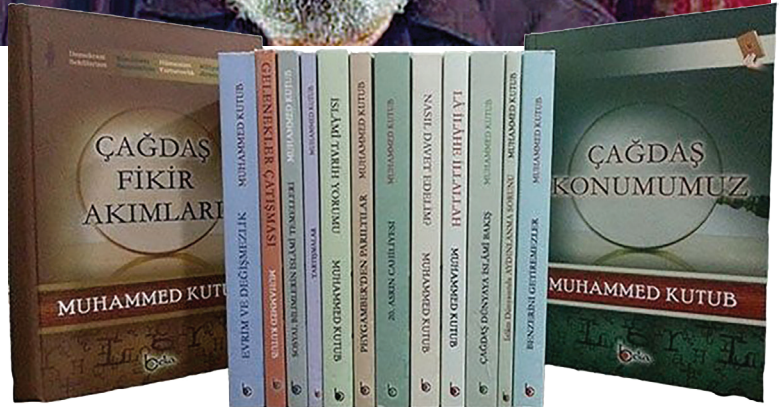
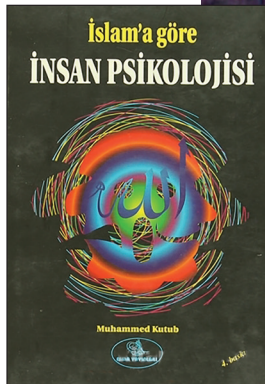
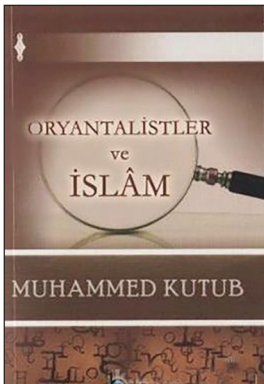
miştir. İsmail'in doğumundan sonra Hacer'e karşı tahammülsüzlük gösteren Sare'nin tavırlarıyla başlayan huzursuzluk ve daha sonra Allah (cc)'in Hacer ve oğlu İsmail'in uzak bir yere götürülmesini takdir eden bir emirle Hz. İbrahim'e yüklediği ağır sorumluluk, zorlu bir ayrılığın da başlangıcı olmuştur. İlahi emirle karısını ve kundaktaki bebeğini evden uzaklaştıran Hz. İbrahim, onları uzun bir yolculuktan sonra bugünkü Mekke'ye, Kabe'nin bulunduğu yere götürmüştür.

Kaynaklara göre bu zorlu yolculuğun gerçekleştiği sırada kupkuru ve ıssız bir vadiden ibaret olan Mekke'ye geldiklerinde onları arkasında bırakan Hz. İbrahim'e "Bizi hiçbir ekinin bitmediği ve kimsenin yaşamadığı bu vadiye bırakıp gidecek misin?" diye soran Hacer, bu terk edişin Allah'ın emriyle gerçekleştiğini öğrenince teslimiyet ve tevekkülle ilahi emrin gereğine razı olmuştur. Kendilerine bırakılan su ve erzakın tükenmesi üzerine bebeği İs-

mail'in susuzluktan kıvranmasına dayanamayan bir anne olarak çaresizlikle Safa ve Merve tepeleri arasında yedi kez gidip gelirken İsmail'i bıraktığı yerden zemzem suyunun çıkışı üzerine Rabb'ine şükretmiştir. Daha sonraları su vesilesiyle orada kalan bir grupla anlaşarak bugünkü Mekke şehrinin imarında önemli bir misyon üstlenmiş ve orada yaşayarak doksan yaşında vefat etmiştir. Hz. İsmail'in kurban edilmesini gerektiren ilahi emir sürecinde de şeytanın yanıltmalarına kapılmayarak durumu tevekkülle karşılaması da onun hayatının farklı etaplarında gerçekleşen sınanmalar kaşısında sabır sahibi Mü'min bir kadın olarak örnek duruşunun sürekliliğine işaret etmektedir.

Hacda Bir Kadının Yönelişini Merkeze Alan "Sa'y ve Onunla Çözülüp Sıfırlanan Cinsiyetçilik

Hac ibadetinin temel olarak tüm ırk temelli ayrıcalıkları, statü merkezli sınıflaşmaları, cinsiyetçi yönelimli aşağılamaları yok sayan ve fertleri insanlık paydasında birleştirip kulluk perspektifinde olgunlaştıran çerçevesi önemli bir alt okuma alanı da sunmaktadır inananlara. İnsanı merkeze alan ve hayatın insanın olgunluğu ekseninde güzelleşeceğine dair pek çok göstergenin de insanın çabasıyla zengileşeceğine ilham eden bu çağrışım alanı, gündelik hayatın rutin etaplarında karşılaşılan pek çok ayrımcı muamelenin de ilahi bir şerhi anlamına gel-

mektedir aynı zamanda. Bu sembolik dil ve çağrışımlar içerisinde Kabe'nin sadelikle yaptığı en eşsiz çağrıyla birlikte, hayatı boyunca birçok zorlukla mücadele etmiş; kadınlık, kölelik ve siyah tenli olmak gibi kendi döneminin hatta modern örtüler altında görünmez kılınsa da zaman zaman tüm vakitlerin yerli yersiz dirtilen ayrımcı kodlarını şahsında toplamış Hacer'in çabası ekseninde gelişen olgunlaşma ritüeli olan "Sa'y", ilahi hiyerarşinin insanlık gündemine dahil ettiği en önemli kıymet ölçülerinden biridir.

Tüm olağan hayat damarlarının sekteye uğrayacağı muhtemel olan ıssız bir vadide kundaktaki bebeğiyle bir başına bırakılmayı, bu terk edilmiş ilahi emrin bir gereği olduğu için büyük bir tevekkülle karşılayan bir kadının ürkek vakarının göstergesi ideal bir profili karşılamaktadır Hz. Hacer. Allah'ın varlığını kabullenmiş mümin bir kalpte, insani zaafların estireceği tüm endişe ve korkulardan uzak bir yaklaşımla ortaya konulmuş olan bu teslimiyet, ırk, cinsiyet ve statü temelli hiyerarşilerin geçerli olmadığı va'd olunmuş takva temelli üstünlük anlayışında bir tavır olarak mükafatsız kalamazdı elbette. Bu kendi içinde fırtınalara dayanmayı zorunluk kılan sessiz teslimiyet Hacer'in çöl ortasında susuz kalan bebeğine su ararken bir anne kalbine evladından yana sığabilecek tüm korkularla inşa olunmuş kırılğan

ama dirayetli Sa'y çabası, her yıl kadın erkek farketmeksizin yüzbinlerce hacının tekrarında cinsiyetlerüstü bir kimlik kazanmak suretiyle ilahi anlamda taltif olunmuştur adeta. Temelde bir emek verme girişimi olarak gelişen Hacer'in çabası, anne kalbinin engin denizleriyle buluşan bir ilhamla gerçekleşmiş, fiziksel zayıflığın kalbin kaviliği karşısında nasıl dönüşüp ayakların gücünden öte bir neticeye ulaşabildiğini ortaya koyan bir duruşa işaret etmesi bakımından oldukça derin anlamlar da sunmaktadır. Allah (cc)'in kendisine yönelmiş her sesi mutlaka duyacağına olan inancı, Hacer'i fiziksel koşullar bakımından yoksun görüldüğü güven duygusuyla buluşturmuş ve bu duygu mümince bir tavırla bütünleşerek onun için yeni bir özgürlük alanı açmıştır. Susuzluktan ağlayan bebeği için Mekke vadisinin kızgın çöl sıcaklığında Safa tepesinden Merve

Hac, süre itibariyle bir insanın ibadet hali üzerinde bulunarak geçirebileceği en uzun zaman dilimini kapsamaktadır. Bu açıdan rutin davranışlarla ibadet ruhunu birleştirip birbirine bağlaması açısından zamana yayılan bu tecrübenin hacı üzerinde farklı bir etki oluşturabilme ihtimali de artmaktadır.

tepesine o uzunca mesafeyi türlü endişelerle koşarak geçerken rahmetin ancak emekle, çabayla ve sabırla geleceğinin temsili olan cariyeye Hacer'in gerçek özgürlükle tanıştığı kendi Sa'y'ı her hacının izini sürmekle mükellef olduğu bir temsile dönüşerek haccın ilahi hiyerarşiyi inşa eden esas kıymet hükümleriyle nasıl iç içe geçtiğini de göstermektedir.

Hac'da Tevhidin Örnekleşmesi ve Ayrımcılığın Tasfiyesi

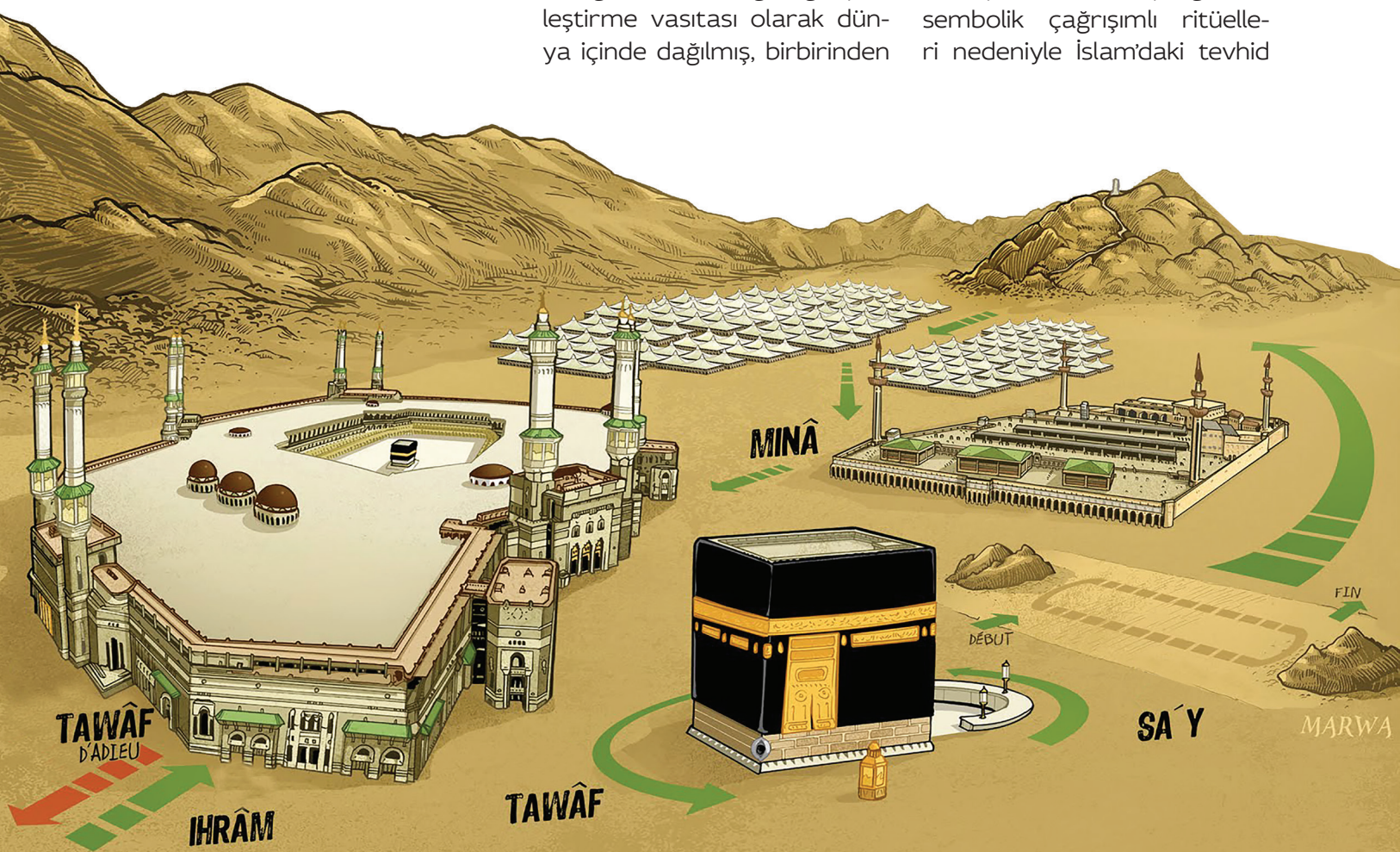
Tevhid kavramsal olarak birliğe, bütünlüğe işaret etmesi bakımından İslam'ın, İslam kültürünün ve İslam medeniyetinin ilk belirleyici ilkesi, İslam'ın cemaatsel niteliğini analiz ve tasvire imkan tanıyan bilgi esasının da önemli bir bileşenidir. Bu bilgi kaynağı insanın değerini, onun fitrî yeteneklerine müspet biçimde işaret ederek, erdemleriyle birlikte tanımlamaktadır. İnsan hayatının erdemlerini ve ideallerini reddetmeyen tevhid anlayışının getirdiği insana bakış, hayatı içerdiği gerçek anlam üzerinden tanımlayan bir ahlaki ilke ekseninde hareket

etmektedir (Faruki, 2006: 76). Bu bağlamda İslam'daki tevhid anlayışı öncelikle ahlaki bir duruşu temsil etmekte, insan için hem ahlaki açıdan hem de değer hükümlerinin işlerliğinin bulunduğu diğer tüm açılardan fitratındaki bütüncül yapıya uygun bir benimseyişi ideal olarak somutlaştırmaktadır.

Seyyid Hüseyin Nasr'ın ifadesiyle tevhid, insanın davranışlarında ve düşüncelerinde bölünmemesi gerektiğini ifade eden, yeme ve yürüme tarzına kadar her hareketi ruhunda ve kalbinde muhafaza eden bir duruş, "manevi bir norm" dur. Mutlak Olan'a metafizik bir tasdikle yönelmeye ek bir bütünleştirme metodu, her varlığın derin birliğini gerçekleştirme vasıtası olarak dünya içinde dağılmış, birbirinden

uzak olan Müslümanları tek bir toplum oldukları gerçeği üzerinde birleştirici bir unsur olma gibi yönleri tevhidin önde gelen nitelikleri arasında sayılmaktadır. Tevhid olgusu, sosyal açıdan Müslüman toplumunun bütünleşmesini, siyasi açıdan ise bu toplum için "ümme" olma dışında politik bir kitle bilinci gerektirmeyen esas bir yaklaşım tarzını öngörmektedir (Nasr, 2009: 33). Bu yönüyle tevhid, tamamıyla bir "aynı"lık durumunu ifade etmemekte; farklılıkların ortaklığı, ortak değerler ve anlayışlar üzerinden bir arada olma idealini yansıtmaktadır.

Hac ibadeti hem sahip olduğu tek merkeze yönelik yaklaşımı hem de içeriğindeki sembolik çağrışımlı ritüelleri nedeniyle İslam'daki tevhid

düşüncesinin bütün formlarını kendisinde taşımaktadır. Ka'be'nin yeryüzünün merkezi olarak sahip olduğu misyonun, sosyo-kültürel, etnik ve ekonomik ayrışmaların izale olduğu ve insan çeşitliliğinin ancak takva ekseninde şekillenen bir hiyerarşiyle kategorize olacağına dair kutsal söylemin açıkça hüküm sürdüğü bir zaman dilimi olarak hac müstesna bir tevhit pratiğidir. Nitekim hacının yönelişinde söz konusu olan beden ve ruh arasındaki ilişkide cinsiyet faktörü de kutsal formasyonun dışında değildir. Kadın ve erkek rollerini kapsayan bir üst kimlik alanı olan "kulluk" hacılar açısından bir eşitlenme biçimine dönüşmektedir. Toplumsal kodların cinsiyetler üzerine geliştirdiği kanıksanmış rollerin düşünsel olarak arka planda kalarak, hacının manevi kimliğiyle bütünleşmiş bir çerçeve içerisine dâhil olduğu söylenebilir. Bu bağlamda İslam düşünce geleneğinin cinsiyetler konusundaki bütünleştirici tasavvurunun bu düşüncenin esaslarından olan "tevhid" anlayışı ile tamamlandığı bir hac ibadetinin bu konuda ideali temsil ettiği açıktır. Nitekim kul ve insan olmaya ilişkin aidiyetlerin kadın ve erkek olmaya ilişkin aidiyetleri kapsayışı kadın hacıların ihram kıyafetlerindeki ölçüyü de belirlemiştir. Modern gündemin beden üzerine geliştirdiği yeni cinsiyet değerlerinin meydana getirdiği çoklaşmaya dayalı ayrışma ve bu ayrışmanın din diline yönelttiği eleştirel yaklaşımları bu açıdan

değerlendirenler de olmuştur. Haccın, insan olma deneyiminde yeni eşikler ve çağrışımlarla inşa ettiği bir ve bütüncül tasavvur her hacının şahsında müslüman toplumların gündelik hayatına taşınması gereken hassasiyetler olarak her geçen gün daha da önem kazanmaktadır.

Sonuç Yerine

Her yıl yüzbinlerce insanın, Kabe'nin kuşatıcı ikliminde birliğe ulaşmak amacıyla hayatın farklı hengamelerinden süzülerek akıp buluştuğu hac ibadeti İslam dininin en önemli toplumsal olaylarından birini de meydana getirmektedir aynı zamanda. Farklı dil, ırk, renk ve kültürden oluşan insan öbeklerinin halka halka iç içe geçtiği ve tüm bu farklılıkların "aynı"lıkta değil, bir bütünün parçaları olarak özgün renkler olarak karıştığı hac ibadeti, müslümanların en büyük buluşmasıdır. Bu buluşmada ortaya çıkan manevi söylem, siyah tenli bir cariye olan Hacer'in ayak izlerinden mülhem Sa'y gibi bir ritüelli kadın erkek her hacı adayı için zorunlu kılmakla saygınlığın, saygın kılınmanın insanların çizdiği sınırlar ve geliştirdiği kotaların dışında cinsiyetler üstü bir eşikte ve ilahi planda nasıl işlendiğini işaret etmesi bakımından oldukça anlamlıdır. Ayrıca hac ibadetinin farz oluşunu ifade eden ayette esasın cinsiyet odaklı olmayıp "güç yetirmeye" dayalı olarak tanımlanmış olması ve Hz.

Peygamber tarafından hacın, kadının kul olarak kendini bulduğu bir çaba, cihat olarak nitelendirilmesi hac ve kadın ilişkisini daha zarif ve manidar bir yere oturtmaktadır. Hacda kadının yüzünü açma gerekliliği, o yolculuğa bir kadın olarak çıkmış ama son kerte de insan olmanın kuşatıcılığı ve kulluğun esas belirleyiciliği ile buluşarak verili kimliklerin geride kaldığı ve ontolojik kimliklerin anlam kazandığı bir yolculuğun aktörü oluşunun da altını çizmektedir. Bu düşünce ve duygu zarafetini tecrübe eden her hacının da İslam'ın insanı değerli kılan ve bu değerlin insana emek vermekle çoğalacağını içeren anlamlarla bütünleşmesi kuşkusuz her yıl gerçekleşen haccın sosyolojik dinamizmini geliştirecek ve güçlendirecektir.

Yararlanılan Kaynaklar:

- Ali Erbaş, "İslam Dışı Dinlerde Hac", Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sakarya, 2002, C.4, S.5, s.97 - 122.
- Muhammed Kutup, İnsan Psikolojisi Üzerine Etüdler, Çev: Bekir Karlığa, İstanbul, İşaret Yayınları, 1992.
- Seyyid Hüseyin Nasr, İslam/İdealler Gerçekler, Çev: Ahmet Özel, İstanbul, İz Yayıncılık, 2009.
- Âdem Tutar, "İslam Tarihinde Hac İbadetini Ortaya Çıkışı ve Hz. Muhammed'in Hac Emirliğini Tesisi", Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Elazığ, 2001, S.6, s.72 - 83.

DEĞİŞEN DÜNYADA KADIN VE KURBAN İBADETI*

 Zeynep MAHİTAPOĞLU
Ankara Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü
Y. Lisans Öğrencisi

* Bu yazı, "Türkiye'de Modernleşme ve Din Etkileşimi Ekseninde Kadınların Kurban Tahayyülü" başlıklı yayınlanmamış yüksek lisans tezim (Ankara Üniversitesi Din Sosyolojisi Anabilim Dalı) kapsamında yirmi kadın katılımcı ile gerçekleştirilen derinlemesine mülâkatlardan elde edilen verilere dayanılarak hazırlanmıştır.

Ibadetler, dini hayatın esaslı ve gerçek bir ifadesi olarak kabul edilmektedirler ve dolayısıyla dini hayatla çok sıkı bağ içerisindedirler. Bu minvalde kurban ibadeti de, gerek ifa edilmiş şekli gerekse psikolojik ve sosyolojik boyutları açısından anlaşılması gereken önemli bir ibadettir. Kurban bir ibadet olmakla beraber, aynı zamanda toplumumuzda gelenek haline gelmiş önemli bir ritüeldir.

Yapılan muhtelif araştırmalarda kadınların, erkeklere nazaran dini ritüellere daha çok katılım gösterdikleri ve kendilerini daha dindar olarak tanımladıkları görülmektedir. Bu zaviyelerden bakılacak olursa, kurban ibadeti özelinde de, kadınların erkeklere kıyasla daha farklı bir tutum içerisinde olmaları muhtemel gözükmemektedir. Bu yazıda da, Türkiye’de kurban olayının toplumumuzdaki anlam karşılığı, yaşanan değişimler ve bu değişimlerin muhtemel sebepleri kadınlar nezdinde ele alınmaktadır.

Kurban ibadeti, paylaşım yönü daha ağır basan bir ibadettir ve bu özelliği ile bu ibadeti gerçekleştirenler açısından daha da anlamlı hale gelmektedir. Geçmişten gelen ve kültürel bir miras olarak da değerlendirilen kurban ibadeti, kadınlar için güzel bir yardımlaşma vesilesi olmaktadır. Ancak kendileri için önemli bir ibadet ve gelenek olmasına rağmen kadınların, bu

Normal vakit namazları kılmayan fakat Cuma namazını aksatmayan insanların olması, toplumda beraberce yapılan ibadetlerin bireyler üzerinde ne denli önemli olduğunu göstermektedir.

ibadetin hükmü ve tarihsel kökeni hakkında yeterli ve doğru bilgiye sahip olmadıkları görülmektedir. Kurban ibadeti, maddi yeterlilik gerektiren, belirli maddi imkânlar oluştuğunda ifa edilmesi gereken bir ibadettir. Ancak kadınların, kurban ibadetini ifa etmek için bu tür şartları çok dikkate almadıkları, çeşitli sosyo-psikolojik sebeplerden ötürü ellerindeki imkânlarla bir şekilde bu görevlerini yerine getirmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır. Bu tercih, bazen kesilebilecek en makul hayvan olurken bazen de sivil toplum kuruluşlarına bağış şeklinde olabilmektedir.

Son yıllarda çok daha fazla teveccüh gören bağış/vekâlet yöntemiyle kurban kesimi, kurban mevzusunda yaşanan en büyük değişimlerin başında gelmektedir. Durum böyle olunca, vekâlet yöntemi ve geleneksel yöntemlerle bizzat gerçekleştirilen kurban kesim usulleri, üzerinde düşünülmesi gereken sebep ve sonuçların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Öncelikli olarak bu hususta, son zamanlarda neden böyle bir ayrışmanın ve tercih imkânının daha çok gündeme geliyor olmasının sebeplerini irdelemek gerekmektedir.

Bireylerin ekonomik durumlarının kurban ibadetini ifa etmeleri bakımından yeterli olmaması, yaşanan şehrin (özellikle hızla modernleşen ve kırla bağı kopan büyük şehirler) fiziki şartlarının ve ulaşımının çok rahat olmaması, vakit azlığı, hayat pahalılığı, yorgunluğu ve refah seviyelerinin yükselmesine bağlı olarak kurban gibi meşakkatli bir ibadetle ilgilenmek istenilmemesi gibi durumlar, insanların vekâlet/bağış yöntemiyle kurban kesimi tercihine yönelmelerine sebebiyet vermektedir. Modern şehir hayatının yoğunluğu içerisinde koşuşturan ve özellikle çalışan kadınlar, uzun olan bayram tatillerinde farklı bir mekân ve dinlenme arayışı içerisinde olabilmekte ve bu süreyi turistik amaçlı tatil yaparak değerlendirebilmektedirler. Her bayram zamanı gündeme gelen tatil reklamları ve tatil beldelerindeki doluluk oranları da bu durumun bir yandan sebebi diğer yandan ise sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu sebeplerin yanında bir evde birden fazla kurban kesilmesi veyahut yaşlı kimselerin kurbanla ilgilenecek durumlarının olmaması, aile içerisinde kurbanla dair görüş farklılıkları

Kurban ibadetinin günümüz işleyişine genel olarak bakıldığında, geçmişe nazaran vekâlet yöntemiyle kurban kesiminin daha çok tercih edildiği ve geleneksel yöntemle kurban kesiminin giderek azaldığı gözlemlenmektedir.

nin olması ve bazı durumlarda maddiyatla alakası olmaksızın tamamen yardımlaşma arzusu ile de kurban bağışı tercih edilebilmektedir. Ayrıca, kurban bağışı kabul eden vakıf ve derneklerin sayısının son yıllarda çokça artması, çok çeşitli fiyat alternatiflerinin olması ve buna bağlı olarak insanların ideolojik olarak kendilerine yakın buldukları kurum/kuruluşu tercih edebilme imkânlarının varlığı da, vekâlet usulünü cazip kılan sebepler arasındadır.

Geleneksel yöntemle kurban kesimi hususunda kişilerin kurban ibadetini bizzat gerçekleştirmek ve hissiyatına vakıf olmak istemeleri önemli bir tercih

sebebi olarak ortaya çıkmaktadır. Bazı kişiler için, bizzat başında bulunulmadığı ve kurban kesimine şahit olunmadığı, sonrasında ihtiyaçlı olan kimselerin bulunup paylaşım yapılmadığı zamanlar, kurban ibadeti hakkıyla gerçekleştirilememektedir. Başkalarıyla ortak gerçekleştirilen bu ibadet havasının teneffüs edilmesi, ibadetin bizzat emin olunarak yapılması ve bu bilincin arkadan gelen nesillere aktarılması arzusu öne çıkan sebepler arasındadır. Bu bilincin aktarılmasını önemseyenler, özellikle çocuklarına kurban ile alakalı yapabilecekleri sorumlulukları vererek kurban geleneğinin devamını sağlamak adına önemli bir tutum sergilemektedirler. Bu düşüncede olan kişiler için vekâlet yöntemi ile kurban kesimine güvensizlik de bazen söz konusu olabilmektedir.

Kurban kesme tercihi hususunda, İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlerde yaşayan kimselerin Trabzon ve Rize gibi küçük şehirlere nazaran daha çok vekâlet yöntemiyle kurban kesimini tercih ettikleri görülmektedir. Bunda, modernleşmenin hem mekânlar hem de şahısların algıları üzerinde meydana getirdiği değişimlerin etkisi olduğu muhtemeldir. Özellikle büyük şehirlerde yaşayan ve hâlâ küçük şehirlerle ailevi bağları canlı olan kişiler, kurban bayramı zamanı hem ibadetlerini daha rahat ifa edebilmek hem de bayramı "tıpkı o eski bayramlar gibi" yaşayabilmek amaçlı memleketlerine gitmeyi tercih etmektedirler.

Gerek geleneksel yöntemle gerek vekâlet yöntemiyle olsun, kurban kesen kadınların tamamının kurban kesme yükümlülüğü olmadığı görülmektedir. Kurban kesmekle yükümlü olmadıkları halde maddi olarak çok zorlanmadan bu ibadeti ifa edenlerin dışında, şartlarını epeyce zorlayarak kurban kesmeye çalışanların var olduğu da gözlemlenmektedir. Kurban ibadetinin, gerçekleştirilmek istenmesinde, geçmişten gelen ve kültürümüzde ciddi bir ağırlığı olan bir ibadet olması, bireylerin çevrelerinin kendileri hakkındaki düşünceleri, kurban kesilmediğinde aciz ve mahcup hissetmeleri, çocuklarının üzülmeleri gibi menfi durumların yanı sıra kurbanı kendilerine bir bereket vesilesi, manevi bir sigorta ve koruyucu bir eylem olarak görmeleri gibi psikolojik sebeplerin de etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Kurban ibadeti senede bir kez ve belirli bir vakit dilimi içerisinde ifa edilen bir ibadettir. Bununla birlikte kadınlar, dindar olsun ya da olmasın, diğer ibadetlerde eksikleri olduğu halde kurban ibadetinde oldukça hassas olabilmektedirler. Dolayısıyla farz olan bir ibadete, vacip olan bir ibadete gösterilen dikkatin gösteril(e)memesi veya aynı süreklilikte farz ibadetin yerine getiril(e)memesi dikkat çekici bir durum olmaktadır. Bazı kişilerin hiç namaz kılmazken bayram namazına ehemmiyet göstermeleri veya toplumumuzda yaygın olarak görülen, normal vakit namazları kılmayan fakat Cuma namazını aksatmayan insanların olması, toplumda beraberce

yapılan ibadetlerin bireyler üzerinde ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Bu durum, kurban ibadeti özelinde kadınlar için de benzerlik teşkil etmektedir.

Kurban ibadeti ile alakalı her sene farklı ve yeni gündemler oluş(turul)maktadır. Kurban kesilecek hayvanların niteliği, katliam söylentileri, banka kredisi veya kredi kartı ile kurban kesimi ve benzeri birçok mevzu sürekli tartışma konusu olmaktadır. Türkiye’de kredi kartının çok yaygın olarak kullanılmasına rağmen kurban ibadeti için kredi kartı kullanılmasını hiçbir şekilde tasvip etmeyenlerin yanı sıra gündelik hayatlarında kredi kartı kullandıkları halde ibadet söz konusu olunca, bunun kesinlikle doğru olmayacağını düşünen kadınların olması da dikkat çeken ve üzerinde düşünülmesi gereken bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü kültürümüzde helâl kazanç önemlidir ve kurbanlık hayvan için harcayacak paranın temininde hassasiyet gözetilmektedir.

Kurban ibadeti ve bayramı, insanların tecrübe edebilecekleri özel bir vakit dilimini oluşturmaktadır. Gerek kurbanın kesimi ve etlerin ayarlanıp tasadduk edilmesi gerekse yoğun yaşanan bayram hazırlıkları ve ziyaretleri, bu süreç için özel anlamlar taşımaktadır. Birçok kadın için eski bayramların tadına varılamamakta ve gün geçtikçe bu durum daha da normalleşmektedir. Durumun böyle olmasına rağmen, kurban ibadeti bilincinin ve geleneğinin kaybolmaması için gayret gösteren ve fedakâr-

lık yapan kadınların oldukça fazla olduğu da aşikârdır.

Kurban ibadetinin günümüz işleyişine genel olarak bakıldığında, geçmişe nazaran vekâlet yöntemiyle kurban kesiminin daha çok tercih edildiği ve geleneksel yöntemle kurban kesiminin giderek azaldığı gözlemlenmektedir. Kurban ibadetinin yerine getirilmesinde gelenen bu durumda, modernleşen şehirlerin ve insanların hayat tarzlarının etkilerinin olduğu aşikârdır. Yaşanan bu ayrışma, bir nevi seküler hayat tarzının bir tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Taylor’ın belirttiği gibi, modern insan bir yandan inançsızlığa doğru çekilir, diğer yandan ise tinsel taleplerini hisseder ve onlara ulaşmaya çalışır. Kurban ibadetinin gerçekleştirilmesinde de gözlemlendiği gibi, modern hayatın getirdiği sıkıntılar, insanlar için zorlaştırıcı şartlar ihtiva ederken, onlar bu ilahi emri yerine getirmeye çalışmak için farklı alternatifleri değerlendirme yoluna gitmekte; zaman, mekân ve şartlara göre hareket etmektedirler.

Kaynakça

- Aktay, Y. (2007), “Bir Varoluş Düzeyi Olarak Kurban”, Uluslararası Kurban Sempozyumu, İstanbul: Bayrampaşa Belediyesi Başkanlığı, ss. 143-149.
- Beyaz, Z. (2018), “Türkiye’de Modernleşme ve Din Etkileşimi Ekseninde Kadınların Kurban Tahayyülü”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çetin, Ö. (2008), “Kurban ile İlgili İnanç ve Tutumlar”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

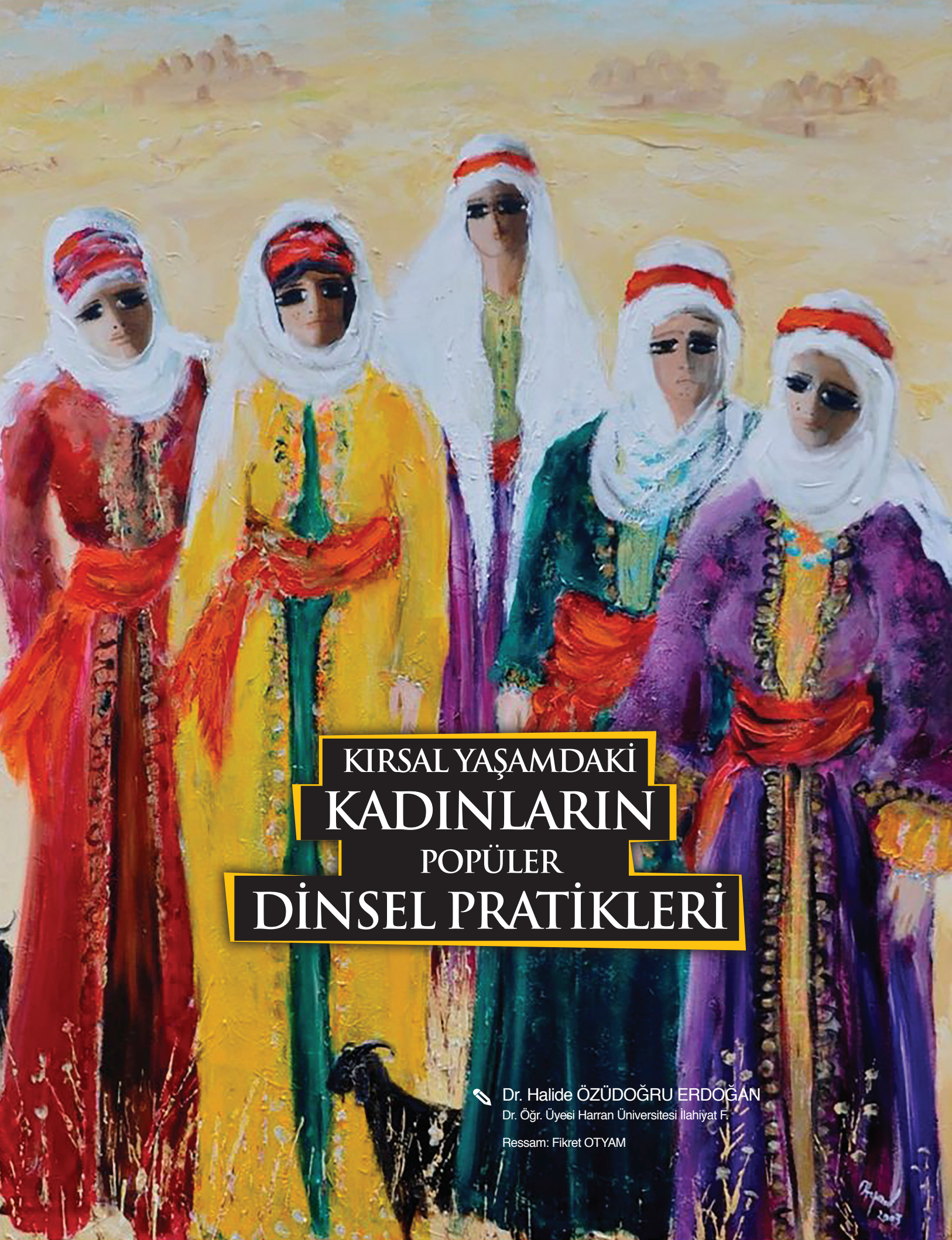
Büyük şehirlerde yaşayan ve hâlâ küçük şehirlerle ailevi bağları canlı olan kimseler, kurban bayramı zamanı hem ibadetlerini daha rahat ifa edebilmek hem de bayramı “tıpkı o eski bayramlar gibi” yaşayabilmek amaçlı memleketlerine gitmeyi tercih etmektedirler.

Hökekleli, H. (1999), “İbadet”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, c. 19, ss. 248-252.

Taylor, C. (2017), Seküler Çağ, çev. Dost Körpe, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Dipnotlar

- 1 Diyanet İşleri Başkanlığı (2014), Türkiye’de Dini Hayat Araştırması, Ankara: Dünya Değerler Araştırması: <http://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp>; Trzebiatowska, M. ve S. Bruce (2012), Why are Women More Religious than Men, UK: Oxford.

KIRSAL YAŞAMDAKİ
KADINLARIN
POPÜLER
DİNSEL PRATİKLERİ

Dr. Halide ÖZÜDOĞRU ERDOĞAN
Dr. Öğr. Üyesi Harran Üniversitesi İlahiyat F.

Ressam: Fikret OTYAM

Din, içinde pratik, kitabi ve mistik birçok boyutu taşıyan bir olgudur. Dinin toplumsal yönüne baktığımız zaman halk inanışlarının büyük yer kapladığını görürüz. Topluların kendine has eğilimleri (hissi ve duygusal olmaları vb.), mitsel ve sembolik düşünce tarzı, sorunları gündelik hayatın içinde pratik olarak çözmek istemeleri ve giderilemeyen bir takım psikolojik ve toplumsal ihtiyaçların varlığı, halk inanışlarını, halkın gündelik hayatında vazgeçilmez kılmaktadır. Bu inanış ve uygulamalar, halkın yaşam tarzı ve kültürü ile bütünleşerek kalıcılıklarını sürdürmüşlerdir. Özellikle İslam dininin içinde bulunduğu ortamın kültürel olgularıyla

kolayca harmanlanabildiği esnek yapısı göz önüne alındığında halk inanışlarının bu dindeki yeri kolayca anlaşılabilir. Bu halk inanışları zamanla İslam dini içerisinde zengin bir birikime sebep olmuştur. ¹

Toplum içerisinde cinsiyetlere dair biçilen roller kadın ve erkeğin ahlaki, kültürel, zihinsel ve sosyal tüm eylemlerinde belirli bir farklılaşmayı da bera-

berinde getirmektedir. Gerek biyolojik nedenlerden gerekse sosyo-kültürel nedenlerden dolayı kadınların dini tutum ve yaşantıları erkeklerinkinden farklıdır. Kadınlar arasında da halk inanışları yaygın olarak varlığını sürdürmektedir. Özellikle biyolojik, psikolojik ve sosyolojik nedenlerden dolayı kadınların halk inanışlarına daha çok meyil gösterdiği görülmektedir.

Halk inanışları kadınlar arasında da yaygın olarak varlığını sürdürmektedir. Yapılan araştırmalar, kadınların olağanüstü olaylara, batıl inançlara, halk inanışlarına inanma eğilimlerinin daha fazla olduğunu göstermektedir.

Halk inanışları, kitabi dindarlıktan farklıdır. Zira kitabi dindarlık kurallara dayanan katı bir sistem iken halk inanışlarını kapsayan halk dindarlığı ise adak, muska, nazar gibi değerleri olan, yazılı herhangi bir kuralı olmayan esnek bir yapıya sahiptir.² Müslümanlıkta ruhban sınıfının bulunmayışı, dinin kişi ve toplum hayatının tüm yönlerini düzenlemek gibi bir iddiayı taşımayışı, geniş bir mubahlar alanında karar yet-

kisinin kişiye bırakılması, halk inançlarının toplum arasında yayılmasına zemin hazırlamıştır. “Söz konusu halk inançlarının bütünleştirici ve aynı inanışta olanlarda belli bir dinî heyecan yaratma özelliği, onun yüzyıllar sonra varlığını muhafaza etmesini de açıklar.”³ Halk kültürü, insanların maddi ve manevi ihtiyaçlarını daha kısa yoldan kestirme olarak karşılayabilmektedir.

“Belirtilmelidir ki halk inançları, sadece eğitim seviyesi düşük zümreler arasında görülen bir olgu değildir. Çağdaş kültürün en yüksek seviyesine erişen batılı milletlerin halk topluluklarında da eski çağlardaki müşrik inanışların izlerini görmekteyiz.”⁴

Dinin emrettiği birçok ibadet yanında, halk arasında dini değer atfedilen bazı uygulamalar da hayat bulmuş-

tur. Kırsal hayattaki kadınlar arasında büyü, nazar, kurşun dökme, türbe ziyareti, adak adama, muska yazdırma gibi inanışların yaygın olduğu görülmektedir.⁵ Kadınlar arasında muska yazdırmanın oranı % 11.6, kurşun döktürenlerin oranı % 2.7, büyü yaptıranların oranı % 2.4, adak adayanların oranı % 39.5, türbe ziyareti yapanların oranı % 53, nazara inanlar ise % 58.6’lık oranı kapsamaktadır.

Kadınlar arasında en çok nazara inanış yaygındır. Nazar, halkımız arasında “göz değmesi, göze gelme” diye adlandırılan bir inançtır. Nazarın varlığı, Kur’an-ı Kerim’de bir ayetle temellendirilmiştir. Nazar inanç ve etkinlikleri, kadınlar arasında oldukça yaygın bir uygulanırlık imkanına sahiptir. Nazar isabet eden kimsenin kendisine, malına ve eşyasına bir zarar geleceğine inanılır. Bir eşyanın kırılmasından ya da çatlamasından anlaşılmakta, eşyanın kırılışı nazarın çıkışına, nazardan kurtuluşa yorulmaktadır. Bu nedenle nazarın isabetinden ve etkisinden korunmak üzere bazı tedbirlere başvurulmaktadır. Bunlar korunma ve kurtulma tedbirleri olarak iki kısmında yer almaktadır.

“Maşallah” ya da “Allah nazardan korusun” demenin nazardan korunmaya ve nazar değdirmemeye yaradığı inancı da yaygındır. Öyle ki kadınlar arasında nazarı değen kişilerin kolayca ayırt edilebilmesini sağlayan bir sisteminin bile

Kadınlar arasında türbe ziyaretleri de bir hayli yaygın durumdadır. Kadınların çoğu türbelerin önünden ya da mezarlıktan geçerken mutlaka bir dua okumaktadır.

geliştirildiği gözlenmiştir. Sarışın ve renkli gözlü insanların nazarının çok değiştiğine ve bu insanların genelde kötü niyetli kimseler olduğuna inanılmaktadır. Korunma tedbirleri olarak çocuklara; at, dana, inek vb. hayvanlara; ev, dükkan, otomobil gibi eşyaya nazar boncuğu, at nalı, üzerlik otundan yapılan kolyeler takılmaktadır. Böylece nazarın isabetinden korunulacağına inanılmaktadır. Ayrıca nazar muskalarının da kullanıldığı görülmektedir. Nazar isabetinden kurtulmak içinse kurşun veya mum döktürülmekte, nefesi keskin hocalara okutulmaktadır. Bazen de “üzerlik otu” yakılarak dumanı ile tütsülenilmektedir.⁶

Özellikle yeni doğmuş bebek veya hayvan, bahçe, ev, hasat edilmiş ürünler gibi bereketi ifade eden ve azalmasından endişe edilen şeyler için mutlaka “maşallah” denmesi istenmekte, “maşallah” dememek kıskançlığa, kalbin kötü olmasına ve kötü niyetliliğe yorumlanmaktadır. Kişi, hayranlığını belirtirken “maşallah” demezse şaka yollu uyarılmaktadır. Nazarının değmemesini isteyen kişilerin tükürme yoluna başvurdukları da gözlenmiştir. Özellikle yeni doğan bebeğe nazar değdirmek için bebeğin yüzüne yavaşça tükürülmektedir. Bu nazarla ilgili uygulamalarda dinin etkisi olduğu gibi, batıl halk inançlarının da etkisi olduğunun göstergesidir. Nazardan korunmak için genellikle nazar isabet etmemesi istenilen ki-

şiye ya da eşyaya mavi boncuk ya da iğde dalından yapılmış süs eşyaları takılmaktadır. Yine mülakatlarımızdan edindiğimiz bilgiye göre, yer yer nazar için muskalar da yazdırılmaktadır.

Nazardan korunmak için bu yollara başvurulurken, nazar değmiş olan kimse için dualar okunmakta ya da kurşun döktürülmektedir. Kadınlar arasında kurşun dökme işiyle bizzat uğraşan bazı kimseler vardır. Bu tür kurşun dökme olayları esnasında bazı kazalar da meydana gelmektedir.

Kırsal alanda yaşayan kadınların bir kısmı muskaya da inanmaktadır. Kadınların büyük çoğunluğu muskaya inanmadığını ve muska yaptırmadığını söylese de muska yaptırmamanın oldukça yaygın bir uygulama olduğu gözlemlerimiz sonucunda anlaşılmıştır. Yörelere muska yazdığı herkes tarafından bilinen belli kişiler bulunmaktadır. Bu kişilere hastalıklara şifa aramak, çocuk ya da mal mülk sahibi olmak, eşin düzelmesini sağlamak ya

Nazar isabetinden kurtulmak içinse kurşun veya mum döktürülmekte, nefesi keskin hocalara okutulmaktadır. Bazen de “üzerlik otu” yakılarak dumanı ile tütsülenilmektedir.

da cinlerin olumsuz etkilerinden korunmak için müracaat edilebilmektedir. Gözü değiştiğine inanılan kişilerin kötü etkilerinden korunmak amacıyla, muska takma adeti öne çıkmaktadır. Arapça yazılarla yazılmış her türlü metne belirli bir kutsiyet izafe edilmekte muska olarak yazılmamış olsa bile her türlü beklenti için muska niyetiyle değerlendirilebilmektedir. Çeşitli amaçlarla yazdırılan muskaların kullanım şekilleri de birbirinden oldukça farklıdır. Yazdırılan muska kişi

Kadınlar arasında en çok nazara inanış yaygındır. Nazar, halkımız arasında “göz değmesi, göze gelme” diye adlandırılan bir inançtır. Nazarın varlığı, Kur’an-ı Kerim’de bir ayetle temellendirilmiştir.

tarafından üzerinde taşınabildiği gibi özellikle şifa amacıyla yaptırılan muskalar su içinde iletılarak suyu içilmekte ve hastalıklardan kurtulmaya vesile olacağına inanılmaktadır.

Kadınlar arasında büyü yaptırma da yaygındır. Büyü, gerçekte bir takım gizli yöntemlerle tabiatüstü güçlere başvurmak suretiyle insanlara ve toplumsal yaşamın akışına etki edebileceği, olayların istenilen yönde değiştirilebileceğine inanmaktan ibarettir. Büyü olaylarına en eski çağlardan bilim ve tekniğin, rasyonel düşüncenin gelişimlerinin oldukça büyük boyutlara ulaştığı günümüzün modern dünyasına kadar hemen hemen her toplumda rastlanmaktadır. Üstelik tarih boyunca din ve büyüün konuları arasında genelde bir yakınlık ve iç içelik görülmüştür. Bu

durum büyüün mü dinden; yoksa dinin mi büyüden çıktığı hususunda pek çok teorilerin ortaya atılmasına neden olmuştur. Bununla birlikte büyü hemen hemen tüm dinler tarafından tehlikeli görülmüş ve insan ruhunu Yaratıcı dışındaki olumsuz güçlere yönlendirdiği için yasaklanmıştır.⁷

İslâm dini, sihri inkar etmemiş, fakat yasaklamıştır. Değişik münasebetlerle bu durum Kur’an-ı Kerim’de zikredilmiştir.⁸

Özellikle kadınların bu tür inanış ve adetlere çok daha meyyal oldukları gözlemlenmiştir. Büyü yaptırma etkinlikleri kadınlar arasında yaygın olsa da kadınların büyüden ve büyü yaptırıcılardan korktukları görülmüştür. Büyü yaptırma ile meşhur kadınların evine gittiklerinde ikram edilen şeyleri Nâs ve Felak okuyarak yediklerini vurgulamışlardır. Büyücülerin ve büyü yaptırıcı insanların bu işi genelde kötü amaçlarla yaptıkları konusunda yaygın bir kanaat vardır.

Büyüye çeşitli şekillerde dinî bir renk kazandırılmakta, ondan kaçış için de dinî eylemlere başvurulmakta, her iki durumda da kadınlar için genel geçer olan düşünce büyüünün var olduğu noktasında düğümlenmektedir.

Kadınlar, büyüünün genellikle kötü amaçlar için yapıldığını belirtmiş, büyüye inandıklarını fakat bunun yapılmasının doğru olduğu anlamına gelmediğini eklemiştirlerdir. Kişisel

görüşme ve gözlemlerimizde, araştırmaya katılanların genel olarak İslâm’da büyüye inanmanın ve büyü yaptırmanın haram olduğu konusunda yeterli bilgi düzeyine sahip oldukları ve bunu böylece kabul ettikleri görülmüştür.

Kadınlar arasında türbe ziyaretleri de bir hayli yaygın durumdadır. Kadınların çoğu türbelerin önünden ya da mezarlıktan geçerken mutlaka bir dua okumaktadır. Bazen kadınlar türbeleri kendi başlarına ziyaret ederler. Böyle ziyaretler özeldir, adak adanır, üzüntü ve acılardan arınılır.

Türbeler insanların sorunlu ya da üzüntülü oldukları zamanlarda ziyaret ettikleri mekanlardır. Hastalıklardan şifa bulmak ve özellikle çocuk sahibi olmak için bir güven ve ümit kaynağı olarak türbeler ziyaret edilebilmektedir.

Kadınlar arasında yaygın olan uygulamalardan biri de adaktır. Türbe inanç ve uygulamalarına da eşlik eden adak ve dilekte bulunma, kadınlar arasında oldukça yaygın olan bir diğer halk inancıdır. Adak, fert ya da ailelerin, çözülmesi zor bir problemle karşı karşıya kaldığında veya olmasını çok istedikleri bir işin olmasını temin etmek için, Allah’a bir iş yapacağına dair söz vermesidir.

Kasabalarda kadınlar, özellikle ev sahibi olmak, bir hastalıktan kurtulmak, çocuk sahibi olmak, eşiyile olan geçimsizliğinin sona ermesi, askerde olan oğlunun sağ

dönmesi, kızının iyi bir evlilik yapması, çocuklarının bir iş ya da meslek sahibi olması için adakta bulunmaktadır. Adanın dileğin gerçekleşmesi için fakir giydirmek ya da doyurmak, kurban kesmek, mevlid okutmak, fakir veya muhtaçlara sadaka verme, hatim indirmek, oruç tutmak, namaz kılmak, Yasin okumak vaad edilmektedir. Kadınlar, dileğin gerçekleşmesi halinde vaad edilen hayrın mutlaka yapılmasının gerektiğine aksi halde maddi ve manevi kısmetlerinin bağlanacağına inanmaktadır. Bazı kadınlar adaklarını yerine getirmediğinde rüyalar vasıtasıyla sürekli olarak uyarıldıklarını belirtmişlerdir.

Sonuç olarak, halk inanışları kadınlar arasında da yaygın olarak varlığını sürdürmektedir. Toplum içinde kadının bulunduğu konum ve üstlendiği sorumluluklar, halk inanışlarının daha çok kadın

etrafında kümelenmesine sebep olmuştur. Yapılan araştırmalar, kadınların olağanüstü olaylara, batıl inançlara, halk inanışlarına inanma eğilimlerinin daha fazla olduğunu göstermektedir. ⁹Bunların sebepleri arasında kadınların duygusal olması, kötü ruhlardan korunma, üstün kişilerden yardım bekleme, olayları kendi lehine çevirme gibi psiko-sosyal nedenler yer almaktadır. Böylece kadınların halk inançlarının temel göstergeleri olan inanç ve uygulamalara katılım sağlamalarından, onların mistik ve merasimci dindarlığa eğilimli ve büyüsel-şekilsel formlara yatkın oldukları anlaşılmaktadır.

Dipnotlar

1. Hayati Hökekleli, Din Psikolojisi Yazıları, Dem Yayınları, İstanbul 2009, s.241.
2. Yaşar Kalafat, "Türk Dünyası Tarih Çalışmalarında Halk İnançlarının Önemi", Milli Folklor, Cilt 6, sayı 44, Ankara 1999, s. 88-91.

3. Abdurrahman KÜÇÜK, "Erzincan ve Çevresindeki Halk İnanışlarına Toplu Bakış", İ.Ü. M.T.F.K.B., C.IV, Kültür ve Turizm Bakanlığı Mifad Yay., Ankara 1987, s.254; A Yaşar OCAK, "XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Resmi Dini İdeolojisi ve Buna Muhalefet Problemi", İslami Araştırmalar, C.4, S.3, İstanbul 1990, s.191-192; Ethem Ruhi FİĞLALİ, Çağımızda İtikadı İslâm Mezhepleri, Selçuk Yay., İstanbul 1986, s.26-27. 162 Şerif Mardin, Din ve İdeoloji, İletişim Yay., İstanbul 2005, s.169.
4. Kemalettin Erdil, Yaşayan Hurafeler, T.D.V.Yayınları, Ankara 1988, s.13.
5. Halide Özudoğru Erdoğan, Kırsal Yaşamda Kadın ve Din (Konya Örneği), Çizgi Yayınları, Konya 2009.
6. Sedat Veyis ÖRNEK, Türk Halk Bilimi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1977, s.168.
7. İbn-i Haldun, Mukaddime, Çev. Zakir Kadiri Ugan, C.III, MEB Yayınları, İstanbul 1970, s.3
8. Kur'an-ı Kerim A'raf suresi ayet 115-116, 132; ; Maide suresi ayet 110; En'am suresi ayet 7; Yunus suresi ayet 7677, 81; Hud suresi ayet 7; Enbiya suresi ayet 3; Şuara suresi ayet 40.
9. Sedat Veyis ÖRNEK, Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki, DTCF Yayınları, Ankara 1966, s.55.

Fotoğraf: Mehmet KURDAŞ

DOÇ. DR. ALEV ERKİLET;

KADIN SORUNU
YOKMUŞ
GİBİ
DAVRANAMAYIZ

Revasiye
KARAARSLAN AYTEN

ALEV
ERKİLET

Ülkemizin önemli sosyologlarından Alev Erkilet, hepimizi ait olduğumuz dünyanın geleceği için entelektüel mücadeleye çağıran üretken, tutkulu, aktivist, ilkeli, alçakgönüllü bir akademisyen...

Alev Erkilet'e Müslüman kadınların edilginleştirilmesinden, geleneksel dogmaların Müslüman toplum üzerindeki etkileri ve gençlerin deist ateist eğilimlerine kadar bir çok konudaki görüşlerini sorduk...

- **Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed (SAV) ve 4 halife sonrası dönemde Müslüman kadınının toplumda daha edilgen bir konuma itildiğini görüyoruz. Camide cemaatle birlikte namaz kılan, sohbetlere katılan, soru soran kadın Emeviler dönemiyle birlikte fitne aracı olarak görülmeğe başlamış ve kamu alanında pasifize edilerek geri plana atılmıştır. Günümüzde bile Peygamber ve 4 halife döneminin değil de sonraki dönemin yanlış uygulamalarının esas alınmasının sebebi sizce nelerdir?**

Bence bu durumu Weber'in karizmanın rutinleşmesi kavramını çerçevesinde değerlendirmek mümkündür. Malumunuz olduğu üzere, Peygamberlerin devrimci enerjisinin kendisinden sonra gelenler tarafından bir nevi rutine, idari sürece indirgenmesi söz konusudur. Weber karizma kavramını bugünkü manasından oldukça farklı olarak peygamberlerin durumunu açıklamak üzere kullanmıştı. Geliştirdiği din sosyolojisi çerçevesinde Peygamberi, "kendi misyonuna dayanarak dinsel bir

doktrini ya da ilahi bir emri tebliğ eden salt bireysel bir karizma sahibi" şeklinde tanımlar. Ona göre Peygamberlik ruhbanlıktan farklıdır, zira Peygamberin tebliği, vahye ve karizmaya dayanırken, ruhbanınki kutsal bir gelenek içindeki hizmetine bağlı otorite talebine dayanır. Ancak Peygamberin karizması zamanla "sürekli yardımcıları" (örneğin sahabeler ya da havariler) ve takipçiler edinmesi, bunların sosyal eylemleri ve nihayet kendilerini sürekli bir cemaat içinde organize etmeleriyle birlikte "rutinleşir". Weber'e göre, dini bir cemaat, rutinleşmenin sonucu olarak ortaya çıkar ve tebliğin yayılmasının devamlılığının ve teşebbüsün ekonomik varlığının ve dini işlevler yüklenenlerin ayrıcalıklarının tekelleştiği bir sürece işaret eder. Peygamberin değiştirici ve dönüştürücü bir mahiyet arz eden devrimci gücü, kurumsallaşarak bağlılarının "sabit hak ve ödevlere sahip olduğu bir topluluk", "bir organizasyon" haline gelerek günlük hayata girmiştir. Weber'in de vurguladığı gibi, yeni bir vahyin

Müesses nizam içindeki dinin, her an yeniden ed-Din (tevhidi din) istikametinde gözden geçirilmesi ve sağlamanın yapılması gerekiyor. Kadın konusu bu bakımdan en yakıcı meselelerden birini oluşturuyor.

kutsallığı geleneğine karşıdır. Ona meydan okur, onu sarsar, yerinden eder. Ama ruhbanlık kendi konumunu güvence altına alabilmek maksadıyla, neyin kutsal sayılması gerektiğini belirlemek üzere, kanonik metinler ve dogmalar (vahiyler ve geleneklerin anlamına ilişkin yorumlar) üretir. Burada sözü-nü ettiğimiz, İbni Haldun'un Mu-

kaddime 'de ele aldığı devletlerin kurulup çökmesindeki diyalektik süreçler gibi sosyolojik bir süreçtir. Dinin cemaatleşmesi ve karizmanın rutinleşmesiyle, İslamiyet'in alaşağı ettiği tüm eşitsizlikler (ırksal, sınıfsal, cinsiyete dayalı vb.) yeniden güçlenmeye başlamıştır. Peygamberlerin devrimci mesajının ateşi soğutulmuş eşitsizliklerin meşrulaştırılmasının bir aracı haline getirilmek istenmiştir. İşte bu noktada ikinci bir analiz için içine dahil edilmelidir: Vahiy ile dogmalarını inşa etmek üzere vahyi yardım-

cı argümanlarla desteklemeye girişenlerin müdahaleleri arasındaki diyalektik ilişki.

3 Ekim 2018'de Konya'da Necmeddin Erbakan Üniversitesinde yapılan "Bir Başka Açıdan Toplumsal Cinsiyet Okumaları" başlıklı panelde, İslam ve kadın konusu detaylı olarak ele alındı. Doç. Dr. Mehmet Birekul konuşmasında İslam ile diğer dinleri karşılaştırarak teolojik bakımdan İslam düşüncesinde kadın haklarına aykırı ya da kadın karşıtı bir söylem bulunmadığı-

nı, bu açıdan diğer dinlere göre daha avantajlı bir durumda olduğumuzu belirtti. Bu tespit çok doğru ve önemli olmakla birlikte, zaman içinde geliştirilen çeşitli argümanlarla toplumsal bir kurum olarak dinin yahut dinsel cemaatin aslından uzaklaştırıldığını muhakkak hesaba katmamız gerekiyor. Benim de müzakereci olarak katıldığım 21-22 Mayıs 2011 tarihinde gerçekleşen Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet başlıklı tartışmalı ilmi ihtisas toplantısında Abdülaziz Bayındır, dogmalara

**Necmeddin Erbakan
Üniversitesinde yapılan
"Bir Başka Açıdan Toplumsal
Cinsiyet Okumaları" başlıklı
panelde, İslam ve kadın konusu
detaylı olarak ele alındı.**

dahil edilen kadın-karşıtı geleksel argümanlardan bazı- larını şöyle sıralamıştı: Kadının erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığı, kadınların erkeklerin kölesi, onların da kadınların efendisi olduğu, kadının şahitliği, kadının aklının ve dininin eksik olduğu, kadınların dövülebileceği, kız çocuklarının rızaları hilafi-

na evlendirilebileceği, küçüklerin evlendirilebileceği (çocuk gelin tartışması bağlamında ayrıca üzerinde durulması gereken bir mevzudur), kadının boşanma hakkının olmadığı gibi. Dogmaya eklenen unsurlar, Bayındır hocanın gayet güzel açılmadığı üzere, Müslüman toplumlarda Hz. Peygamberden ve dört halifeden sonra kadının konumunu geriletken faktörler olmuşlardır. Ed-Din olarak İslam ve zamanla eklenen dogmatik unsurlar arasındaki ayrım önemli bir mesele olarak ortaya çıkmaktadır. Dine karşı Din tartışması da buradan kaynaklanmaktadır. Müesses nizam içindeki dinin, her an yeneden ed-Din (tevhidi din) istikametinde gözden geçirilmesi ve sağlamanın yapılması gerekiyor. Kadın konusu bu bakımdan en yakıcı meselelerden birini oluşturuyor.

- İslam'ın ilk döneminde kadına verilen hakların birer birer elinden alınması, Allah'ın evi olan camiye gitmesinin, burada ibadetini yapmasının bile fitne sayılması nasıl bir geri dönüşür ve bu geri dönüş toplumu nasıl etkilemiştir sizce?

Önceki cevabımda bu geri dönüşün mahiyetini uzun uzağıya konuştuğumuz için doğrudan sorunuzun ikinci kısmına geçip "bu geri dönüş toplumu nasıl etkilemiştir?" meselesine odaklanmak istiyorum. Kanımca bu geri dönüş tek başına ele alınabilecek bir şey değil, toplumun diğer boyutlarındaki zaafırlarla birlikte işleyerek son tahlilde Müslüman toplumları donuklaştırmıştır diyebiliriz. Karizmanın rutinleşmesiyle, ola-

ğanüstü değişim dönemlerinde aktif özneler olarak öne çıkan kadınların "kadınsal" rollerine geri dönmesi bekleniyor. Bu, genelde Gramsci'nin tabiriyle kadınlar üzerinde bir hegemonyanın kurulması şeklinde kendini gösteriyor. Bundan kastım şu, hegemonya, sadece baskı ve zor ile değil üzerinde hegemonya kurulan kişi/kişilerin izniyle, rızasıyla gerçekleşir. Bunun için rızanın imal edilmesi söz konusudur. Üzerinde hegemonya kurulanların desteği şarttır. Örneğin kadınların kendilerinin ikinci sınıf olduklarına inandırılması gerekir ki, yapı sorunsuz bir şekilde işleyebilsin. Bu yaklaşımı kadın çalışmalarına ve toplumsal cinsiyete uygulayan Ann Oakley olmuştur. Kadınların erkeklerle eşit olmadıklarına inandırılması işini de genellikle "müesses" dinler, dogmalarla desteklenmiş gelenekler yapar. Bu dogmalar, eşitsizliği Tanrı'nın isteği, kadın doğası gibi argümanlarla açıklar. Oysa toplum biyolojik cinsiyetin üzerine kültürel inşalar yüklemektedir. Hak ve adaletin tesisine değil de eşitsizliklerin tahkimine hizmet eden dinsel görünümlü dogmatik argümanların toplum üzerindeki etkisi, itaatin ve uyumlanmanın sağlanması şeklinde oluyor genellikle. Çocukların ebeveynlerine, kadınların kocalarına, halkın yöneticilerine itaati. Tam da Aliya İzzetbegoviç'in isyan ettiği şey. Şirkin dinlere sızmasının en evrensel yolu budur. Ebeveyni mutlaklaştırmak atalara tapmanın bugündeki uzantısı olabilir mi mesela? Zira Kur'an esas olanın ilahi emirlere uymak olduğunu söylerken, Müslüman

Gençler özünde adaleti çok derinden hissederler. Adalet bekler, adaleti ararlar. Yetişkinlerin adaleti bu denli yitirdiği ve çocuklarına hiçbir şekilde örnek olamadığı bir durumda gençlerin tepkisi bana çok garip gelmiyor.

Kur'an esas olanın ilahi emirlere uymak olduğunu söylerken, Müslüman toplumlarda sadece yaşlı, erkek, zengin, yönetici olmak karşı tarafa mutlak itaati dayatmanın gerekçesi sayılabiliyor. Bunun üzerine düşünmek gerekir.

Allah kendi hür iradesiyle seçim yapan sorumluluk sahibi muhataplar istiyor. Ben de diyorum ki, kendinden emin olan özgürlükten korkmaz. Aklın ve gönlün hakikati bulacağına inanır ve sözlerin en güzelini söylemeye çalışır.

toplumlarda sadece yaşlı, erkek, zengin, yönetici olmak karşı tarafa mutlak itaati dayatmanın gerekçesi sayılabiliyor. Bunun üzerine düşünmek gerekir.

- Gelenekselci anlayış malesef Müslüman kadının birey olmasına izin vermiyor. Yaşamının her döneminde birine itaat etmesi gereken edilgen bir kadın tipi kutsanıyor. Kur'an'daki onca düşünmez misiniz-akletmez misiniz ayetine rağmen kayıtsız şartsız kocasına itaat eden kadın makbul kadın olarak sunuluyor. Gelenekselci (Peygamber ve 4 Halife sonrası dö-

nem) İslam anlayışı ile modernite arasında kalan Müslüman kadınlara ve tabii ki erkeklere önerileriniz nelerdir?

Tabii ki öze dönüşü tavsiye ediyorum. Kadın ya da erkek olsun fark etmez tüm Müslümanlara gerçek İslam'a dönmeyi ve Kur'an merkezinde kendini gözden geçirmeyi tavsiye ediyorum. Müslümanlar uzun zamandır başkalarını suçlamayı ve kabahati kendi dışlarında aramayı adet edinmiş durumdadır. Elbette emperyalizmin, sömürgecilik deneyimlerinin ve başka pek çok dış faktörün toplumlarımız üzerinde etkisi var. Lakin ortada bir kadın sorunu yokmuş gibi davranarak feminizmi suçlamak makul değil. Kaldı ki evrensel oy hakkı, eşit işe eşit ücret gibi haklar, Hz. Peygamber döneminde zaten kendiliğinden verilmişti. Biatlere katılım bu bağlamda değerlendirilebilir. Bundan asırlar sonra kadınların kendilerini yönetecek kişileri seçmek üzere oy verme talebini, aynı işi yaparken sadece kadın oldukları için yarı ücret almaya isyanlarını erkek karşıtlığı gibi takdim ederek kimseyi ikna edemezsiniz. Asıl olan İslami değerlerin hayata aktarılıp aktarılmadığıdır. Bu konuda bizim ne yaptığımızdır. Kur'an'a ve Peygamber dönemi uygulamalarına bakmak yerine saltanat dönemlerinin erkek egemen uygulamalarına sarıldığınız ve bunları din adına meşrulaştırdığınız sürece -bu nokta çok önemli bence- bunları din adına meşrulaştırdığınız sürece,

ed-Din'in en önemli ilkesi olan "Allah'tan başka Tanrı yoktur" ilkesini terk etmişsiniz demektir. Bundan daha büyük bir sorun olabilir mi? bilmiyorum. Bu nedenle ben her insan tekinin güçlendirilmesinin (empoverment) önemli olduğunu düşünüyorum. İnsanlık onuruna yaraşır bir hayatın herkese sağlanması Müslüman toplumun vazgeçilmez birinci koşuludur. Kula kulluğun önlenmesi de bu bağlamda ele alınmalıdır. Dünyada ve Türkiye'de, kadınların toplumsal tabakalaşma piramidinin alt basamaklarında yer aldığını, daha çok kadınların yoksul olduğunu, kadınların siyasal katılımının özellikle üst yönetim kadrolarına doğru çıktıkça daha fazla engellendiğini biliyoruz. İtibar bakımından da benzer şeyler söylenebilir. Kutsal sayılan "annelik mesleğini" icra eden kadınlara sadece "ev kadınları" oldukları gerekçesiyle itibar edilmemekte; ev içi hizmetlerin ücretlendirilmesi yönündeki sosyal politika önerilerine de kulak asılmamaktadır. Hiçbir geliri olmayan kadınlara bir yük olarak bakılıyor. Daha da önemlisi boşanma halinde nafakanın geçici hale getirilmesine dönük kampanyalar yapılıyor. Bunun kadınların eğitim almasının ve çalışmasının aleyhine kampanya yapanlar tarafından dile getirilmesi de ironik ve paradoksal bir durum. Kadın okumayacak, geliri olmayacak, çok sayıda çocuk doğuracak ve tüm hayatı boyunca kendi ayakları üzerinde duramayacak şekilde kodlandıktan sonra boşanma duru-

munda kendi kaderine terk edilecek, nafakası belirli-sınırlı süre sonunda kesilecek. Bunun mevcut durumda kabul edilebilir bir yanı yoktur. Kadının güçlendirilmesi söz konusu olmadan yapılacak bu türden düzenlemelerin kadının alt sınıf pozisyonunu daha da pekiştirmesi kaçınılmazdır. Onun için güçlendirme esastır. İnsanın güçlendirilmesi esastır. Kadının güçlendirilmesi elzem ve acil bir meseledir.

- İslam davasının özgürlükçü bir temele yeniden oturulması için Müslümanlar neler yapmalı?

Kendi içinde bir muhasebe ve sorgulama gerekiyor diye düşünüyorum. Aslında önceki sorularda konuştuğumuz şeyleri bir kere daha tekrarlayabilirim bu bağlamda. Özgürlük kavramını batılı ve nevezuhur bir kavram gibi düşünen pek çok Müslüman entelektüel var. İslami olanı özgürlükten uzaklaşmak ve çeşit çeşit bağımlılığı güçlendirmek şeklinde algılıyorlar. Oysa Allah kendi hür iradesiyle seçim yapan sorumluluk sahibi muhataplar istiyor. Ben de diyorum ki, kendinden emin olan özgürlükten korkmaz. Aklın ve gönlün hakikati bulacağına inanır ve sözlerin en güzelini söylemeye çalışır. Baskı, şiddet, otoriterlik kendi değerlerinden emin olmayanların eseridir. Ben öncelikle emin olan Peygamberin emin ümmeti olmaya çalışmak gerektiğini düşünüyorum. İnsanlar Müslümanların yanında kendini ve kendi yaşam tarzını güvende hissetmelidir.

- Son zamanlarda Müslüman toplumdaki gençlerin deist-ateist düşünce eğilimini neye bağlıyorsunuz. Nerelerde yanlış yapıyoruz. Yaşanmaz bir din mi oluşturduk. Asıl çözmemiz gereken sorun nedir Müslümanlar olarak?

Çok güzel bir soru, bunun için teşekkür ederim. Benim de çok önemseydiğim bir konu bu. Yaşlılar genel olarak gençleri suçlamaya ve onların İslam'dan uzaklaştığını iddia etmeye meyillidir. Son dönemde de deizm-ateizm tartışması bağlamında bunu yapıyoruz. Oysa kanaatimce bu durum gençlerin patolojisinden kaynaklanmıyor; patolojik koşullara verdikleri normal tepkilerden kaynaklanıyor. Gençler özünde adaleti çok derinden hissederler. Adalet bekler, adaleti ararlar. Yetişkinlerin adaleti bu denli yitirdiği ve çocuklarına hiçbir şekilde örnek olamadığı bir durumda gençlerin tepkisi bana

çok garip gelmiyor. Üzücü evet ama garip ya da anlaşılmaz değil. Deminden beri konuşuyoruz, dönüp dolaşip aynı yere geliyoruz. Hakkın, adaletin, onurun, insani ve İslami özgürlüklerin kendine yer bulamadığı bir toplum İslam toplumu değildir. Böyle bir topluma davet yapamazsınız, olsa olsa böyle bir toplumu dayatabilirsiniz. Bu da bir yere kadar. Bunlar şikâyet bağlamında değil ne yapabileceğimiz ya da ne yapmamız gerektiği bağlamında söylediğim şeyler. Yapıcı, umutlu ve gayretli ve her daim iyi örnek olmakla sorumluyuz. Konuşmamızı, kendimiz için de bir hatırlatma olsun diye, bir ayetle sonlandırabiliriz: "Ey inananlar! Haydi! Allah için adaleti ayakta tutup gözetin tanıklar olun! Bir topluluğa olan kininiz, sizi adaletsizliğe sürüklemesin. Adaletli olun. Bu takvalı olmaya daha yakındır. Ve Allah'tan sakının. Evet Allah yaptıklarınızdan haberdardır" (5/8).

YALNIZLAŞAN
KADIN VE KUR'AN
GÜNLERİ

 Nagehan ÖZDEMİR
Araştırmacı Yazar

Kimseye güvenmemeyi kendine hayatın temel prensibi haline getiren günümüz insanı için daha önce kapı önlerinde ayaküstü ‘Günaydın, iyi akşamlar’ selamlaşmasından öteye gidemeyen komşuluk var.

Yapayalnız dolaş-
ıyor bu çağın insa-
nı. Çünkü birlikte
yürüyecek kadar güvenmiyor
kimse birbirine” diyor Yazar
Nuri Pakdil. Modern hayatla
birlikte mahalle hayatını bitir-
memizin bize en büyük mali-
yeti belki de insanlara güven
duygumuzu yitirmemiz oldu.
İstatistiklere göre tanıştığı in-
sana ilk anda güven duyanla-
rın sayısı yalnızca yüzde 9.

200 yıla yakın bir zaman-
dır peşinde olduğumuz mo-
dernleşme kimsenin birbiri-
ne acımadığı, birinin ötekine
yardım etmeyi aklından dahi
geçirmediği, soğuk ve umut-
suz bir çağ hediye etti bize.
Ercan Kesal’ın Cin Aynası kiti-
bındaki anlatımıyla, “Yalnızlık-
tan korktuğumuz ama sürekli
yalnız kalmaya çalıştığımız,
yalnızlığımızın yetmediği ve
bitmediği bir çağ.”

Ankara’da mı, İstanbul’da
mı, Nevşehir’de mi olduğumuzu
ayırt edemeyeceğimiz
kimliksiz mekanlar inşa edip,
buralarda hayatlar kurmaya
çalışıyoruz. Bu yeni hayatı-

mızda diğer insanlarla, kom-
şularımızla ilişkimiz eğer katı-
lıyorsak apartman toplantıla-
rından ibaret.

Daha da önemlisi komşu-
luk pratiği kadınların var et-
tiği, kadınlarla sürdürülen bir
ilişki biçimi. Geleneksel ve mo-
dern yükleri altında ezilen gü-
nümüz kadınınınsa komşuya
ayıracağı vakti yok. Kadınla-
rın büyük kısmının yeni kom-

şuları ekranlarındaki gelin evi,
evleneceksen gel tarzı prog-
ramlardaki figürler artık.

En sık tıklanılan Facebook
hesabı, her gün ne yazmış
diye bakılan Twitter fenomeni
bize karşı dairede yaşayan-
lardan daha yakın geliyor.
Belediye kültür merkezinde
beraber kursa gidilen, sabah
yürüyüşlerinde, marketler-
le kasa kuyruğunda daha sık

**Ercan Kesal,
Cin Aynası kitabında:
“Yalnızlıktan korktuğumuz
ama sürekli yalnız kalmaya
çalıştığımız, yalnızlığımızın
yetmediği ve bitmediği
bir çağ.” diyor.**

Yapayalnız dolaşiyor bu çağın insanı. Çünkü birlikte yürüyecek kadar güvenmiyor kimse birbirine.

Bağlanma, Nuri Pakdil

karşılaşılan insanlar karşılarındaki komşularımızdan daha yakın.

Yüksek yüksek apartmanlarda, sitelerde can çekişen komşuluk kültürünün tekrar canlandırılmasında apartmanlarda, mahallelerde düzenlenen Kur'an okuma günlerinin çok önemli bir rol aldığını söylersek abartmış olmayız. Apartman hayatının yalıtılmışlığında kimseye güvenmeyip yapayalnız yaşamayı tercih eden çağımız insanının komşularıyla, çevresiyle, mahallesiyle iletişime geçip sosyalleşmesinde Kur'an okuma günleri kadınlar ve aileleri tarafından da güven verici bir araç olarak görülüyor.

Kimseye güvenmemeyi kendine hayatın temel prensibi haline getiren günümüz in-

sanı için daha önce kapı önlerinde ayaküstü 'Günaydın, iyi akşamlar' selamlaşmasından öteye gidemeyen komşuluk ilişkilerinde, komşusuna evinin kapısını açma güveni veren faktörlerin başında Kur'an okuma günlerini sayabiliriz.

komşuluk kültürünün tekrar canlandırılmasında apartmanlarda, mahallelerde düzenlenen Kur'an okuma günlerinin çok önemli bir rol aldığını söylersek abartmış olmayız.

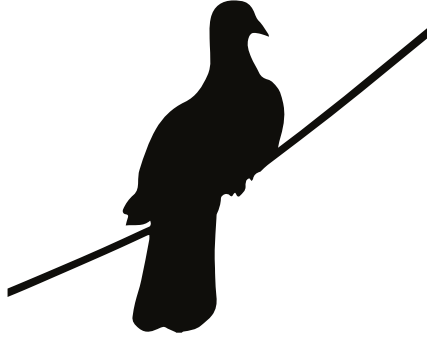
Bu toplantıların kadınların dini eğitimine katkısının büyük olduğu yadsınamaz. Kalitesi tartışılabilir olsa da giderek yalnızlaşan bireylerin ve özellikle kadınların hayatına birçok katkılar sağladığı kuşkusuz. Bunların en başında da geleneksellik ve modernlik arasında sıkışıp kalan kadınların kentte uyumunu daha kolay sağlayarak, sosyalleşmesine bir çare olması sayılabilir.

Bir çoğu antidepresan kullanan günümüz kadınların sıkışmışlığı, yalnızlığı içinde yaşadığı açmazları bir nebze olsun hafifleten bu toplantılar kadınlar için adeta bir nevi terapi seansı.

Evin dört duvarı arasında sıkışıp kalan ve gündelik hayat meşgalelerinden bunalan kadınlar, bu toplantılarda adeta nefes alıyor. Çeşitli konuların konuşulduğu bu günlerde sohbetlerin merkezinde güncel konulardan gazete-televizyon haberlerine, evdeki baba-oğul çatışmasından kayıvalide ilişkisine, eşin ilgisizliğinden sağlığa birçok sorun yer alıyor.

Benzer sorunları yaşayan birçok kadın olduğunu gören kadınlar manevi olarak rahatlıyor.

Modernleşme ile birlikte sona eren komşuluk ilişkileri ile kadınlar doğal olarak en büyük desteklerini kaybet-

200 yıla yakın bir zamandır peşinde olduğumuz modernleşme kimsenin birbirine acımadığı, birinin ötekine yardım etmeyi aklından dahi geçirmediği, soğuk ve umutsuz bir çağ hediye etti bize.

miş oldu. En yakın dostlarını kaybeden ve antidepresanlara sığınan kadınların tekrar komşularına, insanlara güvenmesini sağlamak için Kur'an okuma günleri etkili bir yöntem olabilir. Bu sayede komşularıyla, apartmanı ve çevresindeki diğer insanlarla iletişime geçen kadınlar modern insanın yapayalnızlık ve kimseye güvenmeme hastalığını bir nebze olsun yenebilir.

Yaşamın kaynağı olarak adlandırdığımız, gezegenlerdeki hayat varlığını tespit ederken sadece onu aradığımız, pek çok özelliği ile hayatımızın gerçekten vazgeçilmezi olan su, tedavi alanında da çok etkili bir ilaç olabilmekte. Bu konu ve hidroklimatoloji biliminin genel ilgi alanları ile ilgili olarak Hidroklimatoloji Uzmanı Doç. Dr. Ali Uyar değerli bilgilerini bizlerle paylaştı...

SU

ile tedavi...

✍ Doç. Dr. Ali UYAR

İnsan-su ilişkisini incelediğimizde, suyun yaşamın temel ögesi olduğunu görürüz. Hayat suda başlamış ve suyun çevresinde devam etmiştir. Suyun beslenmedeki önemi de tartışılmaz. Su tüm bunların yanında, temizliğin de vazgeçilmez maddesidir. Ayrıca suyun tarımda ve nakliyecilikte de önemli bir yeri vardır. Tüm bu vazgeçilmez özelliklerinin yanında “şifalı sular” olarak adlandırılan termomineral suların tıp alanında değişik sistemlerin tedavisinde ve rehabilitasyonun-

da çok önemli bir yeri vardır. Mistik çağlarda termomineral sular ilahların gücü olarak değerlendirilmiş ve etkileri mucizelerle açıklanmıştır. Ampirik olarak değerlendirilen bu sular bilim ve teknolojiye ki ilerlemelere paralel olarak içerdikleri anyon ve katyonlar bakımından analiz edilmiş, sınıflandırılmış ve insan vücut fonksiyonları üzerindeki etkileri laboratuvarlarda ispatlanmıştır. Neticede hangi suların hangi sistem hastalıklarında daha etkili olduğu tespit edilmiştir.

Balneolojik kaynaklar; şifalı su olarak adlandırılan mineralli sular, doğal olarak oluşmuş çamurlar (peloidler) ile CO₂, Radon, H₂S gibi gazlarla radyoaktif bileşenlerdir. “Termal” sular; doğal sıcaklıkları 20°C'nin üzerinde olan sulardır. “Termomineral” sular ise litresinde 1 g'ın üzerinde çözünmüş mineral içeren, sıcaklıkları 20°C'nin üzerinde olan sulardır. Litresinde 1 g'ın üzerinde çözünmüş mineral içerenler ise “mineralli” sular olarak adlandırılır.

Sıcaklığı 36-38°C olan sular “izotermal” sular olarak tanımlanırken, 34°C’nin altındaki sular “hipotermal”, 38-40°C’dekiler “termal”, 40°C’nin üzerindeki ise “hipertermal” sular olarak adlandırılır. Fizikokimyasal özelliklerine göre şifalı sular; içerdikleri madde miktarları ve yoğunluklarına göre karbondioksitli, kükürtlü, radonlu, tuzlalar, iyotlu, florürlü, demirli, sülfatlı, kalsiyumlu, magnezyumlu, sodyumlu, bikarbonatlı, tuzlu ve mikst sular olarak sınıflara ayrılır. Çamurlar, yani peloidler ise kaynakları, nitelikleri ve bileşimlerine göre sınıflandırılır.

BALNEOTERAPİ YÖNTEMLERİ:

Banyo kürleri: Balneoterapi hipotermal, termal veya izotermal sularla ve 20-30 dakika süreyle yapılır. Bir kür ortalama üç hafta sürer ve kürler genellikle altı gün tedavi, bir gün istirahat şeklinde planlanır. Kürün süresini kaplica hekimleri uzatıp kısaltabilirler. Banyolar büyük havuzda boy banyosu, oturma küvetlerinde yarım banyo veya ekstremitelere lokal uygulamalar şeklinde yapılabilir. Banyo seansından çıktıktan sonra havululara sarılarak havuz kenarında terleme durana kadar istirahat önerilir. Sonra odada, vücut ısısı banyo öncesi sıcaklığına gelene dek dinlenme uygulanır.

İçme kürleri: Mineralli sular ile yapılır. Ortalama 750-2000 mL şifalı su bölünmüş

dozlarla içilir, dozlar arası zaman ortalama 30 dakikadır. Bir kür ortalama üç haftadır ve doz kilo başına 10 mL olarak hesaplanır.

Peloidoterapi (çamur tedavisi): Çamur banyosu, tüm vücut, yarım vücut veya ekstremiteler banyoları veya paketler şeklinde uygulanır. Burada organik madde içeren çamurlar, mineral bataklar, deniz veya delta balçıkları ya da termomineral sularla karıştırılmış şifalı topraklar kullanılır. Uygulama süresi yine 30 dakika kadardır, kür süresi de ortalama üç haftadır. Çamur uygulamaları daha çok lokomotor sistemin ağrılı rahatsızlıklarında kullanılır. Ancak hastalığın akut dönemlerinde kontrendikedir.

Klimaterapi: Klimatik faktörlerin belli bir program şeklinde tedavi, rehabilitasyon ve preventif amaçlarla kullanılmasıdır. Bu çerçevede göl, deniz ve dağ iklimi gibi farklı iklim tipleri kullanılır. Göl ve deniz iklimleri ultraviyole ve infrared ışınları açısından zengin, serinletici, NaCl ve iyot bakımından zengin, havası temiz iklimlerdir. Ancak nemin yüksek olduğu yerler sıcakta bunaltıcı olabilir. Göl ortamı sedatif, deniz ortamı ise uyarıcı etkiye sahiptir. Klimaterapinin kullanıldığı rahatsızlıklar ara-

Vazgeçilmez özelliklerinin yanında “şifalı sular” olarak adlandırılan termomineral suların tıp alanında değişik sistemlerin tedavisinde ve rehabilitasyonunda çok önemli bir yeri vardır.

sında tüberküloz, astım, alerjik üst solunum yolu rahatsızlıkları, pnömokonyoz ve raşitizm sayılabilir. Balneoterapinin endikasyonlarını gruplar halinde saymak mümkündür:

Cilt hastalıkları: Egzama, akne, psöriyazis, nörodermit, kronik ürtiker, ciltteki matlık ve kırıksıklıkların giderilmesi. Bu durumlarda tuzlu, demirli, sülfatlı ve kükürtlü sular kullanılır.

Lokomotor sistem hastalıkları: Dejeneratif eklem hastalıkları (artrozlar), yumuşak dokunun romatizmal hastalıkları, bazı inflamatuvar romatizmal hastalıklar (romatoid artirit, ankilozan spondilit), ancak bu hastalıkların akut dönemlerinde kaplica tedavisinin tavsiye edilmediği unutulmamalıdır. Bu hastalıklar için radyo-

aktif, bikarbonatlı, sülfatlı sıcak sular kullanılır.

Kalp damar hastalıkları: Kompanse kalp yetmezliği, fonksiyonel dolaşım yetmezliği, esansiyel hipertansiyon, periferik damar hastalıkları, varisler. Bu durumlarda karbondioksitli, radyoaktif, bikarbonatlı ve sülfatlı sular tavsiye edilir.

Mide, bağırsak, karaciğer, safra kesesi hastalıkları: Hipo ve hiperasidite, diyabetes mellitus, obezite, gut, karaciğer ve safra kesesi fonksiyonel yetmezlikleri, hepatit sekelleri. Bu grupta içme terapisi olarak karbondioksitli, magnezyumlu, bikarbonatlı, kükürtlü, tuzlu sular kullanılır.

Böbrek ve idrar yolu hastalıkları: Kronik piyelonefrit, kronik sistit, kronik prostatit, ürolityazis, fonksiyonel yetmezlik. İçme ve banyo kürleri şeklinde bikarbonatlı, sülfatlı, magnezyumlu ve tuzlu sular kullanılır.

Jinekolojik hastalıklar: Kronik genital inflamasyonlar, vejetatif over yetmezliği, fonksiyonel sterilite, dismenore. Bu durumlarda radyoaktif, kükürtlü ve sülfatlı sular banyo olarak önerilir.

Sinir sistemi hastalıkları: Merkezi ve periferik inflamatuvar hastalıklar, travmatik lezyonlar, spastik paraliziler, nöropatiler, nörovejetatif distoniler, disk hernisi ameliyatı

sonrası rehabilitasyon. Bu grupta sıcak radyoaktif sular, bikarbonatlı sıcak sular, sülfatlı ve mikst sıcak sular banyo şeklinde önerilir.

Kaplıca kürlerinin kan bulguları üzerine olan etkileri ise gerçekten çok çarpıcıdır. Ülkemizde ve özellikle de Avrupa ülkelerinde bu konuda çok çalışma yapılmış ve enteresan sonuçlar alınmıştır. Bu durum "ilk değerler kanunu (law of initial values)" ile tanımlanmıştır. Buna göre içme ve banyo kürleri şeklindeki üç haftalık kaplıca tedavisi sonrasında, vücutta normalin altında olan değerler normal sınırlara yükselirken, normalin üstündeki değerler de normal seviyeye inmektedir. Sıcak radyoaktif sular, sıcak bikarbonatlı sular, sıcak sülfatlı sular ve sıcak mikst sular bu konuda oldukça etkili bulunmuştur.

Kaplıca merkezinde tam teşekküllü fizik tedavi ve rehabilitasyon ünitesi, tam bir laboratuvar, uzman hekimler, terapistler, hemşire ve laborant gibi diğer yardımcı personel ile hastane özelliklerini taşıyan bir bina bulunmalıdır.

Ülkemiz şifalı su kaynakları yönünden oldukça zengindir. Bin beş yüz civarında kaynağımız mevcuttur. Ancak bunların çok azı değerlendirilebilmektedir. Ülkemizin bu konuda en şanslı olan bölgeleri Ege,

Ülkemiz şifalı su kaynakları yönünden oldukça zengindir. Bin beş yüz civarında kaynağımız mevcuttur. Ancak bunların çok azı değerlendirilebilmektedir.

Marmara ve İç Anadolu'nun batı kesimleridir. Bu kaynaklarımızı dünyaya pazarlamak konusunda ise oldukça geri kalmış durumdayız. Bütün dünyada sağlık turizminin öneminin çok arttığı bu dönemde, bu sektörün ülkemizde hak ettiği yerde olmaması büyük bir kayıptır. Mayıs ayının başından eylül ayının sonuna kadar deniz, kum ve güneş banyosuna müsait sahillerimiz, zengin doğal varlıklarımız, tarihi ve kültürel mirasımız ile şifalı su kaynaklarımızı bir paket şeklinde değerlendirebilirsek turist sayımızı katlayabiliriz. İskandinav ülkelerinden her yıl 600 bin kişi sağlık turizmi çerçevesinde Avrupa'nın diğer ülkelerine gitmektedir. Uygun yatırımların yanı sıra, iyi ve etkili bir propaganda ile bunların önemli bir bölümünü ülkemize çekebiliriz ve çekmeliyiz.

LEZZETLİ
HOŞ KOKULU
DAYANIKLI

ELMA

MEYVELERİN SULTANI

 Dr. Serra MENEKAY
 Onur ERSİN

Bir meyve düşünün, içinde vitaminler, enerji kaynağı olarak az miktarda şeker, bedenin dengesi için çok gerekli enzimler, temel asitler ve yaşamsal öneme sahip mineraller olsun. Ayrıca kanserle, kalp hastalığıyla, yaşlanma etkileriyle savaşta çok önemli görevler üstlenen kimyasallar ve bağırsak dostu lifler de içersin.

Üstelik 100 gramında sadece 54 kalori olsun. Günde iki tane tüketilmesi vücudun dengeli beslenmesine büyük katkı yapsın.

Ayrıca lezzetli, hoş kokulu, dayanıklı, her yerde yetişebilen ve dolayısıyla kolay erişilebilir olsun. Yemez misiniz? Bu tanım aslında çok yakından tanıdığımız bir meyveye ait:

Elma ağacı mucizevi bir şekilde kökleri ile topraktan aldığı 3 değerli demir iyonunu indirgeyerek 2 değerli demire dönüştürür. Böylece elmanın bünyesinde yerini alan 2 değerlikli demir, insan vücudu tarafından kolayca emilebilecek bir forma indirgenmiş olur.

Gülgillerden çiçekleri pembe orta boylu bir ağacın meyvesi olan elmanın kökeni Doğu Avrupa'dır, ancak pek çok coğrafyada yetişmektedir. Genelde yumruk büyüklüğüne yakın, yuvarlak, kabuğu parlak ve kırmızıdan yeşile kadar değişen renklerde, tatlı veya mayhoş lezzette, hoş kokulu, ufak çekirdekli ve yumuşak dokulu bir meyve olan elmanın sağlık açısından faydalı olduğu ve tedavi edici özellikleri bulunduğu eski çağlardan beri bilinmektedir.

Eski Çin tıbbında elmanın ateş düşürücü olduğuna inanılır ve özellikle akciğerin ateşli hastalıklarında ilaç gibi kullanılırdı. Eski Romalılar ise elmayı bağırsak çalıştırıcı özelliğini bildiklerinden dolayı kabızlık durumunda ilaç gibi kullan-

mışlardır. Dünyada 5 binden fazla türü bulunan elmanın ülkemizde de Golden, Sterkin, Misket, Amasya, Gümüşhane, Niğde ve Ferik gibi birçok çeşidi vardır.

Bir orta boy elmada (100 g); ortalama 85 g su, 0,2 g protein, 0,3 g yağ, 10 g fruktoz, 2 g lif, 127 mg potasyum, 13 mg fosfor, 8 mg magnezyum, 7 mg kalsiyum, 4 mg kükürt, 2 mg sodyum, pekçok vitamin, mineral ve organik asitler bulunur. Pek çoğumuzun severek yediği elmanın faydaları ise saymakla bitmiyor.

Elma yendiğinde gastrit kaynaklı mide yanmalarını azaltır, içerdiği lifler sayesinde bağırsak hareketlerini düzenleyip kabızlığı önler. Yine bu faydalı lifler kolesterol denge-

sinin sağlanmasında da etkili olur. İçerdiği bikarbonat sayesinde sindirimi rahatlatır.

Elma ağacı mucizevi bir şekilde kökleri ile topraktan aldığı 3 değerli demir iyonunu indirgeyerek 2 değerli demire dönüştürür. Böylece elmanın bünyesinde yerini alan 2 değerlikli demir, insan vücudu tarafından kolayca emilebilecek bir forma indirgenmiş olur ve miktar açısından da günlük demir ihtiyacını karşılamak için birebirdir. Ayrıca, elmanın yapısında bulunan C vitamini de demirin emilmesine yardımcı olur.

Elmanın bünyesindeki meyve asitleri demirin 2 değerlikli halde tutulabilmesini sağlarken, C vitaminini de bozulmaktan korur. C vitamini

ni ayrıca, bağışıklık sistemini güçlendirmede de etkilidir. Elmanın içeriğinde yer alan yüksek miktardaki C vitamini insan vücudunun günlük C vitamini ihtiyacına denktir. Ayrıca elmada suda eriyen vitaminlerin tamamı mevcuttur.

Sabah aç karnına yendiğinde toksinlerin atılmasında etkili olan elma, uykudan önce yendiğinde ise rahatlatıcı ve uykuyu kolaylaştırıcı etki yapar. Yemek sonrasında kabuğu ile birlikte ısırarak yendiğinde ideal bir diş temizliği yaparken, diş etlerinin kuvvetlenmesini de sağlar.

İçeriğinde yer alan fruktoz şekeri ve lifli yapısı kan şekerini hızlı yükseltmez, ancak açlık hissini kolayca bastırır. Kalorisi de düşük olduğu için diyet yapanlar, kilo problemi olanlar, spor yapanlar ve diyabetik hastalar için yararlı bir meyvedir. %85 oranındaki su içeriği ve potasyum zenginliği sayesinde idrar söktürücü özelliği olan elma, yüksek tansiyonla savaşta da kıymetlidir. Yapılan pek çok araştırmanın ortak sonuçlarına göre günlük olarak tüketilecek üç adet elmanın iki ayda kolesterolün yaklaşık %10 oranında düşmesine yardımcı olduğu, özellikle LDL kolesterolü düşürürken, HDL kolesterolün yaklaşık 4 katına kadar yükselmesini sağladığı bildirilmiştir.

Yine yapılan uzun süreli ve geniş katımlı çalışmalarda haftalık tüketilen elma sa-

yısının nefes fonksiyonlarını rahatlatmada pozitif etkiler yaptığı kanıtlanmış, sigara kullananlarda bile akciğer kapasitesinde artışın elma tüketimi ile korele oluşu, elmanın içeriğinde yer alan antioksidanlara bağlanmıştır. Hamilelik sırasında elma yiyen annelerin bebeklerinde astım görülme sıklığının belirgin derecede azaldığı da çalışmalarla gösterilmiştir.

“British Medical Journal” dergisinde yayınlanan 2 bin kişi üzerinde 77 yıl süren bir araştırmanın sonuçlarına göre, her gün başta elma olmak üzere taze meyve ve sebze tüketenlerde, bu alışkanlığı olmayanlara göre, inme riski %32, kalp krizi riski de %24 daha az olarak saptanmıştır. Bu nedenle “Mayo

Clinic” yayınladığı beslenme pimadiminde günde en az üç kez taze meyve yenmesini önermektedir.

Elma ağacı mucizevi bir şekilde kökleri ile topraktan aldığı 3 değerli demir iyonunu indirgeyerek 2 değerli demire dönüştürür. Böylece elmanın bünyesinde yerini alan 2 değerlikli demir, insan vücudu tarafından kolayca emilebilecek bir forma indirgenmiş olur

İNÇİ

✍ Dr. Serra MENEKAY

Saflık ve tevazu işareti,
Aşk, mutluluk ve başarının simgesi,
Tüm dünyanın ve her devrin mücevheri

Değerli mücevherler arasında bir canlı tarafından üretilen tek mücevher olması nedeniyle inci diğerlerinden ayrılır. Tarih boyunca dünyanın her yerinde değerli kabul edilmiş olan inci, hemen her dilde “güzellik” veya “değerlilik” anlamına gelen isimler ile anılmıştır.

Nasıl Oluşur?

Yumuşakçalar sınıfından istiridyeye, midye ve tarak gibi kabuklu deniz hayvanlarından bazıları inci yapar. Aslında bu hayvanların içlerine giren parazit gibi bir yabancı maddenin etkisizleştirilmesi için, etrafının sedef katmanlarla çevrilmesi ve yuvarlak bir şekil alması ile oluşan, bir tür yabancı cisim reaksiyonudur inci. Kalsiyum karbonat ağırlıklı katmanlardan oluşan inci, doğal olarak denizde oluştuysa, parlak, büyük ve

düzgün yuvarlak şeklindeyse çok kıymetli bir mücevherdir. İncinin rengi onu yapan istiridyenin çeşidine, içinde bulunduğu suyun mineral özelliklerine, derinliğine ve ısısına bağlı olarak değişmekte, beyaz, fildişi, pembe, gül pembe, mavi veya siyah olabilmektedir.

Hangisi daha kıymetli?

Doğal inciler arasında en az bulunan siyah inciler en değerli olanlardır. İstiridyenin ürettiği sedef tabakasının düzgünlüğü, parlaklığı ve rengi, incinin kalitesini belirleyen önemli faktörlerdir. Tropikal denizlerde yaşayan “Pinktada” istiridyesi bu özellikleri bünyesinde barındıran bir türdür. İncinin büyüklüğü de değerini belirleyen kriterlerden biridir. 1934 yılında Palawan Adası’nda çıkarılan 6.4 kg ağırlığındaki inci, bugüne kadar çıkarılmış

olanların en büyüğüdür. Bahreyn, Sri Lanka, Avustralya, Venezuela ve Panama yüksek kalitede doğal incilerin çıkarıldığı bölgelerdir. Tatlı sularda yaşayan bazı istiridyeye türleri de inci oluşturabilir. Amerika Birleşik Devletleri’ndeki Mississippi Nehri’nde doğal inci üreten istiridyeye türleri bulunur. Tatlı su incileri sadece sıcak iklimde oluşmaz, örneğin; İskoçya’da da tatlı su incisi bulunmaktadır. Günümüzde tatlı su incilerinin pek çoğu Çin’de üretilmektedir. Ancak deniz incisi daha uzun ömürlü olduğundan, tatlı su incisinden daha değerlidir. inci Saflık ve tevazu işareti, Aşk, mutluluk ve başarının simgesi, Tüm dünyanın ve her devrin mücevheri;

Kültür incileri

Çinliler yüzlerce yıl önce istiridyenin içine atılan bazı ya-

bancı cisimlerle inci elde edilebileceğini keşfetmişlerdir. Japonların bu tecrübeyi 1800'lü yıllarda hayata geçirmesi ile kültür incisi üretimi de başlamıştır. Kültür incileri, istiridyelerin içine küçük sedef parçalarının yerleştirilip denizdeki ya da tatlı sudaki yataklara indirilerek 3-5 yıl bekletilmesi sonucu elde edilmektedir. Kültür incileri ile doğal incileri birbirinden gözle ayırmak imkânsızdır. Ancak X-ray ile ayrılabilirler. Doğal inci X-ray altında konsantrasyon büyüme halkaları gösterirken, kültür incilerinin solid bir merkez içerdiği ve büyüme halkaları göstermediği izlenir. Kültür incisi üretimini başlatanlar her ne kadar Japonlar olsa da, günümüzde bu konudaki ağırlığı Çinlilere kaptırılmış durumdadırlar. Günümüzde "Akoya İncileri" adı verilen kültür incileri Akoya istiridyesi olarak da bilinen "Pinctada fucata martensii" adındaki istiridye türünden elde edilmekte ve hem Japonlar hem de Çinliler tarafından bolca üretilmektedir. Bunların 8 mm'den büyük olanları değerlidir ve daha çok Japonya'da üretilmektedir.

İncilerimizi nasıl muhafaza edelim?

İnci organik bir madde olduğu için, muhafaza edilirken diğer mücevherlere nazaran daha fazla özen gösterilmelidir. Ne kadar iyi bakarsak o kadar uzun ömürlü olurlar. İncilerin bakımı konusunda en önemli kural, "en son takıp, ilk önce çıkarmaktır." Makyajımızı yapıp, parfümümüzü sıktıktan sonra evden çıkmadan önce

incilerimizi takmalı, eve döndüğümüzde de önce incileri çıkarmalıyız. Böylece onların parfüm, makyaj malzemeleri, krem, saç spreyi veya ter ile temasını azaltmış ve parlaklıklarını korumasına yardımcı olmuş oluruz. Temizlerken nemli pamuklu bir bez ile nazikçe dokunmalı, kadife, saten ya da ipekli yumuşak kumaşlar içinde muhafaza etmeli, uzun süre dokunulmayacaksa düz bir satıhta hafif nemli, pamuklu bir kumaşa sararak saklamalıyız. Böylece takılmadıkları süre içinde kurumalarını önlemiş oluruz. Çok sıcak ve

kuru havadan korumalı, sert cisimlerle veya pırlanta, altın gibi sert mücevherlerle temas etmelerini önlemeliyiz.

Tıp dünyasında inci

İnci keşfedildiği günden beri sağlık amaçlı veya ilaç olarak kullanılmıştır. Takı olarak kullanıldığında bazı tedavi edici güçler taşıdığına inanılmış, tarih boyunca duygusal dengelessizlikleri düzeltmek, mide ve bağırsak problemlerine -özellikle de ülserde-yardımcı olmak amacıyla, inci takılması

tavsiye edilmiştir. Özellikle Çin tıbbında inci tozu, alkalen pH'sı ve yüksek kalsiyum içeriği ile bazı bitkilerle karıştırılarak mide ve sindirim sorunlarında kullanılmıştır. Halen küçük incilerden elde edilen toz ve pudra Asya ülkelerinde ilaç endüstrisinde kullanılmaktadır. Konvülziyonları durdurucu, sakinleştirici, algıyı güçlendirici, hastalıklardan koruyucu ve doku yenilenmesini hızlandırıcı etkilerinden yararlanılmaktadır. Modern ilaç şirketleri de nanoteknoloji kullanarak elde ettikleri inci partiküllerini, insan vücudunda üretilmeyen ve yapı taşı olarak kıymet arz eden 15 aminoasit ve bazı mikro elementlerin kaynağı olarak kullanmaktadırlar. Binlerce yıldır inci tozunun cilt güzelliğine katkısı Asya'da ve özellikle de Çin'de yaşayan kadınlar arasında bilinmekte ve bu amaçla kullanılmaktadır. Krem, fondöten ve bakım ürünleri gibi modern kozmetik ürünlerde günümüzde kullanılmaya başlanan inci tozunun, cildin metabolizmasını hızlandırıp, hücre yenileyici, sıkılaştırıcı, canlandırıcı ve kırışıklık önleyici etkileri olduğu bildirilmektedir. Kimbilir, belki de Uzak Doğulu kadınların genç görünmesinin ardındaki sır incidir.

LEZZET YOLCULUĞUNDA
BİR DURAK
MEKSİKA MUTFAĞI

✍ Dr. Serra MENEKAY

Türk mutfağının yüzyılların kültür birikimi ile zenginleşmiş, farklı coğrafyaların dokunuşları ile çeşitlenmiş, inanılmaz lezzetli yemeklerini yabancı memleketlerde yapmaya çalışırken, bizim topraklarımızda yetişen malzemeleri bulamamak beni en çok zorlayan faktör olmuş, çareyi malzemeleri eldekilerle modifiye etmekte bulmuştum.

Böylece ortaya çıkan lezzetleri hem konuklarım, hem tarişerimi uygulayanlar, hem de yemek sınıflarımdaki katılımcılar çok beğendiklerini belirtmişlerdi. Başka memleketlerin mutfaklarını Türkiye’de uygularken de aynı problem söz konusu. O yüzden orjinale en yakın lezzeti yakalayabilmek için tarifleri bizim malzemelerimize uyarlamak gerekiyor.

Dünya mutfaklarından bizim mutfağımıza Tavuk ve Pirinçli Meksika Dürümü (BURRİTO)

Malzemeler

- 2 kahve fincanı yıkanmış pirinç
- 1 çorba kaşığı sıvı yağ
- 1 büyük kuru soğan (küp küp doğranmış)
- 5-6 adet domates (küp küp doğranmış)
- 2-3 adet sivri yeşil biber (doğranmış)
- 1 tatlı kaşığı kuru veya taze kekik
- 1 tatlı kaşığı acı veya tatlı kırmızı toz biber
- 2 adet kemiksiz ve derisiz tavuk göğsü
- 1 su bardağı rendelenmiş kaşar peyniri
- 8 adet lavaş (tortilla)
- 1 çay bardağı krema (isteğe bağlı)
- Süslemek için taze kekik

Meksika mutfağının klasiklerinden olan Burrito’nun Türkiye versiyonunu Meksikalı sevgili arkadaşım Rosalia’dan öğrendiğim orijinal tarifi Türkiye’deki malzemelere uyarlayarak deneyip, tadanların onayını almayı başardıktan sonra sizlere sunuyorum. Hazırlaması oldukça pratik, sunumu kolay, yemesi lezzetli olan bu klasiği beğeneceğinizi umarım. Lütfen hazırlarken her aşamada içine sevginizi katmayı unutmayın, afiyet olsun.

Hazırlanışı

Küçük bir tencerede tuzlu su içinde pirinçler 8 dakika kadar haşlanır ve süzülür. Geniş bir tavada sıvı yağ kızdırılır. Kuru soğan ilave edilir, biberler ve kekik de eklenerek 2-3 dakika karıştırılarak sotelenir. Haşlanmış pirinç ve domatesler eklenir. Domateslerin suyu pirinçler tarafından absorbe olana kadar hafif ateşte pişirilir. Kırmızı toz biber de eklenerek karıştırılıp kenara alınır.

Tavuk göğüsleri suyun içinde 10 dakika kadar haşlanır. Pişen tavuk etleri kaynar sudan çıkarılıp soğumaya bırakılır. Fırın 150 dereceye ayarlanıp ısınması sağlanır. Bu arada tavuk etleri çatallar yardımıyla küçük parçalara ayrılır. Parçalanmış etler pirinç karışımına ilave edilir. Üzerine rendelenmiş peynir eklenir. Dileyenler bu sırada kremayı da ilave etmelidirler.

Lavaşlar alüminyum folyo ile sarılıp bir tabak üzerinde kaynamakta olan suyun buharına 5 dakika tutularak yumuflatılıp ısıtılır. Alternatif ısıtma yöntemi lavaşları mikrodalgada, mikrodalgaya dayanıklı kapların içine koyarak, maksimum seviyede 1 dakika tutmaktır. Isınmış lavaşların ortasına hazırlanan iç yerleştirilir. Lavaşlar kare fleklini alacak şekilde katlanarak dürümler hazırlanır. Hazırlanan bohçalar gerekirse kürdanla tutturulabilir.

Önceden ısıttığımız fırının içine yerleştirdiğimiz borcamla hazırlanan burritolar konur, borcamın üzeri alüminyum folyo ile kapatılarak burritoların servise kadar sıcak kalmaları sağlanır. Servis öncesi kürdanlar çıkarılır ve taze kekikle tabaklar süslenerek burritolar servis edilir.

VAKIF VE TOPLUM

Din ve TOPLUM

Kadın ve TOPLUM

Diyanet-Sen'in
ilmî, bilimsel, akademik ve sosyal hayata katkısıdır.

Kadın ve TOPLUM

DİYANET-SEN'in ilmî, bilimsel, akademik ve sosyal hayata katkısıdır.